

K.T.
Unîversîteya Artuklu Ya Mêrdînî
Enstîtuya Ziwananê Ke Tirkîya De Ciwîyenê
Qismê Ziwan û Kulturê Kurdan

Tezê Lîsansê Berzî

MEWLÎDÊ USMAN ESAD EFENDÎYO BABIJÎ
“BÎYÎŞA PÊXEMBERÎ”
(METN Ê WEKENITÎŞ)

Ahmet KIRKAN

10711001

Şêwirmend

Doç. Dr. Abdurrahman ADAK

Mêrdîn 2014

**MUDIRÎYA ENSTÎTUYA ZIWANANÊ KE TIRKÎYA DE CIWÎYENÊ
YA UNIVERSÎTEYA ARTUKLU YA MÊRDÎNÎ RÊ**

Na xebate hetê jurîyê ma ra Qismê Ziwan û Kulturê Kurdan de, sey TEZÊ
LÎSANSÊ BERZÎ ameya qebulkerdene.

Îmza

Serek:.....

Endam:.....

Endam:.....

Endam:.....

Endam:.....

Tesdîq

Ez tesdîq kena ke nê îmzayî yê nê mamostayan ê ke nameyê xo cor ra vîyareno.

/.../2014

Mudirê Enstîtu

KILMNUŞTE

MEWLÎDÊ USMAN ESAD EFENDÎYO BABIJÎ “BÎYÎŞA PÊXEMBERÎ” (METN Û WEKENITÎŞ)

Ahmet KIRKAN

Zazakî de eserê tewr verenî û girdî mewlîd ê. Warê nuşteyî de eserê kirmanckî seserra 19. de ameyê dayene. Usman Esad Efendî, serra 1903 de mewlîdê xo nuşt. No mewlîd badê mewlîdê Ehmedê Xasî kirmanckî de eser o dîyin o. Mewlîdê Usman Efendî serra 1933 de Şam de ginayo çap ro. Amaco bingeyîn, nusxeyanê mewlîdê Usman Esad Efendî tesbît kerdene, metnêko ortax viraştene û nê metnê klasîkî goreyê qaydeyanê edebî û îlmî tetqîq kerdene.

Na xebate de eserê Usman Esad Efendî tetqîq bîyo. Verê-verkan mewlîdanê cîya-cîya miletan ra nimûneyî de yayî. Bado nimûneyanê zarê kirdasî ser o vînderîyayê. Mewlîdê ke zarê kirmanckî de ameyê nuştene, bi nuştexanê nînan rêz bîyê. Dima nusxeyê mewlîdê Usman Esad Efendî daşinasneyayê. Sebebê nuştene mewlîdî, xusûsiyetê mewlîdî û beşê ci rêz bîyê. Virazîyayena metnî û hadre kerdene ser o vînderîyayê. Eser de bînayê çekuyan, bînayê cumleyan û hunerê edebî tetqîq bîyê. Tewr dima zî encamê cigeyrayene nûsîyayo.

Na xebate de ûsul, metnêko klasîkî goreyê qaydeyanê îlmî û edebî tetqîq kerdene û metnêko sade meydan veteno. Nusxeya ke serra 1933 de çap bîya û nusxeyo destxetî ser o ameyo xebitîyayene. Seba nusxeyêno ortax meydan vetene heme nusxeyî girewtî verê çiman û înan ser o şuxulîyayî. Her çiqas nusxeyê ke resaye ci zaf bî zî nînan ra her yewî de kêmanîye estbî. Amac, nusxeyan rexne kerdene û metnî tamîr kerdene yo.

Her çiqas kêmanîye bibo zî metnêko pêt vejîyayo meydan û xusûsiyetê mewlîdî îzeh bîyê. Zarê kirmanckî de tayê xusûsiyetê feke Sêwregî vejîyayo orte. No tewir xebatêk, cigêrayoxan rê îmkanê pêveronayîşê kirmanckî ya kane û nikayine dano.

Çekuyê Kilfdî: Mewlîd, Usman Esad Efendî, Kirmanckî, Edebîyat

ÖZET

OSMAN ESAD EFENDİ’NİN MEVLİDİ “BÎYÎŞA PÊXEMBERÎ”

(METİN VE İNCELEME)

Ahmet KIRKAN

Zazacada en eski ve önemli eserler mevlitlerdir. Yazın alanında ilk Zazaca eserler 19. yüzyılda verilmiştir. Osman Esad Efendi bu eserini 1903 yılında yazmıştır. Bu mevlit, Ehmedê Xasî’nin mevlidinden sonra Zazacadaki ikinci eserdir. Osman Efendi’nin mevlidi 1933 yılında Şam’da basılmıştır. Temel amaç, nüshalardan Osman Esad Efendi’nin mevlidini tespit etmek, ortak bir metin çıkarmak, klasik bir metni ilmi ve edebi kaidelere göre tetkik etmektir.

Bu çalışmada Osman Esad Efendi’nin eseri tetkik edilmiştir. Her şeyden önce farklı milletlerden mevlitlere örnekler verilmiştir. Sonra kurmanci lehçesi üzerinde durulmuştur. Zazaca lehçesinde yazılmış olan mevlitler ve yazarlarını sıralanmıştır. Sonra Osman Esad Efendi’nin mevlidinin nüshalarını tanıtılmıştır. Mevlidin yazılma nedenini, özelliklerini ve bölümlerini sıralanmıştır. Metnin yapılması ve hazırlanması üzerinde durulmuştur. Eserde kelime yapıları, cümle yapıları ve edebi sanatları tetkik edilmiştir. En sonunda da araştırma sonucunu yazılmıştır.

Bu çalışmada usul, klasik bir metni edebi ve ilmi kaideler göre tetkik etmek ve sade bir metin ortaya çıkarmaktır. 1933 yılında basılan nüsha ve el yazması nüsha üzerinde çalışılmıştır. Ortak bir nüsha oluşturmak için bütün nüshaları göz önüne alınmış ve hepsinin üzerinde çalışılmıştır. Elde edilen nüshalar sayıca çok olsalar da her birinin eksiklikleri vardı. Amaç, nüshaları eleştirmek ve metni tamir etmektir.

Bütün eksikliklere rağmen sağlam bir metnin ortaya çıkarılmasına gayret edildi. Çalışmamızda Osman Esad Efendi’nin yazdığı mevlidin özellikleriyle birlikte, bu mevlidin yazıldığı zazacanın Siverek ağzının özellikleri de ortaya çıkarılmaya çalışıldı.

Anahtar Kelimeler: Mevlit, Osman Esad Efendi, Zazaca, Edebiyat

SUMMARY

OSMAN ESAD EFENDİ'S MAWLİD " BÎYÎŞA PÊXEMBERÎ"

(TEXT AND ANALYSIS)

Ahmet KIRKAN

Mawlıds are the oldest and the most notable written texts in Zazaki. The first written statements in Zazaki were published in the 19th century. An important script from that era is Osman Esad Efendi's Mawlid, written in 1903 and first published in Damascus in 1933. This mawlid is second only to Ahmedi Xasi's Zazaki mawlid. The main objective of this thesis is threefold; to identify Osman Efendi's Mawlid from among multiple scripts, to study discrepant scripts and attempt to form an improved common text; and, finally, provide literary and scholarly analyses of this classical scripture.

In this study, we have analyzed the work of Osman Esad Efendi. First, we have provided mawlid models from different nations. Next, we focused on Kurmanji dialect. We have listed mawlıds written in Kurmanji dialect and identified their authors. Then, we have introduced Osman Esad Efendi's mawlid scripts. We have explained the reasons why this mawlid is written, described its main features, and listed its constituent parts. We have also focused on the authoring and preparation of the text. We have analyzed word and sentence structures and literary arts in the scripts. In conclusion, we have written the main thesis findings.

In this study, We have utilized literary and scientific methods to analyze a classical script with the goal of identifying, analyzing, and improving an existing classical religious scripture, that is mawlid. Particularly, we have mainly studied two scripts, one published in 1933 and the other hand-written. In order to form a common text, we have considered and evaluated all scripts. Although we have carefully studied many scripts, we found that each suffers from problems of various sort. Our method was to critically analyze the scripts and improve them where appropriate.

Notwithstanding its shortcomings, this study has culminated in a impeccable text that explains the main features of a pioneering mawlid scriptures. The particulars of Zazaki accent spoken in Siverek are also revealed. As for future research, there is an opportunity for researchers to direct their attention to the evolution of Zazaki dialect.

Key Words: Mawlid, Osman Esad Efendi, Kirmancki, Literature

TEDEYÎ

KILMNUŞTE	III
ÖZET	IV
SUMMARY	V
TEDEYÎ	VI
SERVATE	IX
LÎSTEYA GRAFÎKAN, ŞEKLAN Û ÎLAWEYAN	XI
LÎSTEYA KILMNUŞTEYAN	XII
DESTPÊK	1
BEŞÊ YEWÎN	5
MEWLÎD	5
1. MEWLÎD	5
1. 1. MEWLÎDÎ Û ÇIMEYÊ ÎNAN	7
1.2. ŞEKLÊ MEWLÎDAN Û BEŞÊ CÎ	9
1. 3. SEBEBÊ NÛSÎYAYENA MEWLÎDAN	10
1.4. TARÎXÊ MEWLÎDÎ Û CÎYA-CÎYA ŞARAN DE MEWLÎDÎ	11
1.4.1. Tarîxê Mewlîdî	11
1.4.2. Ereban de Mewlîdî û Tarîxê cî	14
1.4.3. Tirkan de Mewlîdî, Tarîxê cî û Çend Nimûneyî	15
1.4.4. Kurmancan de Mewlîdî, Tarîxê Înan û Çend Nimûneyî	21
1.5. MEWLÎDÊ KÎRMANCKÎ, TARÎXÊ ÎNAN Û TAYÊ NÎMÛNEYÎ	25
BEŞÊ DÎYIN	32
USMAN ESAD EFENDÎ Û MEWLÎDÊ CÎ	32
2. HEYATÊ USMAN EFENDÎ Û ESERÊ CÎ	32
2.1. HEYATÊ USMAN ESAD EFENDÎ (1852-1928)	32
2.2. ESERÊ CÎ	33
2.2.1. Mewlîdê Usman Esad Efendî:	33
2.2.2. Şîrê Usman Esad Efendî	34
2.3. SEBEBÊ NUŞTENA MEWLÎDÎ	35
2.4. ZIWANÊ MEWLÎDÎ	37
2.5. BEŞÊ MEWLÎDÎ	38
BEŞÊ HÎRÊYIN	43
MEWLÎDÊ USMAN ESAD EFENDÎ	43
3. HETÊ ŞEKLÎ RA WEKENÎTÎŞÊ METNÎ	43
3.1. WEZNÊ MEWLÎDÎ Û ŞEMAYA QAFÎYÊYÎ	43
3.1.1. Weznê Mewlîdî	43

3.1.1.1. Wesl (Qetab kerdene)	46
3.1.1.2. Îmale	46
3.1.1.3. Med (Îmaleya Memdûde)	47
3.1.1.4. Zîhaf	47
3.1.2. Qafiyeyê Mewlîdî	48
3.1.2.1. Qafiyeya Murdef	48
3.1.2.2. Qafiyeya Mucerred	49
3.1.2.3. Qafiyeya Muqeyyed	49
3.1.3. Redîf	51
3.2. ZIWAN Û USLUBÊ MEWLÎDÊ USMAN ESAD EFENDÎ	52
3.2.1. Unsûrên Erebkî	52
3.2.1.1. Ayet û Hedîsan ra Îqtîbas	54
3.2.1.2. Îdyomê Erebkî	54
3.2.2. Unsûrên Fariskî	55
3.2.3. Unsûrên Tirkî	55
3.3. BÎNA YÊ ÇEKUYAN	56
3.3.1. Çekuyê Sadeyî (besîti)	56
3.3.2. Çekuyê Pêrabesteyî	57
3.3.3. Çekuyê Viraşteyî	57
3.4. ÎZAFEYÊ KE ŞUXULÎYAYÊ	58
3.4. 1. Îzafeyê Nameyî	58
3.4. 2. Îzafeyê Sifetî	59
3.5. HÛMARÊ ÇEKUYANÊ METNÎ Û TEKRARÊ ÇEKUYANE	60
3.6. BÎNA YÊ CUMLEYAN	62
3.6.1. Goreyê Kardaran Cumleyî	62
3.6.1.1. Cumleyê Nameyî	62
3.6.1.2. Cumleyê Karî	63
3.6.2.2. Cumleyê Bêqaydeyî	66
3.6.3. Goreyê Bînayî Cumleyî	67
3.6.3.1. Cumleyê Sadeyî	67
3.6.3.2. Cumleyê Pêrabesteyî	68
3.6.3.3. Cumleyê Rêzkî	69
3.9. HUNERÊ EDEBÎ	70
3.9.1. Hunerê Meczî	71
3.9.1.1. Teşbîh	71
3.9.1.2. Îstîfare	72
3.9.1.3. Teşxîs û Întaq	73
3.9.2. Hunerê Wateyî	74
3.9.2.1. Tenasub	74
3.9.2.2. Tecahulî Arîf	75
3.9.2.3. Husnu Talîl	76
3.9.2.4. Sihri Helal	77
3.9.2.5. Mubalexe	78
3.9.2.6. Tezad	79

3.9.2.7. Tekrîr	80
3.9.2.8. Nîda	81
3.9.2.9. Îstîfham.....	82
3.9.2.10. Îltîfat	83
3.9.2.11. Telmîh	84
3.9.2.12. Îqtîbas	85
3.9.3. Hunerê Qiseyan.....	86
3.9.3.1. Îştîqaq/ îtîhad	86
BEŞÊ ÇARIN	87
METNÊ MEWLÎDÎ	87
4. NUSXEYÎ Û METNÊ MEWLÎDÎ.....	87
4.1. NUSXEYÊ KE SER O AMEYO XEBÎTÎYA YENE.....	87
4.1.1. Nusxeyê Çap nêkerdeyî	87
4.1.1.1. Nusxeyê Destxet.....	87
4.1.1.2. Kasetê Hafîz Hemzeyî.....	88
4.1.2. Nusxeyê Çapkerdeyî	89
4.1.2.1. Nusxeyê Celadet Alî Bedirxanî.....	89
4.1.2.2. Nusxeyê Hêvî	90
4.1.2.3. Nusxeyê Enstîtuya Kurdî ya Amedî.....	91
4.1.2.4. Nusxeyê Roşan Hayigî	92
4.1.2.5. Nusxeyê Remezan Yegînî	92
4.2. VÎRAZÎYA YENA METNÎ Û HADRE KERDENA METNÎ.....	95
4.2.1. Tesbîtê Metnî, Acigeyrayîş, Rexne, Tamîr	95
4.2.1.1. Tesbîtê Metnî.....	96
4.2.1.2. Tenqîdê Metnî	97
4.2.1.3. Tamîr û Teşkilê Metnî.....	98
4.2.1.4. Tehlîlê Metnî	99
4.2.2. Nusxeyê ke Ser o Ameyo Xebitîyayene	100
4.3. METNO PÊVERARDEYÎ Û METODÊ MA.....	100
ENCAM	127
ÇIMEYÎ.....	130
ÎLAWEYÎ.....	136

SERVATE

Beyntarê însanan de eleqa tesîs kerdene de wasîtayo tewr gird û giran ziwano. Ziwane maye yan ziwano zikmakî, heyatê însanî de cayêko muhîm gêno. Însan eşkeno bi ziwane maye reyde xo tewr vêşî îfade bikero. Ay semed ra ziwano û edebîyat pêra besteyî.

Kirmanckî de mewlîd wateyêke xusûsî îfade keno. Mewlîd bingehê edebîyatê kirmanckî (dimilî, kirdkî, zazakî) yê nuşteki yo. Edebîyatê kirmanckî bi mewlîdan a dest pêkerdo û mewlîdan ser o awan bîyo. Kirmanckî de eserê tewr verênî mewlîd î. Sey keylî ziwano kirmanckî zî seserra newêsine de dest bi dayîşê eseranê nuştekiyan kerdo. 1899 Melayê Xasî, 1903 de Muftî Usman Esad Efendî eserê xo nuştê. Heta serra 1979 eserê kirmanckî nêameyê nuştene. No mabên de Şêx Selahedînî “*Beyatname*” nušto labelê tesîrê ey zaf hîs nêbîyo. Çunke no eser muhîteke mehdûd de mendo.

Na xebate yanî teza ma gîrîzgahek, çar beşê û encamêk ra pê yena. Gîrîzgahekî de ma derheqê Usman Esad Efendî melumat da. Usman Esad Efendî çî wext mewlîdê xo nušto û sebebê nuştene ser o vinderdî. Ma beşê yewin de mewlîd û tarîxê mewlîdî ser o vinderdî. Na beşê de xusûsen cîya-cîya şaran de mewlîdan ra ma nimûneyî dayîme. Beşê dîyin de ma heyatê Usman Esad Efendî ser o vinderdî, sewbîna eserê Usman Esad Efendî ma dayî şinasayene. Beşa hîreyin de ma hete şeklî ra mewlîdê Usman Esad Efendî tetqîq kerd. Ma na beşê de mewlîd ma krîtk kerd. Beşê çarin de ma nusxeyê ke ser o xebityayê rêz kerdî tepîya metnêko ortax vete meydan. Tewr dima zî ma encamêk nuşt û tezê xo tamam kerd.

Ma na xebata xo de nusxeyê mewlîdî ke Celadet Alî Bedirxanîyo ke serra 1933 de çapxaneyê Hawar de çap bîyo bingeh girewt. No nusxe, verê M. Malmîsanijî kovara *Hêvî* de transkrîbe kerdo û kovare mîyan de dayo çap ro. Bê nînan nusxeyo bîn zî serra 2007 de Enstîtuya Kurdî ya Amedî, bi nameyê “*Mewlîdo Dimilî (Zazakî)*” çap kerdo. Nusxeyo çarin, kovara *Pîya* de çap bîyo û Roşan Hayigî redakte kerdo. Nusxeyo pancin Cuma Ozûsanî transkrîbe kerdo. Nusxeyo şeşin, nusxeyêko destxet bî. Eşkera nîyo ke no nusxe hetê kamî ra ameyo qeyd kerdiş. Labelê peynîya ey de notêk esto. Ma no not tesbît kerd. Nusxeyo hewtin zî kasetê vengî bî. No kaset ma computer ra ant û ma ci ra kerame dî.

Na xebate de metnêko ortax ma vete meydan. Bingeh yê Celadet Alî Bedirxanî bo zî, ma nusxeyê bînî cêrenot de tesbît kerdî. Ney ra dima zî ma metnî ser o xebitîyayî. Ma tamîrê metnî, tesbîtê metnî, tenqîdê metnî viraşt. Ney ra amacê ma metnêko pêt tesîs

kerdene bî. Ma goreyê îzafeyan, karan, bînayê çekuyan, bînayê cumleyan, şemaya qafiyeyî û wezn, xusûsîyetê cumleyan tesbît kerd. Huneranê Edebîyan ser o ma zaf vêşî vinderdî. Hunerê Edebî, mewlîdan de cayêk zaf giran gênê. Ay semed ra ma nînan ser o zaf xebitîyayî.

Ez qayîl a verê her çî sipasîye xo, mamostayê xo yê şêwirmendî Doç. Dr. Abdurrahman Adakî rê bikera. Çünke bawerîya ey zaf bi mi estbî. Qandê cû ey, mi rê xebata mi de zaf asaneyî mojnaye. Her çî wext ke mi bi ey ra mişewre kerd, berêke newe mi ver o abîya. Mi ci ra zaf îstîfade kerd.

Seydayê min M. Selîm Acarlar sipasîye heq keno. Ramazan Ozgultekîn, Sêwregi de her babet ardimê xo mi ra kêmi nêkerd. Her çî wext çîyêk hewce bî, ey mi rê peyda kerd. Birayê min ê ezîzî Wisif Zozanî mi rê di şîrê Usman Esad Efendî erşawitî. Ay semed ra ez ey rê zî sipas kena.

Ez mamosta Roşan Lezgînî rê zî sipas kena. Merdimêk zerrînerm, zerrîgerm û nefshurdî yo. Her çî wext ez ey geyraya, ez peyde nêaçarnaya. Ez ci rê zaf bar bîya. Labelê ey mi rê, na barbîyayena mi qet nêda hîskerdene. Ez ey rê zaf sipas kena.

Ez mamosta Seîd Verojî rê zaf sipas kena. Ey teza mi sifte ra heya peynî wend û fikrê xo yê birûmetî, mi rê pêşkêş kerdî. Ez sipasîya xo mamosta Het. Doç. Dr. Hayrullah Acar û mamosta Het. Doç. Dr. Nurettin Beltekin kena ke her di mamosteyan mi rê zaf ardimkarîye kerd. Seba redaksîyonî û metodî rayîrî neweyî mi ver de kerdî a.

Tewr dima ez mamosta Mehemed Malmîsanijî rê sipas kena ke ey nusxeyo orjînal Swêd ra mi rê erşawit. Nusxeyo orjînal ke 1933 de çapxaneyê *Hawar* de çap bîyo, Mamosta Malmîsanijî de estbî. Mi rayêk ci rê nameyêk nuşna. Ey mi rê cewab nuşt û nusxe mi rê erşawit. Tezê mi seranser wend û fikrê xo yê birûmetî pêşkêş kerdî.

Omidê mi oyo ke na xebata ma, gamêka hurdî bo zî warê xebata kurdî de cayê xo bigirewo.

Ahmet KIRKAN

Mêrdîn, 2014

Lîsteya Grafikan, Şeklan û Îlaweyan

Lîsteya Grafikan

Grafik 1: Grafîka ke "Rêjeyê Qusuranê Erûzî" nawnena r. 48

Grafik 2: Grafîka ke tewirê û rêjeyê qafiyeyanê mewlîdê Usman Esad Efendî nawnena r. 50

Grafik 3: Grafîka ke mewlîdê Usman Esad Efendî de "Çekuyê ke sewbîna ziwanan ra gêrîyayê" nawnena r. 56

Grafik 4: Grafîka ke bînayê çekuyan nawnena r. 58

Grafik 5: Grafîka ke rêjeyê îzafeyan nawnena r. 60

Grafik 6: Grafîka ke rêjeyê "Goreyê Kardaran Cumleyî" nawnena r. 64

Grafik 7: Grafîka ke rêjeyê "Goreyê Rêzbîyayene Cumleyî" nawnena r. 67

Grafik 8: Grafîka ke rêjeyê "Goreyê Bînayê Cumleyan" nawnena r. 70

Grafik 9: Grafîka ke Huneranê Edebîyan ra rêjeyê "Hunerê Mecazî" nawnena r. 74

Grafik 10: Grafîka ke Huneranê Edebî ra rêjeyê "Hunerê Wateyî" nawnena. r. 86

Lîsteya Şeklan

Şekil 1: Şeklê Nusxeyanê Mewlîdê Usman Esad Efendî r. 94

Lîsteya Îlaweyan

Îlawe 1: Şîrê Usman Esad Efendî ke Îstanbul Meşîxet Arşîwî de yê. r. 136

Îlawe 2: Nusxeyê Celadet Alî Bedirxanî ra Rîpela Yewine r. 138

Îlawe 3: Nusxeyê Celadet Alî Bedirxanî ra rîpela soyinî r. 139

Îlawe 4: Nusxeyê destxet ra rîpela yewine r. 140

Îlawe 5: Fotografê Usman Esad Efendî r. 141

LÎSTEYA KILMNUŞTEYAN

A: Mewlîdo Zazakî, Weşanen Enstîtuya Kurdîya Amedî

amd: Amadekar

b. : Biewnî

c. : Cîld

CAB: Celadet Alî Bedirxan

çc : Çimeyo corên

DÎA: Diyanet İslam Ansiklopedisi

Hayig: Roşan Hayig

Hêvî: Kovara Hêvî, hejmar:4 Parîs, 1985

Het: Hetkar (Yardımcı)

m: Mergê ci

NCAB: Nusxeyê Celadet Alî Bedirxanî,

NLX: Nusxeyê Lajê Xelîlî, nusxeyêko destxet,

NMH: Nusxeyê M. Malmîsanij, *Bîyîşê Pêxemberî, Mewlûda Nebî, Hêvî*

NMSA: Nusxeyê Mela Selîm Acarlar, *Mewlûdo Dimîlî (Zazakî),*

NRH: Nusxeyê Roşan Hayig, *Bîyayîşê Pêxemberî, Pîya,*

NRY: Nusxeyê Ramazan Yegîn, nusxeyêko destxet,

Ozûsan: Destxeta Ramazan Yegînî

r. : Rîpel

s. : Sayfa

ssr: Selat û selam ey rê bo

td. : Tadayox

ûsn. : Û sey nînan

DESTPÊK

Kirmanckî mîyan de cayê mewlîdan cîya yo. Çunke edebîyato nuşteki bi mewlîdan a dest pêkeno. Her çiqas zarê kirmancî de nuşte bi Peter Lerchî ya dest pêkero zî serra 1899 de Mela Ehmedê Xasî mewlîdê xo neşr kerdo. No mewlîd hem semedê kirmancan hem zî semedê kurdanê bînan zaf muhîm o. No eser qandê kirmancan muhîm o çunke edebîyato nuşteki bi ney a dest pêkeno. No eser qandê kurdanê bînan zî muhîm o çunke eser o tewr sifteyîn o ke çapxane de çap bîyo mewlîdê Melayê Xasî yo.¹

Amanc, Giranîye û Çarçewaya Tezê

Ma na xebata xo de mewlîdê Usman Esad Efendî tetqîq kerd.² Usman Esad Efendî mewlîdê xo serra 1903 de nušto. Semedê çapkerdene zaf şuxulîyayo labelê mewlîd çap nêbîyo. Bedirxanîyan ra Faîz Begî mewlîd, xo de berdo Îstanbul zî labelê kesî nêşkayo destxetê Usman Efendî biwanî.³ Serra 1933 de, yanî badê wefatê Usman Efendî çar serrî, Şam de Celadet Alî Berdirxanî no mewlîd weşanxaneyê *Hawar* de weşanayo. Şarî mîyan de zî no mewlîd waneyayo. Nê, qandê mewlîdî hem bext hem zî bêbextî xo de ardê. Şarî mîyan de waneyayo, cû şarî mewlîd xo vîr ra nêkerdo. Labelê çî heyf ke her wendoxî goreyê xo mewlîdek peyda kerdo.

Ma na xebate de çarçewaya xo tena mewlîdê Usman Esad Efendî ya sînor kerd. Verê-verkan nusxeyêko çap kerdê çin bî. Ey ra dima nê nusxeyan ra metnêk vetene hewce bî. Metnî ser o xebate kerdene ancax metn orte vetene ra dima mimkun beno. Ma metnêko ortax vete tepîya nê metnî ser o ma xebityayî. Ma na xebata de metn hete tedeyî ra tetqîq nêkerd. Tena ma hete şeklî ra metn tetqîq kerd.

Ma na xebata xo de Usman Esad Efendî da şinasnayene. Heta nîka derheqê nê merdimî de zaf melumat çin bî. Kitabê ke qalî Usman Esad Efendî kenê melumatê kêmi danê. Ma na xebate de nê melumatî pêro ardî pê ser. Xusûsen ma qayîlê vajî ke reya verên na xebate de di heb şîrê Usman Esad Efendî estê.

---

¹ Mehemed Malmisanij, Kirdkî Edebiyatının Başlangıcı ve Ehmedê Xasî, <http://www.zazaki.net/haber/bingolde-ehmed-xas-paneli-49.htm>, wextê girewtene: 04/02/2013 û İbrahim S. Işık, *A'dan Z'ye Kürtler*, bingolde-ehmed-xas-paneli-49.htm, wextê girewtene: 04/02/2013 û İbrahim S. Işık, *A'dan Z'ye Kürtler*, Nûbihar Yayınları, İstanbul, 2013, r. 256

² Kirmanckî: Çar nameyê na lehçe estê: Kirdkî, Zazakî, Dimilî û Kirmanckî. Ma xebate xo de formê Kirmanckî tercîh kerd. Êdî ma ney ra dima tena kirmancî kar bîyarê.

³ Celadet Alî Bedirxan, vernîya mewlîdê Usman Esad Efendî, “«Bilhassa selam ve senadan sonra istifsar-ı hatır ederim. Mezkûr kitab gerû iade edildi. Sebebu: Okuyamamışlardır. Baki selam. 12 Heziran 1322. »

Ma na xebata xo de heme nusxeyê mewlîdê Usman Esad Efendî ardî pêver. Giranîya xebata ma ewtîya ra yena. Tena yew nusxe ra ma îstîfade nêkerd. Nusxeyan hemîne ra ma îstîfade kerd. Ma eşkenê vajî ke na xebate de mewlîdê Usman Esad Efendî reya verên goreyê edebîyatê klasîkî tetqîq bîyo. Verê cû xebatêka winasîn çin a.

Metodolojî

Ma na xebata xo de heme nusxeyê ke ma peyda kerdî, girewtî ver çimanê xo. Ma nînan ra nusxeyê Celadet Alî Berdirxanî bingeş girewt û heme nusxeyî têver nay. Xebata ma çar beşan ra pê yena. Her beşe xo mîyan de rumetêk îfade kena.

Ma mewlîdî naskerdene dayî. Mewlîd, fêrheng de çî wate yeno ma ney ser o vinderdî. Tarîxe mewlîdî û tewr verê kotî de dest pêkerdo ma îzeh kerd. Ma şeklê mewlîdan û beşanê ci ser o vinderdî. Weznê Erûzî ke mewlîd pa ameyo nuştene ma rêz kerdî. Goreyê tertîban şeş heb beşê mewlîdan estê. Ma nînan ser o vinderdî. No hem mijarê ma rê hem zî cigeyroxê ke nê mijarî ser o xebitênê asanîyêk tesîs keno.

Alîmê verênî zafane bi mewlîd nuştene eleqedar bîyê. Çünke tarîxê mewlîd nuştene demo kan ra heya ewro dewam keno. Xusûsen mewlîd nuştene sey nîşanê alîmîye qebul bîyo. Tirkan mîyan de mewlîdî ya eleqedar bîyayene hîna zaf o. Her çiqas tirkan mîyan de hûmarê mewlîdan zaf bo zî ma nînan ra des heb mewlîdî sey nimûneya girewtî. Kurmancan mîyan de mewlîd bi Melayê Bateyî ya dest pêkeno. Mewlîdê Bateyî Kurdîstan de zaf meşhûr o. Mewlîdê ke zarê kurmancî de ameyê nuştene zaf ê. Xusûsen no war de nuşttoxê ewroyênî welûd ê. Ma nê mewlîdanê kurmancîyan ra zî şeş heb mewlîdî hûmarnayî.

Mewlîdî, zarê kirmanckî de wateyêno cîya îfade kenê. Her çiqas tarîxê nuştene kirmanckî bi mewlîdanê dest pêkero zî nîka zaf şaîr û nuşttoxî seba kirmanckî xebitêne. Bi no babeta mewlîdan seba kirmanckî wezîfeyê katalîzorî vînayo.

Ma heyatê Usman Esad Efendî, eserê ci, sebebê mewlîd nuştene ser o vinderdî. Heyatê Usman Esad Efendî ma çend hebî çimeyan ra girewt. Ma tornanê Usman Esad Efendî ya kewta îrtibat labelê tornanê ci derheqê kalikê xo qet çîyêk nêzanayê. Heta înan ra yewî ma ra melûmat waşt. Ma meşîxet arşîwî de di heb şîrê Usman Esad Efendî tesbît kerdî. Dima ma sebebê nuştene mewlîdî ser o vinderdî. Sebebê mewlîd nuştene Usman Efendî û sebebê sewbîna şaîran pê maneno. Usman Esad Efendî demê xo de bi hîsanê milîyana mewlîd nuşt. Çünke çimeyan de ravêreno ke Usman Efendî bi ziwanê zikmakî ya weazî zî dayê. Ma dima xusûsîyetê mewlîdî û beşê ci rêz kerdî. Çaxo ke ma beşî rêz kerdî, her beşê de beyta vernî û peynî ma nîşan da.

Nusxeyê ke ma dest de bî, Hêvî, Celadet Alî, Hayig, Ozûsan, Acarlar û sewbîna nusxeyî ma rêz kerdî. Na beşê de, ma xusûsen edîsyon krîtîk kerde û nusxeyî têver nay. Ma derheqê her nusxe de melûmat da.

Nusxeyo ke Celadet Alî Bedîrxanî serra 1933 de Şam de weşanayo mamosta Mehemed Malmîsanijî hete estbî. M.Malmîsanijî no nusxe bi xo zî transkrîbe kerdbî û *Hêvî* de neşr kerdbî. Nê her di nusxeyî bingehê tezê ma bî. Nusxeyo bîn zî bi nameyê “*Mewlîdo Dimilî*” ya çap bîbî. No nusxe de zaf şaşîye estbî. Nusxeyo ke R. Hayigî nuştî kewt mi dest. No nusxe Zerweş Serhat û Îmam Giyasettîn Paloyijî transkrîbe kerdo û Roşan Hayigî redakte kerdo. Nusxeyêko destxetî ser o ma gurweyayî. Kunyeya no nusxeyî ma vete meydan. Kasetê vengî ser o ma vinderdî. Labelê no kaset zaf zelal nêbî.

Seba nusxeyo destxetê Usman Esad Efendî ma zaf cehd kerd labelê çîyêke ma nêşka peyda bikerî. Tornanê ey derheqê mewlîdî de qet çîyêk nêzanayê. Di-hîrê rey ma şî muftîyeya Sêwregî. Kitabê ke demê dewleta Usmanîyan ra mendê ma tetqîq kerdî. Labelê ma mijarê xo ya eleqedar çîyêk nêdî.

Tewr dima zî ma nusxeyêko têvernayê vetî meydan. No nusxe de ma heme nusxeyan ra cêrnotî kewtî. Bi no tewrira nusxeyêno dewlemend orte vejîya. Ma xusûsîyetanê mewlîdî ser o vinderdî. Ma goreyê çekuyan, karan û huneranê edebîyan mewlîd tetqîq kerd. Tesbîtê metnî, acîgeyrayena metnî û tamîrê metnî ser o xebityayî. Dima ma weznê mewlîdî û şemaya qafiyeyî viraştî.

Ziwan û uslûbê mewlîdî ser o ma vinderdî. Xusûsîyetê ke verê ney se serr fekê Sewregî de estbî û nika vindî bîyê ma tesbît kerdî. Dima bînayê çekuyan, bînayê cumleyan, îzafeyê ke şuxulîyayê, hûmara çekuyan, çekuyê ke tekrar bîyê, çekuyê ke sewbîna ziwanan ra gêrîyayê ûsn. Ma tewr dima zî hunerê edebî tesbît kerdî.

Mewlîdan û metnanê pîrozan ser o xebitîyayene zaf çetin o. Bi ney a pîya şuxulnayena ziwane zikmakî/dadî merdimî zaf şad keno. No war de xebate hêdî-hêdî aver şina.

Xebata xo de ma krîterê Grûba Xebata Vateyî girewtî ver çiman. Na grûbe rastnuştene xeylê çekuyan sey peşnîyaze dîyar kerdî. Seba rastnuştene nê qîm nêkenê. Labelê ma eşkenê vajî ke rastnuştene de xeletî yê ma yê. Ma xebata xo de çekuyan ra varyantê nêzdîyê standardê ziwane nuşteki weçînayene rê xeyret kerd. No metod seba fehmbîyayene û standardîzasyonî zaf muhîm o.

Çimeyî

Ma na xebata xo de hem tirkî hem zî kurdî ra zaf çimeyan ra îstîfade kerd. Ziwanê kurdî de zî her di lehçeyan ra ma îstîfade kerd. Xusûsen ma eşkenê vajî ke tezê ma ser mewlîdêke kirmanckî ya, ay samed ra xebata ma de çimeyê kirmanckî hîna zêde yê. Çimeyê ke ziwanê tirkî de zafane ser mewlîdan ê. Çimeyî tirkî zafane teblîxê sempozyuman ê. Edebîyatê klasîkî ser o çiçî estbî û çiçî kewt ma destan se ma hemîne ser o vinderdî. Labelê her çiqas ser nê mijarî bi ziwanê tirkîya zaf çimeyî bibî zî seba ziwan û xusûsen zarê ma kêmanîyêk gird esta.

Çimeyê ma yê ziwanê kurdî de zafane ser gramerî yê û ferheng ê. Bê nê her di ziwanan, ma ziwanê erebkî ra zî îstîfade kerd. Nê kitabê erebkî xusûsen kitabê ke bi destanê kurdan a ameyê nuştene û reyna kurdan ra behs kenê. Ziwanê tirkî û ziwanê erebkî seba kurdan wateyêk îfade keno. Çünke demo ke ziwanê kurdîya nuştene qedexe bî, kurdan kitabê xo bi nê her di ziwanan a nuştê. Ma zî xebata xo de nê çimeyan ra îstîfade kerd.

BEŞÊ YEWÎN

MEWLÎD

1. Mewlîd

Mewlîd, çekuyêka erebkî ya. Manaya xo welidîyayîş o, dinyaameyîş o. Şemsedîn Samî eserê xo de vano ke: “Mewlîd, wiladet yanî zayene îfade keno. Edebîyatê klasîkî de eserê ke pêxamberî (selat û selam e rê bo) medh kero cû ameyê nuştene mewlîd cû name benê.”⁴ Sewbîna fêrhengan de zaf wateyî na çekuye nûsîyayê. Zayene, wextê zayene, cayê zayene, zayena Hezretî Muhemedî (ssr), heyatê pêxamberî qesd beno.⁵ Dîn û edebîyat de mewlîd yeno manaya eseranê menzuman yê ke nê eserî dinya ameyîşê û heyatê Hezreti Muhemedî (ssr) ser o ameyê nuştene. Nê eserî bîyayîşê Hezretî Pêxamberî hikaye kenê. Nê eserî bi beytana yenê nuştene, her beyte xo mîyan de wayîrê qafîye ya.

Çekuya mewlîdî cîya-cîya wateyan yena. Kokê na çekuye zıwanê erebkî de “we-le-de” ra yeno. Zafhûmarê na çekuye “mewalîd” yena. Raştnuştene na çekuye mewlîd” a, labelê na çekuye kirmancan mîyan de bedilyaya û “mewlûd” bîya. Na çekuya zıwanê erebkî de zafane seba nameyê zamanî yena şuxulîyayene. Her çiqas na çekuye seba zayene, cayê zayenî û wextê zayenî bi şuxulîyo zî xusûsen qandê bîyayîşê cenabê pêxamberî ameya şuxulîyayene.⁶

Çekuya mewlîdî tewr sifte cenabê pêxamberî rê îşaret kena. No kok ra çekuya “mîlad” zî Hezretî Îsayî rê îşaret kena. Yanî yew kok ra di heb çekuyî zêdênê. Her yew çekuye sewbîna pêxamberî rê îşaret kenê.

Çekuya mewlîdî fêrhengan de zafane bi îzafetîya vajîyêna. Çekuya mewlîdî bi “Mewlîdu’r – Rîcal” yanî “ca yan wextê bîyayena merdimî” cû îfade bena.⁷ Çekuya mewlîdî beyntarê musulmanan de cîya-cîya şeklana îfede bena. Nê şeklan ra tayê ci “mewlîd, mewlût, mewludu’n nebewî, leyletu’n-nebewî, mîladu’n-nebewî, mewlewîyye,

⁴ Şemsettin Samî, *Kamusul Alam*, Şifa yayınevi, İstanbul 2012, r. 245

⁵ D. Mehmet Doğan, *Doğan Türkçe Sözlük*, Acar Matbaası, İstanbul 2001, r. 158

⁶ Soner Akdağ, “Süleyman Çelebi’nin Mevlid’i Üzerine” Ataturk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 36, Erzurum, 2008, s.85

⁷ Muhemed bîn Mukerem, İbnî Manzûr, *Lisanu’l-Ereb*, Daru’l Kutubî’l İlmîye, Beyrûd, 1996, c. 15, r. 393

serîdetu'l-mewlîd, mûlûd, mîlûd, moled, donba (roja gird, Afrîka de vajîyêna)” kes eşkeno bihûmarno.⁸

Mewlîd, eserê ke qandê bîyîşê Hezretî Muhemedî (ssr) nûsîyayo û pesnê ci dano ê yê. Edebîyat de mewlîdê eserê ke heskerdişê pêxamberî ra bi pesndayîşîye qalî kenê û bi terzê mesnewîya nûsîyayê. Nê nuştayî sere de rojê bîyîşê pêxamberî, rojê qendîlan, şewa qedrî, dawetanê sunetî de, veyveyan de, şînan de û cîya-cîya cayan de waniyenê.

Çekuya mewlîdî goreyê termî wateyê cîya-cîya yî îfade kena. Nê wateyan kes eşkeno ewnayîn rêz kero:

- Wextê bîyayîşî rê îşaret kena. Bi taybetî na çeku wextê bîyayîşa cenabê pêxamberî rê îşaret kena.
- Mekan û nameyê cayî îfade kena. Bi ney a qesd keyeyê cenabê pêxamberî yo.
- Bîyayîşî yew merdimî rê îşaret kena, xusûsen bîyayîşê cenabê pêxamberî qesd kena.
- Merasîmo ke seba bîyayîşê merdimî tertîb beno bi na çekuya îfade beno. Bîyayîşê pêxamberî seba bawermendan sey roşanî ya yo, ay semed bawermendî na roje de merasîmî tertîb kenê.
- Bîyayîşê pêxamberî û mûcîzeyê ke no dem de ameyê meydan sey menqibeya behs benê na çekuya îfade benê.
- Na roje de zîyafet deyêno cû wateyêko winasîn zî yanî “zîyafet û roşan” girewto.⁹

Mewlîd edebîyatê îslamî mîyan de tewiranê meşhûran ra yo. Mewlîd sey termê edebîyatê klasîkî ya, eserê ke verê-verkan bîyîşa cenabê pêxamberî ra û heyatê ci ra, mûcîzeyan, mîrac, wefatî ra bi kilmkî behs kenê û bi terzê mesnewîya û bi nezma ameyê nuştene mewlîd cû name benê.¹⁰

Edebîyatê erebkî mîyan de şîrê ke seba pêxamberî ameyê nuştene ê zî bi nameyê mewlîdî bin de kom bîyê. Labelê dima eserê mewlîdî şîran ra abiryayê û bîyê tewirêko xoser.¹¹ Heta kes eşkeno vajo ke bê mewlîdê pêxamberî seba Hezretî Alî, Fatîma, Hesen, Huseyîn, îmamê şîayî, şêxê terîqetan zî mewlîdî nûsîyayê.

⁸ Necdet Şengün, “Hz. Fatîma Mevlîdi ve Vesiletü'n-Necat ile Mukayesesi” C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, XII/2- 2008, r. 423

⁹ Necdet Şengün, “Hz. Fatîma mevlîdi ve Vesiletü'n-Necat ile mukayesesi” C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, XII/2- 2008, r. 423

¹⁰ Ramazan Ekinci, “Erzurumlu Osman Siraceddin ve Mevlîd-i Şerîfi” Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c.9, s.2, r.262

¹¹ İsmail Durmuş, “Mevlîd” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 29, DİB Yayınları, Ankara, 2004, r. 480

Mewlîdî zafane bi terzê mesnewîya û bi nezma nûsîyayê. Nê eserî semedê heskerdena cenabê pêxamberî ameyê nuştene û hete hûmarî ra zaf zêde yê. Tena edebîyatê tirkî de di seyî heb mewlîdî nûsîyayê. Mewlîdî ekserîya bi weznê erûzî ya û bi qalibê “faîlatun, faîlatun, faîlun” ya nûsîyayê.¹²

Mewlîdî tena roja bîyîşa pêxamberî de nêwaneyênê. Welatanê musulmanan de şewnimajan de, şînan/tazîyeyan de, veyveyê sunetan de, zewijîyayene de û sey nînan şew û rojan de bi qesdê îbadetîya waneyênê.¹³

Mewlîd sere ra heta peynî îtîqadê ehlê sunetî, qewet û îradeyê Homayî, çinêbîyayîş ra xelqkerdişê alemî, sifetanê pêxamberê ma yê ke sewbîna kesî de çinî yê îzeh keno. Her çekuya ci de heskerdişê pêxamberî boy dano. Berzîye pêxamberê ma, bi şeklêno tewr weş û bi îfadeyanê tewr wecîzan îzeh bîyo.

Mewlîd de hema hema hunerê edebî pêro estî. Tewr vêşî zî cînas, teşbîh, tekrîrî virazîyênê. Bêqasureya beşan wazîyêna û bi no hal a kitab bi xo yekpare beno. Mewlîd de amaco tewr muhîm banderkerdiş û hîssîyat o.

1.1. Mewlîdî û Çimeyê Înan

Mîyanê musulmanan de seba bimbarekkerdişê roja bîyayîşê Hezretî Pêxamberî, tewr verê, demê Fatimîyan de dest bi merasîman beno. Tewr verê, wextê înan de merasîmê mewlîdî yenê tertîb kerdene û na roje yena bimbarekkerdene. Nê merasimî benê tore û mîyanê musulmanan de vila benê.¹⁴

Mewlîdî verê-verkan çimeyê xo sînayîşê pêxamberî ra gênê. Na heskerdene seba nuştene mewlîdan tesîrêko pêt kerdo. Demê Fatimîyan ra heya nika kamcîn komel de û memleket de mewlîdî nûsîyayê, no sînayîş tewr vernî de bîyo.

Demê Fatimîyan de hîrê cayan de xelîfetiye estbî. Nê hîrê xelîfeyan zî fikrêno pêra cîya-cîya temsîl kerdê. Bexdad de xelîfeyê sunîyan estbî ke no dem de mîyanê sunîyan ehlê beyt û seyîdan¹⁵ zaf tesîr nêkerdê. Fatimî, goreyê mezhebî şîî bî û na dewlet heme çîyê xo goreyê mezhebê xo tesîs kerdê. Unîversîteyo ke ronaya “El-Ezher” reyna bi nameyê Hezretî Fatîmaya akerdbî. Ay semed ra na dewlete de ehlê beyt, seyîdî

¹² Hasan Aksoy, “Mevlid” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 29, DİB Yayınları, Ankara, 2004, r. 482

¹³ A. Necla Pekolcay, “Mevlid” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 29, DİB Yayınları, Ankara, 2004, r. 486

¹⁴ Ahmet Özel, “Mevlid” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 29, DİB Yayınları, Ankara, 2004, r. 475; Necdet Şengün, “Hz. Fatıma Mevlidi ve Vesiletü'n-Necat ile Mukayesesi” *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XII/2- 2008, r. 423

¹⁵ Goreyê şîîyan panc hebî merdimî ehlî beyt ra yî. Hezretî Alî, Fatîma, Hesen, Huseyîn û cenabê pêxamber. Labelê goreyê sunîyan na helqa zaf hîra ya. Merdimê ke nesla pêxamberî ra yenê, înan ra zî seyîd vajîyêno

û heskerdena pêxamberî zaf muhîm bîya. Hete bîne ra Ewropa de dewleta Emewîyanê Endulusî estbî ke na dewlet zanayena pozîtîfe de xeylî aver şî bî. Na dewlete, sewbîna musulmanan ra dûrî kewtbî, musulmanê ucayî asîmîle bî û mîyanê xirîstîyanan de vîndî bî.

Mîyanê Kurdan de mewlîd bi Melayê Bateyî ya dest pêkeno. No mewlîd bi cîya-cîya nameyan a zanîyêno. Kirmancan mîyan de mewlîd bi Ehmedê Xasî ya dest pêkeno û bi Usman Esad Efendî ya dewam keno. Badê nê mewlîdan xeylê wext kirmanckî de eserî nêdeyayê.

Kirmanckî seserra newêsine de dest bi dayîşê eseranê nuştekiyan kerdo. Qedîyayîşê seserra newêsine de û destpêkerdena seserra vîstine de di eserê hêjayîn nûsîyayê. Serra 1970 ra dima hem eserê klasîkî hem zî eserê modernî têdima ameyê. Ewro kirmanckî xeylî waran de wayîrê eseranê muhîman a. Nika kirmancan mîyan de şeş hebî çapkerdeyî û yew heb zî çapnêkerde hewt heb mewlîdî estî. Kirmanckî de mewlîd wayîrê wateyêk xusûsî yo. Kirmanckî de eserê tewr verênî, eserê tewr girdî mewlîd î.

Her ziwan de nuştina mewlîdan û çîmeyê cê manenê pê. Xusûsen lehçeya kirmanckî de eserê tewr verênî seba nazîrekerdene nûsîyayî. Hem Mela Ehmedê Xasî hem zî Usman Esad Efendî bi no sebebana mewlîd nuştî.

Sey ke vajîyêno tayê kurmancî yenê Ehmedê Xasî hete û pesnanê kurmancan danê. Kurmancî vanê ke: “Melayê Cizîrî, Ehmedê Xanî, Feqîyê Teyran netêde, beyntarê kirdan de sey Melayê Bateyî yew merdim zî çin o. Çünke merdimê ke ma vatî zaf edîbê girdî yî. Beyntarê kirdan de merdimêk ke sey Bateyî ya mewlîd binûso zî çin o.” No vateyê înan zaf zorê Ehmedê Xasî şino û vano ke: “Heya ke ez mewlîdêk nênûsna keye ra nêvejîyêna.” Dekewno zere û mîyanê hewteyê de mewlîdê xo nûseno.

Her çiqas no hawa rîwayetêk semedê heme nuştexanê mewlîdan bi vajîyo zî kirdan de no wezîyet ciya yo. Çünke kirmanckî de eserê nuşteki çin ê. Ay semed ra kirmanckî muhtacê nê eseran a.

Goreyê nê melumatan vejîyêno meydan ke şarê kurdan mîyan de mewlîd çîmeyê xo raşte-raşt medrese û alîmanê medrese ra girewêno. Çünke nuştexê mewlîdan hemîne medrese wendo û bi medreseya eleqedar ê. Mela Ehmedê Xasî ra heta ewro, ke mewlîdo tewr dimayên Bîlal-Feqî Çolîgî yo, heme nuştexê mewlîdanê kirmanckî medrese de resayê. Hemîne medrese wendo û bi kulturê medreseya gird bîyê. Aversîyayena lehçeya kirmanckî medrese de dest pêkerdo.

Ewtîya de xusûsiyetêko winasîn zî esto ke alimê ke medrese de yan tradîsyonê medrese de resayê mîyanê şaran de mewcûdetîye xo bi zîwanî ya ardo ca. Goreyê rîwayetan hem Ehmedê Xasî hem zî Usman Esad Efendî seba zîwan bîyayena kirmanckî îsbat kerê cû mewlîdê xo nuştê. Ma zanê ke tena no sebeb bes nîyo. Labelê nê merdiman eke biwaştayê alîmîye xo sewbîna zîwanana zî eşkayê îsbat bikerdayê. Qandê cû kes sera se nêşko vajo zî nê merdiman de hîsê milî estê.

1.2.Şeklê Mewlîdan û Beşê ci

Mewlîdî bi goreyê terzê mesnewî ya nûsîyenê. Mesnewî, ferheng de yeno wateyê “di di”. No terz de beytî beyntarê xo de qafiyeyin ê. Weznanê erûzî ra tewr kilmanê ci ya nûsîyênê û nuşte xeylî derg rameno. Eserê ke bi no terz nûsîyayî mesnewî qebul benê.¹⁶ Mesnewî çimeyê xo edebîyatê Îranî ra gêno. Terzê mesnewî edebîyatê ereban, tirkan û kurdan rê edebîyatê îranî ra ravêrdo.¹⁷

Şîira dîwanî de wate yew beyte de tamam bîyo cû şeklo ke tewr vêşî ameyo şuxulîyayene mesnewî yo. Mesnewî bi weznanê kilmana nûsîyenê cû mewlîdî zî bi nê weznana û bi nê terzî ya nûsîyenê.

Mewlîdan de weznê erûzîyê ke tewr vêşî tetbîq benê nê yî:

- me’ulû, mefa’îlun, fe’ûlun
- fa’îlatun, fa’îlatun, fa’îlun
- fe’îlatun, fe’îlatun, fe’îlun
- mefa’îlun, mefa’îlun, fe’ûlun
- fa’îlatun, mefa’îlun, fe’îlun
- fa’ûlun, fa’ûlun, fa’ûlun, fa’ul

Mewlîdan de mijar raste-rast nêvajîyêno. Mewlîdan de goreyê terzê xo rêzêke esto. No rêz tayê mewlîdan de tamam beno, lebelê tayê mewlîdan de zî kêmî beno. Yanî her mewlîd de beşî tam nêbenê. Seba tamam kerdene beşan şaîr mewlîdê xo derg nêkeno. Labelê tayê şaîrê mewlîdî bi heyatê cenabê pêxamberî ya xo sînor nêkenê; herb, mûcîze, exlaq û mergê pêxamberî zî nûsenê.¹⁸

¹⁶ Cem Dilçin, *Örneklere Türk Şiiri*, TDK Yayınları, Ankara, 2000, r. 78

¹⁷ Dilçin, çç, r. 80

¹⁸ Cemal Kurnaz, *Eski Türk Edebiyatı*, Bizim Yayın Dağıtım, Ankara, 2001, r. 186

Beşê mewlîdî goreyê rêza ci nê yî:

I. *Munacat*: Wateyê na beşe Homayî ver o geyrayiş û xo çekerdişê bextê ey o. Verê na beşe, tayê mewlîdan de destpêk esto.

II. *Wiladet*: Bîyîşê cenabê pêxamberî na beşe de qalî bena. Na beşe de qalê bîyayena pêxamberî bi terzêk edebî ya vajîyêno. Behra “Merheba” na beşe de ya.

III. *Rîsalet*: Na beşe de qalê ameyîşê pêxambereya Hezretî Muhemedî (ssr) beno. Heyatê pêxamberî sifte ra heya peynî qalî beno.

IV. *Mî'rac*: Na beşe de asmîn vejîyayîşê pêxamberî, cenet û cehenem dîyayîşê ey sey mucîze ya behs beno.

V. *Rihlet*: Na beşe de mergê cenabê pêxamberî bi hawayêko dramatîk a vajîyêno.

VI. *Dua*: Na beşe de şaîr qandê xo û seba musulmanan duayî keno. Homayî ra efû wazeno. Beşêka zaf edebî ya.¹⁹

1.3. Sebebê Nûsîyayena Mewlîdan

Mewlîd, sere ra heya peynî îtîqadê ehlê sunetî, qewet û îradeyê Homayî, çinbîyayîş ra xelqkerdişê alemî, sifetê pêxamberî ke taybetê ey ê îzeh keno. Her çekuyêk ci de heskerdişê pêxamberî fêhm beno. Berzîye pêxamberê ma, pêxamberanê bînan ra cîyabîyayena ci, bi şêklêke tewr weş a û bi îfadeyêke tewr wecîz a îzeh beno.

Nuştoxê mewlîdan zafane îlhamê xo mewlîdê Kab îbnî Zuheyrî, nezîreyê ke nê mewlîdî rê nûsîyayê, şîrê ke Hesên bîn Sabîtî semedê sînayena cenabê pêxamberî nuştî, methîyeyanê Ebdulâh bîn Rewaha ra gênê. Nê eserî bîyê rêberê nuştoxan.

Mewlîd de hema-hema hunerê edebî pêro estî. Tewr vêşî zî cînas, teşbîh, tekrîr virazîyêno. Bêqasureya beşan tim wazîyêna û bi no hal a kitab bi xo yekpare beno. Mewlîd de amaco tewr raver banderkerdiş û hîssîyat o.

Bê lehçeyanê kurmancî û kirmanckî, cîya-cîya ziwanan û lehçeyan de zî mewlîdî nûsîyayî. Ziwanêke mewlîd pê nûsîyayo: Tirkî, Erebkî, Fariskî, Arnawudkî, Ziwanê Cawa, Boşnakkî, Rûmkî, Çerkeskî, Êrdûkî, Tatarkî ûsn. Ewtîya ra vejîyêno meydan ke mewlîd tena ma hete de nê musulmanan hemîne de pîroz qebul beno û mewlîdî nûsîyenê.

---

¹⁹ Kumaz, çc.

Xusûsen nika alemê musulmanan de mewlîd nuştene bawerîya xo cakerdene rê xizmet keno. Çünke mewlîdê tewr sifte ra heya nika mewlîdan nê amac rê xizmet kerdo. Labelê mîyanê Kurdan de no amaco sifteyîn nîyo.

Suleyman Çelebî ra heta nika û tena ziwanê tirkî de nê, ziwanê ke wayîrê dewlete yî, hemin de amac bawerîya şarî pêtkerden a. Suleyman Çelebî bi nameyê “*Wesîletu'n-Necat*”î ya mewlîdêk nuşt. Amacê ey pûçvetena îdîayanê Şîyan a.²⁰ Bi no şekla hem bawerîya xo îspat kerda hem zî dewlete ra ardim girewto.

Mela Ehmedê Xasî û Usman Esad Efendî nê merdîman tena seba ziwanê xo nuşt. Çünke wezîyeto ke nê merdimî tede bî, zaf zor bi. Ay semed ra nê merdimî ziwanê xo ser o vinderdê û ney ser o xebate kerda.

1.4. Tarîxê Mewlîdî û Cîya-cîya Şaran de Mewlîdî

1.4.1. Tarîxê Mewlîdî

Pêxamberî heyatê xo de merasîmêk winasî tertîb nêkerdo. Badê pêxamberî, ne demê çarîyaran de, ne demê Emewîyan de ne zî demê Ebasîyan de merasîmêko winasî çin o. Labelê badê mergê cenabê pêxamberî şarî tim qalî pêxamberî û xusûsiyetanê ci kerdo. Dima dadîya Harûn Reşîdî (m. 790) keyeyo ke pêxamber bîyo sey mescîdî ya akerdo. Her serre menga rebîulewel de zî ewtîya zîyaret rê abîyayo. Dima no hal bîyo sey edet û dewam kerdo.²¹

Pîrozkerdişê rojê bîyîşê pêxamberî, tewr sifte Misir de dewrê Fatimîyan de (z. 969-1171) dest pêkerdo. Fatimîyan tena rojê bîyîşê Hezretî Muhemedî (ssr) nê; roja bîyayena Hezretî Alî, Hezretî Fatîma û xelîfeyê zamanî zî bi mewlîda pîroz kerdo. Nê pîrozkerdişî dewranê verênan de musulmananê sunîyan mîyan de qebul nêbîyê. Tayê zanayanê musulmanan nê pîrozkerdişî bîd'et qebul kerdê û semedê menê ci xebîtiyayê. Mîyanê musulmananê sunîyan de pîrozkerdişê mewlîdî, tewr sifte merdimo nêzdî yê Selahedîn Eyûbî Atabegê Hewlêrî (Mîrê Erbîlî) Ebu Seîd Muzaferudîn Gokboruyî serra 1207î de tertîb kerdo. Dima nê pîrozkerdişan dewam kerdo û çorşmeyê Bexdad û Nisêbînî ra şar qandê nê pîrozkerdişa qefle bi qefle hetê Hewlêrî ya şîyo. Nê pîrozkerdişî, dima welatanê musulmanan de vila bîyê.

---

²⁰ Huseyin Vassaf, *Mevlid Süleyman Çelebi ve Vesiletü'n-Necat'ı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999, r. 27-33

²¹ Semra Alyılmaz, “*Mevlid ve Türk Edebiyatı'nda Mevlid Türü*”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, s.13, Erzurum, 1999, r.197

Verê mewlîdan kitabê sîyerî û şemaîlî²² estê. Kitabê Tîrmîzî (m. 892) ke seserra IX nuşto “*Şemâil’î-Şerîf*” û “*Sîyer*” ê Muhemed İbnî İshaq î prototîpê mewlîdan hesabîyênê.²³ Her çiqas dewranê dimayênan de mewlîdî binûsîyê zî kitabê şemaîlî zî nûsîyayê.²⁴

Fatimîyan merasîmê mewlîdî ronayo. Çunke goreyê înan Fatimî, ê bi xo azbeta pêxamberî ra yî. Ay semed ra merasîmêke tertîbkerdiş ganî bî.²⁵ Reya verêne Mûiz Lîdînîllahî (m. 972-975) no merasîm tertîb kerdo.

Demeyo ke Eyubîyan cayê Fatimîyan girewto, zaf roşanî û merasîmî Eyubîyan hewadayê. Fehm beno ke Eyubîyan ehemîyet nêdayo mewlîdî. Qandê ey şarî no merasîm keyandê xo de ardo ca. Labelê vistewreyê Selahadînê Eyûbî, Muzaferudîn Gokboruyî no merasîm newe ra ronayo.

İbnî Xelikan rîwayet keno ke menga muheremî ra heya menga rebîulewel Bexdad, Musul, Cezîre, Sîncar, Nisêbînî û sewbîna cayan ra merdimî seba mewlîdî şîyênê Hewlêr. Goreyê Ebû Şame El-Meqdîsî reya verêne merasîmê mewlîdî, Umerê lajê Muhemedî tertîb kerdo. Muzaferudîn Gokboruyî zî ney ra girewto.²⁶

Hukumdareya Memlukîyan de zî nê merasîman dewam kerdo. Xusûsen no dewr de çekuya “mewlîd”î ameya şuxulnayene.²⁷ No dem de cîya-cîya cayan de, terîqetan de her şêxî goreyê xo mewlîd tertîb kerdo.

Tarîxê İslamî de warê mewlîdî de nuştayo tewr verên eserê Ebûl Cewazî (mergê ey 1200) “*Mewlûdu’n-Nebî*” yo. Dewranê dimayênan de miletanê cîyayan no ware de xeylî eserî dayî. Seserra XIV. de Erzirom de Mustefa Derîrî mewlîdêno bi nameyê “*Tercûmetû’d-Derîr*” ya nuşto. Mewlîdêko bîn zî dewrê Mehmedê II. (z. 1451-1481) de ameyo nuştiş. Seserra XV. de “*Wesîletu’n-Necat*” hetê Suleyman Çelebî ra ameyo nuştiş. Mewlîdo kurmanckî yo tewr sifteyîn, mewlîdê Melayê Bateyî yo. Mewlîdê Melayê Bateyî kirmancan mîyan de zî xeylî meşhûr o. Zafaneyê kurmancan nê mewlîdî wanenê.

²² Şemaîl: Kitabê ke bejn û şeklê cenabê pêxamberî teswîr kenê vajîyêno.

²³ Semra Alyılmaz, “*Mevlid ve Türk Edebiyatı’nda Mevlid Türü*”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, s. 13, Erzurum, 1999, r. 197

²⁴ Nê kitabın ra bî zîwanê kurdî ya hîrê hebê ci ma destan de estê. Yew “*El Hemailu fiş ‘Şemâilî*” kitabê Şêx Fethullah Werqanîsî (Weşanên Dozê, 2007) yew “*Reng û Rûyê Peyxember*” î Hezîn Mela Husnî Geçer (Weşanên Nûbihar, 2009) yew zî “*Mehsûlu’l-Mewahîbî’l-Ehedîye, fi’l-Xesaisî we’ş-Şemâilî’l-Ehmedîyye*” Mela Xelîlê Sûrdî (Weşanxaneyê Seyda, 2010) yê.

²⁵ Ahmet Özel, “*Mevlid*” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 29, DİB Yayınları, Ankara, 2004, r. 475

²⁶ Özel, çc, r. 476

²⁷ Özel, çc, r. 475

Demê Usmanîyan de Muradê III. serra 1588 de merasîmê mewlîdî tertîb kerdo. Verê ey zî ma zanê ke merasîmî estbî, labelê merasîmo fermî no wext de dest pêkeno. Sey ke kitabanê tarîxî de qeyd bîyo²⁸; her serre roja 12 ê menga rebûlewel de Medîne de betlaneyo fermî bî, dizan/qeleyan û bircan ra topî erzîyayê û qet yew dukan nêabîyayê. Şarî çîmayê xo yê pakî dayê xo ra, yewbînan pîroz kerdê û sey roşanî na roje ravêrnaynê.

Pîroz kerdîşê mewlîdî wextê Dewleta Usmanîyan de serra 1910 de bîyo fermî, labelê îlanbiyayîşê Cumhuriyetî ra tepîya wederneyayo. Roja ewroyên de mewlîd Seûdî Erebaştan, Endonezya, Misir, Îran û cîya-cîya cayan de fermî û nêmfermî yeno pîrozkerdene.²⁹

Pîrozkerdena mewlîdî ser o xeylî munaqeseyî estê. Aliman ney ser o cîya-cîya fetwayî dayê. Tayê aliman başbîyayena ci ser o û tayênan zî bîdetbîyayena ci ser o vinderdê.³⁰ Labelê eşkera yo ke herçiqas alimî bîdetbîyayena ey ser o fetwa bidê zî, mîyanê musulmanan de mewlîd rîtuellêko zaf muhîm o.³¹

Mewlîd sere ra heta peynî îtîqadê ehlê sunetî, qewet û îradeyê Hodayî, çînebîyayîş ra xelqkerdişê alemî, sifetanê pêxamberê ma yê ke sewbîna kesî de çînî yê îzeh keno. Her çekuya ci de heskerdişê pêxamberî boy dano. Berzîye pêxamberê ma, bi şeklêno tewr weş û bi îfadeyanê tewr wecîzan îzeh bîyo.

Mewlîd de hema hema hunerê edebî pêro estî. Tewr vêşî zî cînas, teşbîh, tekrîrî virazîyênê. Bêqasureya beşan wazîyêna û bi no hal a kitab bi xo yekpare beno. Mewlîd de amaco tewr muhîm banderkerdiş û hîssîyat o

Nê rojan de tayê eserê menzûmê ke na mijare ser o ameyê nuştene wanîyenê. Nînan ra tewr meşhûrê cê; Qasîdeyî Burdeya Ka'b bîn Zuheyrî, Qasîdetu'l-Hemzîyeya Busîrî, Mewlûdu'n-Nebîye Şemsedîn Cezerî, El-Îqdu'l-Cewherîyê Hesen El-Berzencî, Wesîletu'n-Necatê Suleyman Çelebî, Mewlîdê Melayê Bateyî, Mewlîdê Ehmedê Xasî, Mewlîdê Usman Efendîyê Babijî û hîna eserê bi desan a aliman yenê hûmarnayene.

²⁸ Özel, çc. r.477, Eyüp Sabri Paşa, *Miratül Harameyn*, c.2, r. 101-102

²⁹ Goreyê melûmato ke ma Mamosta Hayrullah Acar û Mamosta Perwîz Cîhanî ra girewt mîyanê kurdanê Soranan û mîyanê Farisan de mewlîdê xoserî çîn ê. Soranî mewlîdê Bateyî waanenê.

³⁰ Özel, çc, r. 478

³¹ Mewlîd demê cenabê pêxamberî û badê ci di-hîrê seserran de nêameyo pîroz kerdene. Qandê cû pîroz kerdene mewlîdî alîman mîyan de munaqese bîyo. Alîme mezhebê Malîk el-Abderî (m. 737/1336) kitabê xo el-Medxel de pîroz kerdene mewlîdî sey bîdetî ya vînenê. İbn-î Teymîye zî eynî fikir de yo. O zî sey bîdetî ya vînenê û pîroz kerdene mewlîdî qedexê keno. Labelê tayê alîmê îslamî roja bîyîşê pêxamberî keyfweş bîyayene û na roje de şa bîyayene de qusûrêk nêvînenê. Heta nê alîmî na roje de şa nêbîyayene xerîb vînenê. Goreyê nînan mewlîd û roja mewlîdî de pîroz kerdene bîdetêko weş o. Zîrêke ci çîn o. (Ahmet Özel, "Mevlid" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 29, DİB Yayınları, Ankara, 2004, r. 477-478)

Mîyanê Kurdan de mewlîd bi Melayê Bateyî ya dest pêkeno. No mewlîd bi nameyanê cîya-cîya zanîyeno. Cîya-cîya mintiqeyanê Kurdîstanî de no mewlîd wanîyeno. Nika bi desana mewlîdê kurmanckî estî. Mîyanê kirmancan de mewlîd bi Mela Ehmedê Xasî ya dest pêkeno û bi Usman Esad Efendî ya dewam keno. Sey xeylî ziwanan, kirmancî zî seserra newêsine de dest bi dayîşê eseranê nuştekiyan kerdo. Qedîyayîşê seserra newêsîne de û destpêkê seserra vîstine de di eserê hêjayî pê ardê. Nê di eseran dima kirmancî xeylî wext bê eser menda. Serra 1970 ra dima hem xeylî eserê klasîkî û hem zî eserê modernî têdima dayî. Heta serra 1970 tena “*Beyatnameyê*” Şêx Selahedînî esto. No eser zî muhîtek teng de mendo. Badê *Tîrêj, Vate, War, Bîr* ûsn kovarana kirmancî aver şîya. Ewro kirmancî xeylî waran de wayîrê eseranê muhîman a. Nika bi zarê kirmancî şeş heb mewlîdê çapkerdeyî û yew zî çapnêkerde, hewt heb mewlîdî estî. Kirmancî de mewlîd wayîrê wateyêk xusûsî yo. Mewlîd bingehê edebîyatê kirmancî yê nuşteki yo. Sey hîma esasî yo. Edebîyatê kirmancî bi mewlîdana dest pêkerdo û mewlîdan ser o awan bîyo. Kirmancî de eserê tewr verênî, eserê tewr girdî mewlîd î.

1.4.2. Ereban de Mewlîdî û Tarixê ci

Serra 604/1207 de merasîmo ke Muzaferudîn Gokboruyî seba mewlîdî tertîb kerdo merasîmo tewr sîfteyin o. No merasîm de Îbnî Dîhye el Kelbî bi nameyê “*et-Tenwîr fî Mewlîdî Sîracu'n-Munîr*” yew mewlîdêk nuştio. No mewlîd mewlîdo ewil hesabîyeno.

Mewlîdê erebkî hete tedeyî û şeklî ra pê manenê. Mabeynê behran de beşê “selat”î nê behran pêya girêdana. Mewlîdê erebkî hetê vatene ra asan, bi ziwane şarî ya ameyê nuştene. Qandê ey fehmbîyayene ci asan o. Peynîya mewlîdan de zikir û duayî estî.³²

Mewlîdê Erebkî; xelq bîyayena nûrê pêxamberî, giranbîyayena maya pêxamberî, mergê babîyê ci, demê bîyayene û badê ci de mûcîzeyî, şeklê pêxamberî, exlaqê ci, pêxambereya ci, îsra û mîrac, herbî, zewijîyayena ci, domananê ci û mergê ci ra behs kenê.

Mewlîdê ke ziwane erebkîya nûsîyayê û nuştuxê ci xeylî zaf î. Her çiqas ma geyraya zî mi nişena nê mewlîdî peyda bikerî. Ziwane erebkî cografyayêk zaf hîra(hera)

---

³² Özel, çc, r. 476

de bîyo vila. Hem zî no ziwan demandê verênan ra na hete wayîrê edebîyatêko nuşteki yo. Qandê ey rê hûmarê nê mewlîdan zaf î.³³

Nameyê tayê mewlîdan û nuştoxê înan nê yî:³⁴

- Alî bîn Hemze el Kîsaî, *Sîret*,
- Waqidî, *el Mewlîdu 'l-Waqidî Ma Şerh Ale't-Temam*,
- Muhemed îbnî Îshaq, *Mewlîd*,
- Ebûl Ferec îbnû'l-Cewzî, *Mewlîdu 'n-Nebî*,
- Muhyedîn el Arabî, *Menqîbetu Mewlîdu 'n-Nebî*,
- Ebû'l-Qasim es-Sebtî, *ed-Durru 'l-munezzem fi Mewlîd 'n-Nebîyyî 'l-Muezzem*³⁵
- Cafêr bîn Hesen el Berzencî, *Mewlîdu 'n-Nebî* (Medîne),
- Ez Zebîdî, *Mewlîdu 'ş-Şerîf* (Afrîkaya Rojhelatî),
- Ebûl Hesen Nuredîn, *Unwanu 'ş-Şerîf* (Somalî),
- Îbnî Aqîle, *Rîsale fî Mewlîdu 'n-Nebî*,
- Zemlekanî, *Mewlîdu 'n-Nebî*³⁶
- Kettanî, *Mewlîdu 'n-Nebewî*,
- Hesen El-Berzencî, *Mewlîdu 'l-Berzencî*,
- Qestelanî, *Mewlîdu 'n-Nebî*.³⁷

1.4.3. Tirkan de Mewlîdî, Tarixê ci û Çend Nimûneyî

Edebîyatê Tirkan de cayê mewlîdan cîya yo. Edebîyatê Tirkan de mewlîd bi nuşteyê Suleyman Çelebî “*Wesîletu 'n-Necat*” ya dest pêkeno. Ney ra dima zaf şaîran sey nê mewlîdiya mewlîdî nuştî. Suleyman Çelebî eserê xo serra koçî 812ê zayenî (1409/1410) de nuştö. Her çiqas no eser tewr verên bihesibyo zî, verê ney zî mewlîdî nûsîyayî. Serra 1252 de Ehmed Feqîhî “*Çerxname*” nuştö. Verê Suleyman Çelebî Erzirom de Mustefa Derîrî serra 1388 de “*Tercûme-î Sîyerê Nebî*” nuştö.

---

³³ Özel, çc, r. 478

³⁴ Ma çiqas gêriyayî nusxeyanê mewlîdanê erebkî zî ma nêşka tedarîk bikerî. Ay semed ra ma mewlîdê erebkî tena nameyanê ci danê.

³⁵ Necdet Şengün, “*Hiz. Fatıma Mevlidi ve Vesiletü'n-Necat ile Mukayesesi*” C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, XII/2- 2008, r. 424

³⁶ Şengün, çc.

³⁷ Özel, çc, r. 477

Mewlîdê ke bi zîwanê Tirkîya ameyê nuştene 200 hebî vîyarenê. Zafê mewlîdanê Tirkî bi terzê mesnewîya û bi weznê “fa’îlatun, fa’îlatun, fa’îlun” ya nûsîyayî. Cigêrayoxan nêzdîyê 70 heb mewlîdî bi tewrê nuştuxana pîya tesbît kerdo. Nînan ra çend nimûney:

I. Mewlîdê Suleyman Çelebî, *Wesîletu’n-Necat* (nûsîyayene serra 812/1409)

Nameyê mewlîdê ci “*Wesîletu’n-Necat*” o. Mewlîdo ki tewr sifte ameyo nuştene no yo. Nika zî rojanê pîrozan de no mewlîd wanîyeno. No mewlîdî rê beste zî virazîyayo.

Suleyman Çelebî mewlîdê xo seba berzîye cenabê pêxamberî îsbat kero cû nušto. No mewlîd bade xo mewlîdan hemîne ser o tesîr kerdo.³⁸ Heta tayê nuştuxan ê mewlîdanê tirkî raste-rast mewlîdê Suleyman Çelebî kopya kerdo.

Mewlîdî ra qis mêk:

“Allah adın zıkr idelüm evvela,
Vacıb oldur, cümle işte her kula.

Allah adın her kim ol evvel ana,
Her işi asan eder Allah ona.

Allah adı olsa her işin önü,
Hergiz ebter olmaya anın sonu.”³⁹

II. Kerîmî, *İrşâd* (nûsîyayene serra 863/1458)

Binê tesîrê mewlîdê Suleyman Çelebî de mewlîdê xo nušto.

Beşêka ci na ya:

“Diyeyin mevlidini Mustafânun
Olursa himmeti ehl-i safânun

---

³⁸ Huseyin Vassaf, *Mevlid Süleyman Çelebi ve Vesiletü’n-Necat’i*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999, r. 27-33

³⁹ Vassaf, çc, r. 58

Meşâyih aslı üzre söyleyeyin
Tarikat mücebince söyleyeyin

Hûdâyâ sen hatâyile zülelden
Dilimi saklagıl haşv u halelden”⁴⁰

III. Akşemseddinoğlu Hamdullah Hamdi, *Ahmedîye*, (nûsîyayene serra 900/1484)

Mewlîdê ci ra beşêk no yo:

“Cân kulağın ger açasın bu söze,
Bu ehâisdür ki nakl idem size.

Nice vech üzre dinildi bu kelâm,
Ol Rasûlün medhini ey bedr-i tâm.

Ben de yazdum bir iki söz 'acz ile oş,
Kim ki bu 'abdi du'âdan ana hoş.”⁴¹

IV. Hevâyî, *Mewlidi Hayri Enbiya* (nûsîyayene benyntarê serranê 1523/1539)

Mewlîdê ci ra beşêke:

“Gel berü ey sâkî-i bezm-i Elest,
Câm-ı hikmet birle kıl 'uşşâkı mest.

Sun bize ma'nî yüzinden râhlar,
Devre girsün kâseler kaddâhlar.

Vecde gelsün 'âşîkân-ı ma'nevî.
Raksa girsün sâdikân-ı Mevlevî.”⁴²

---

⁴⁰ Hasibe Mazioğlu, “*Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler*” Türkoloji Dergisi, C. IV., S.I, 1974, s. 31-63

⁴¹ Mazioğlu, çc, r. 31-64

V. Mewlîdê Visâli Ali Çelebi (nûsîyayene benyentarê serranê 1520/1546)

Mewlîdî ra qis mêk no yo:

“Bu Visâli kulnı bî-çâredür,
Bir nahîf üftâde vü âvâredür.

Pür 'alil ekendedür hâk içre hör,
Râfî ol lutfufi eliyle yâ Gafur.

Gark olupdur bahr-ı cürme bî-mecâl,
Dest-i lutfufila kerem kıl elin al.”⁴³

VI. Mewlîdê Şâhidi (nûsîyayene seserra XVI.)

Mewlîdê ci ra qismêk:

“Başlayalum evvel Allah adını,
Uralum andan sözün bünyâdını.

Evvel Allah, diyelüm biz derd ile,
Allah adın ögrede lüm her dile.

Medh olunsa haşre dek olmaz tamâm,
Ger dilerisen bula cânun safa.”⁴⁴

VII. Mewlîdê Muradî (nûsîyayene seserra XVI.)

Mewlîdê ci ra beşêk:

“Anda iken ol Habîb-i kâmile ,
Cennete var didi Hak Cebrâ'ile.

---

⁴² Mazioğlu, çc, r. 31-64

⁴³ Mazioğlu, çc, r. 31- 64

⁴⁴ Mazioğlu, çc, r. 31- 64

Bir murassa' tâc al hülle kemer,
Hem dahi al bir burâk-ı mu'teber.

Habîbüme ilet binsün anı,
'Arşımı seyr eylesün görsün beni."⁴⁵

VIII. Mewlîdê Şemseddîn Sîwasî (nûsîyayene serra 1580):

Şemseddîn Sîwasî mutesewif o. Terîqeta Xelwetîye de rayîra Şemsîye nê zatî akerda. Emrê xo pêro rayîrê wendiş û tehsîlî de ravêrnayo. Eserê xo 1580 de telîf kerdo.

Mewlîdê ci ewnayîn dest pêkeno:

“Ey hûdawend-i tûwana padişah
Yerde gökde senden özge yok ilah

Yog-iken eşyayı icad eyledin
“K ûn” dedin vîranı abad eyledin.”

IX. Mewlîdê Tahîr Nadî

Tahîr Nadî serra 1876 Sîwas de Homayî dayo û serra 1952 de şîyo rehmet. Mewlîdê ci 27 rîpelî yo. Wexto ke Mêrdîn de mamostayîye kerda se nêweş kewto. Homayî rê duayî kerdê; “Eke ez weş ba ez do pêxamberî rê mewlîdê binûsna.” Bîyo weş tepîya nê merdimî mewlîdêk nuşto.

Mewlîdê ci ewnayîn dest pêkeno:

“Nam-ı haqqı ibtida yad edelim
Dillerı ma'mûr û abad edelim.

Kılalım tewhidi zati kibrîya
Ta ki bulsun nur-i iman incila.”

---

⁴⁵ Mazioğlu, çc, r. 31- 64

X. Mewlîdê Hacı Yusuf Samî Efendî

No merdim Sêwregi de dadîya xo ra bîyo. Xusûsîyetê nê mewlîdî, Usman Esad Efendî mewlîdê xo *Bîyîşê Pêxemberî* ney rê nezîre bo cû nûsnayo. No merdim bi ziwane Tirkî de welûd bîyo. Bê mewlîdê ci hîna kitabê ci zî estê.

Nê mewlîdî ra beşêk:

“Hezreti haktan hidayet isteyen
Mevlidi paki Resulillahe gel.

Fahri alemden inayet isteyen
Mevlidi paki Resulillahe gel.

Bil ğanimet leylei mevlidi sen,
Ğafil olma razı et ma’budi sen.”⁴⁶

Nê heme mewlîdan mîyan de mewlîdê Suleyman Çelebî “*Wesîletu’n-Necat*” sehlê mumtenî qebul beno. Çünke no mewlîd hem zaf asan aseno hem zî viraştene ci zaf çetin o. Ay semed ra nê mewlîdan mîyan de mewlîdo tewr namdar zî no yo.

---

⁴⁶ Ramazan Özgültekin, *Hacı Yusuf Samî Efendi Hayatı ve Eserleri*, Elif Matbaası, Şanlıurfa, 2005, r. 16

1.4.4. Kurmancan de Mewlîdî, Tarîxê Înan û Çend Nimûneyî

I. Mewlîdê Melayê Bateyî

Mewlîdanê kirdasîya mîyan de tewr balkêş mewlîdê Melayê Bateyî yo. Nameyê ci Huseyîn o. Serra 1417ê zayenî de ameyo dinya û serra 1495 de şîyo rehmet. No mewlîd nika Kurdîstan de xeylî meşhûr o.

Munacatê nê mewlîdî:

“Hemdê bê hed bo Xwedayê ‘alemîn
Ew Xudayê daye me dîne mûbîn

Em kirîne ummeta xeyr-ul beşer
Tabî’ê wî muqtedayê namîwer

Ew Xwedayê malikê mulkê ‘ezîm
Dayê me mîrasa Qur’ana kerîm

Dîne me kir kamîl û nî’met tamam
Ye’ nî da me Ehmed û dar-us selam”⁴⁷

II. Muhemed Emîn Heyderî, *Mewlîdî Nebî*

No merdim Şafîî yo. Nameyê ci Muhemed Emîn o. Mewlîdê ci Ayfa yî çap kerdo. Tarîx ser o çin o.

Mewlîdê ci ra beşêk no yo:

“Em bidin hemdê Xwedê ey musluman,
Daye me peyxemberê axir zeman.

Ew Xudayî ku hîdayet daye me,
Nî meta xweş dîne Îslam daye me.

---

⁴⁷ M.Xalid Sadînî, *Mela Huseynê Bateyî*, Weşanên Nûbihar, Îstanbul, 2010, r. 175

Nî' meta ji her nî' metî xweştir ew e,
Minneta ji her minnetê mestir ew e.

Ku me îman anîye bi rebbê ezîm,
Em mûşerref bûn bi Qur'ana kerîm.”⁴⁸

III. Seyîd Bedredîn lajê Mola Salihê Hesenî, *Mewlûda Kurdî bi Zimanê Gundî*

Nuştox destpêka kitabe de xo sey “Seyîd Bedredîn lajê Mola Salihê Hesenî, Şafî, Kefsorî” dano şinasnayene.

Destpêka kitabe de nuşteyêk balkeş esto. Nuştoxî vato ke:

“Mewlûda Kurdî, bi zimanê gundî,
Şukur ya Rebbî ku ew zî me dî.”

Mewlîdî ra beşêk wina yo:

“Hemd û wesfî bê hîsab û bê eded,
Ji bo wî Yezdanê dilovanê semed.

Pesnê qenc û pir delal û pir temîz,
Ji bo Xudayê adîl û merd û ‘ezîz.

Ew Xudayê çêkirî her du cîhan,
Bê şerîk û bê heval û bê mekan.

Xaliqê mexlûq û razîq her ew e,
Fa’îlê muxtar û settar her ew e.”⁴⁹

---

⁴⁸ Muhemed Emîn Heyderî, *Mewlîdî Nebî*, Alfa Basın, bê tarîx, r. 3

⁴⁹ Seyîd Bedredîn lajê Mola Salihê Hesenî, *Mewlûda Kurdî bi Zimanê Gundî*, bê tarîx, bê ca, r. 3

IV. Mustefayê Mela Elîyê Êzdarî, *Mewlûda Şerîf*

No mewlîd serra 2005 de aşmîya tebax de Îstanbul de çap bîyo. Nuştoxê ci xo Mustefayê Mela Elîyê Êzdarî cê dano nasdayene.

Mewlîdî ra beşêk no yo:

"Bê jimar hemd û senayê qelb û can,
Em didin boy Xaliqê kewn û mekan.

Wî bi însan daye zanîn bi kerem,
Xwendin û hem hîkmet û 'ilm û qelem.

Ewwel û hem axire Rebbê 'ezîm,
Hem 'elîm û hem Kerîm û hem Rehîm.

Malikê Eflak û asman, behr û ber,
Razîqê cumle heyînê rûhdîber."⁵⁰

V. Mela Silêman Kurşun, *Mewlûda Pêxember*

Mela Silêman Kurşunî mewlîdê xo serra 2010 de çap kerdo. No mewlîd weşanxaneyê Beroj ra vejîyayo.

Beşê sifteyin a Mewlîdê ey na ya:

"Hemd û şukrê bê jimar û pîrr delal,
Her ji bo Perwerdegarê Zulcelal.

Ev heyin çêkir bi nexş û rist û rêz,
Naçe der tişteki ji wî emrê bi hêz.

Lê mirov û cin ewî serbest kirin,
Hin di rê de rast diçin, hin şaş dirin.

---

⁵⁰ Mustefayê Mela Elîyê Êzdarî, *Mewlûda Nebî*, Îhsan yayınları, İstanbul, 2005, r. 4

Ademê bavê miro va a ferand,
Ew ji bo erka bi rûmet tevgerand.”⁵¹

VI. Mewlûd-î Şerîf:

M. Zahit Kardeşlik î nûsnayo. Çapxane, cayê çapî, wextê ci dîyar nîyo. 58
rîpelan ra yeno pê. 687 beytî û 22 beşê ci estî.

Mewlîdî ra beşêk:

“Pesnê pir bo Xweda’yê ‘alemê
Ew Xwedayê daye me pir keremê”

Ger dixwazin hûn xilas bin ji agir
Selewatan bînin civata hazir”

“Paşîya mewlûdê li vir bûye tamam
Ji haziran ra em bibêjin Es-Selam”⁵²

VII. Mela Ali bin es-Seyyid Abdurrahmanî, Ava Heyat

Îstanbul de ginayo çap ro. 17 beş, 48 rîpel î û 247 beytan ra yeno pê.

Mewlîdî ra beyta vernî û peyênî:

“Bê hed hemd ji bo te Xwedayê Kerîm
Bi me date zanîn rîya Mûstaqîm”

“Bi selat û selama bikin em xîtam
Bi hev ra bikin tev ji bo wî qîyam”⁵³

---

⁵¹ Mela Silêman Kurşun, *Mewlîda Pêxember*, Beroj yayınları, İstanbul, 2010, r. 2

⁵² Yrd. Doç. Dr. Hayreddin Kızıl, *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, cîld 7, Nisan 2012, r.122

⁵³ Kızıl, çc, r.123

VIII. Mewlûda Şerîf:

Mela Muhammed Ali Fudeylî nûsnayo. Zeynelabidîn Amîdî serra 1996 de mewlîd bi destxeta qeyd kerdo. Beyntarê 16-18 beşan de yo. 510 yan 514 beytê ci estî.

Mewlîdî beytê vernî û peynî bi no şekla yê:

“Hemd û şukr û pesnê pir ji Xweda ra
Ewî Îslam hedîye kirbû ji me ra.”

“Keyfa Abdulmuttalib pir hatibû
Keyfa me jî gelek pêra hatibû”⁵⁴

1.5. Mewlîdê Kirmanckî, Tarîxê Înan û Tayê Nimûneyî

Kirmanckî de cayê mewlîdan zaf muhîm o. Çunke mewlîdî, bingehê edebîyatê nuşteki yê kirmanckî yî. Kirmanckî anca bi mewlîdana nas bîya, eserê sifteyinê nuşteki yê ke hetê kirdan ra ameyê nuştiş, mewlîdê kirmanckî yo.

Ewro kirmanckî de şeş heb mewlîdê çapkerdeyî û hebêk zî mewlîdo çap nêkerde, hewt heb mewlîdî estî. Nê eserî û nuştexê înan:

I. Ehmedê Xasî, Mewlîdê Nebî (nûsîyayene serra 1899)

P. Lerchî ra dima, mewlîdê Ehmedê Xasî, nuştayo tewr verên yê kirmanckî (kirdkî, zazakî, dimilkî) yo. Ehmedê Xasî serra 1867 (koçî 1283) de nehîyeya Licê Hezan de maya xo ra bîyo. 18ê Sibate 1951 de Hezan de zî şîyo rehmet. Mezelê ey Hezan de yo.

Nameyê ey, Ehmedê Sofî Hesenî yo. Mîyanê şarî de bi nameyanê Xasî, Ehmedê Xasî, Seydayê Xasî û Xoceyê Xasî zî sinasîyêno. Nameyê pêrdê ey Hesen, mayda ey zî Medîna ya.

Xasî, tehsîlê xo Medresa Mesudîye ya Dîyarbekirî de tamam kerdo. Îcazetê xo destê muderrîs Muftî Îbrahîm Efendî ra girewto (Hîcrî, 1 rebûlaxir 1320, 8 temmuze 1902)⁵⁵. Perwerdeyîya tesewufî zî verê şêxê neqşîbendî Şêx Ewdilqadirê Hezanî hete de tamam kerda. Îcazetê şêxîye girewto labelê çî ray şêxîye nêkerda.

⁵⁴ Kızıl, çc, r. 123

⁵⁵ Seba açamayene, <http://193.255.138.2/takvim.asp?takvim=2&gun=1 &ay=4&yil=1320>

Ey kitabo kirmanckî yo tewr verên *Mewlîdê Kirdî* serra 1892 de nušto. Serra 1899 de Dîyarbekir de çapxaneyê Lîtoğrafya de 400 nusxeyê ey ginayê çap ro û vila bîyê. No kitab hetanî nika çend rey transkirîbeyê latînkî bîyo. Ehmedê Xasî bi erebkî, fârisckî, tirkî û kurdkî (kirdkî, kurmanckî) nušto. Mulemmaya ey meşhur a.⁵⁶

Mewlîdo ke Ehmedê Xasî nušto, nameyê xo “*Mewlîdê Nebî*” yo. 18 qisman û 378 beytan ra yeno pê. Mewlîdê Ehmedê Xasî ser weznê “faîlatun, fâîlatun, feîlun” nûsîyayo.

Şaîr Cîgerxwîn vano ke ey bi kirmanckî “*Cengnameyê Kurdan û Armenîyan*” zî nušto. Labelê no eser hetanî ewro nêameyo vînayene. Yeno vatene ke tayê nuşteyê xo yê ke ey dayê bi merdiman û nas û dostanê xo, înan ayê nuşteyî tersê dewlete vera veşnayî.⁵⁷

Mewlîdê ey destpêkê ci wina yo:

Bismilahîrrehmanirrehîm

“Ez bi bismillahî ibtida kena.

Raziqê ‘aman û xasan pîya kena.

Rebbî, hemd û şukrî ancax to rê bê.

Kîbr û medh û fexrî pêro to rê bê.

Çende ray bê masiwa bê hemdê ma.

Labelê nê rê hisaban çendê ma.

Hemd û şukrê to eda qet nêbenê.

Ma sera Rebbî, ti zanê, vînenê.

Halê miskîn û feqîr û naqisan;

rûreş û zerresîyahê zey hesan.”⁵⁸

---

⁵⁶ Roşan Lezgîn, *Mela Ehmedê Xasî*, <http://www.zazaki.net/haber/ehmed-xas-93.htm>, wextê girewtene 22/01/2013

⁵⁷ Murad Canşad, *Mewlîdê Kirmanckî*, <http://www.zazaki.net/haber/mewlid-kirmanck-397.htm>, wextê girewtene 20/01/2013

⁵⁸ Mela Ehmedê Xasî, *Mewlîdê Kirdî*, transkrîpsiyon: Roşan Lezgîn, www.zazaki.net. wextê girewtene 10/05/2011

II. Mela Mehemed Hunij û *Mewlîdî Peyxemberî* (nûsîyayene serra 1971)

Mela Mehemed Hunij, serra 1930 de qezaya Palu ra girêdaye dewa Hun de ameyo dinya. Mela Mehemed pîyê xo Mela Hûsênî hete dest bi wendena xo kerdo. Dîyarbekir, Sêrt, Şirnex û Cizîre de wendo. Badê îcazet girewtênê xo, ageyrayo dewa xo û uca de melayeye kerda. Mela Mehemedê Hunijî 25 serrî dewa xo de melayeye kerda.

Mela Mehemed Hunijî warê edebîyatê klasîkê kirdkî de zaf eserî dayî. Heme eserê xo bi ziwaneke sade nuştî. Panc heb kitabê ci yê çapkerdeyî estî:

- *Yûsuf û Zelîxa*⁵⁹: No hîkaye serra 1982 de ameyo nuştîş û 152 beytî yo.⁶⁰
- *Mewlîdê Pêxemberî*⁶¹: Serra 1971 de nûsîyayo. Panc beşê û 266 beyt o.
- *Qesîdeyî*⁶²: No eser panc qismî yo. Beyntarê serranê 1969/1972 de nûsîyayo.⁶³
- *Hîkmet û Edebîyat*: No eser xoser o. Serra 1971 de çap bîyo.⁶⁴
- *Xezayê Uhudî*: No eser çar qismî yo. Beyntarê serranê 1972/1976 de nûsîyayo. No eser 156 beyt o.⁶⁵

Mela Mehemed Hunijî mewlîdê xo serra 1971 de tamam kerdo. No mewlîd 5 beş û 266 beytî yo. Weznê mewlîdî “Mefaîlun, müstefilun, Mefaîlun, müstefilun” o. No, xusûsiyetê mewlîdê Mela Mehemedî yo. Hete weznê ra mewlîdê Mela Hunijî, yê bînan ra cîya yo. Xusûsiyetêko bîn; Mela Mehemedê Hunijî mewlîdê xo de zî ca dayo eşqê ziwane xo, muhîmbîyayîşê kirmancî ardo ziwane. Mela Mehemed Hunijî nê mewlîdê xo de hem qalê heskerdişê pêxamberî hem zî heskerdişê ziwandê xo yê zikmakî keno. Kirmancî de mewlîd û eser o nuşteki yo hîrêyin mewlîdê Melayê Hunijî yo.

---

⁵⁹ Mela Mehemed Elî Hunî, *Mewlid & Yusuf û Zelîxa & Qesîdeye Kerbelayî*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2004, 119 r.

⁶⁰ Seîd Veroj, *Yew Bêjê Edebiyatê Klasîk ê Dînî û Çimeyê Sereke yê Nûstişê Dimilî(Zazakî): Mewlûd*, <http://www.kovarabir.com>, wextê girewtene: 20/06/2013

⁶¹ Mela Mehemed Elî Hunî, *Mewlid & Yusuf û Zelîxa & Qesîdeye Kerbelayî*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2004, 119 r.

⁶² Mela Mehemed Elî Hunî, *Mewlid & Yusuf û Zelîxa & Qesîdeye Kerbelayî*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2004, 119 r.

⁶³ Seîd Veroj, *Yew Bêjê Edebiyatê Klasîk ê Dînî û Çimeyê Sereke yê Nûstişê Dimilî(Zazakî): Mewlûd*, <http://www.kovarabir.com>, wextê girewtene: 20/06/2013

⁶⁴ Veroj, ç

⁶⁵ Veroj, ç

Mela Muhemedê Hunij aşıqê ziwanê xo yo. O giranîye dano ziwanê xo ser û tim-tima nê eşqî îfade keno. O wazeno ke zazayî her dem qedrê ziwanê xo bizanê. O vano ke:

“Wazên cewherû ca kî, wazên çiman xû akî
Biwaninî zazakî, neqışnayo pey nakî”

Mewlîdê ci ra beşêk no yo:

“Medîna sûkey peyxebêr, îslamî heyna bîy sey vêr
Xelîfetî resay 'Umêr, dinya ra şî peyxebêr ma

Medîna sûkey Qur'anî, hezek' peyxebêr bî ganî
Xelîfetî kewt 'Usmanî, dinya ra şî peyxebêr ma

Medîna yew sûka guler, tede defin bi peyxebêr
Xelife bi 'Elî Heyder, dinya ra şî peyxebêr ma

'Elî Heyder Hezret 'Elî, Ya Rab, qey vil 'ef bik' telî!

Zazakî vûn Mehmed 'Elî, dinya ra şî peyxebêr ma”⁶⁶

III. Mela Kamîlê Puexî û *Mewlîdê Nebî* (nûsîyayene serra 1999)

Mela Kamîlê Puexî 1938 de Çewlîg de dewa Puexî de ameyo dinya. Puex, Çewlîg de hem nameyê yew eşîre û hem zî nameyê dewa yo. Dewa Duedûn de perwerdeyîya ey dest pêkerd o. Mela Kamîlê wendişê xo Az, Sipênî û Xezik de dewam kerdo. Diyarbekir û Mêrdîn de wendena xo tamam kerdo û îcazet girewto. Badê îcazet girewtişê xo, Mîyûn de melayîye kerda. Dima zî dewa Duedûn de melayîye kerda. Newês serrî uca de wezîfe kerdo.

Serra 1982 de referandum de çewlîgijan zêde-zêde Qanunê Esasîyê rê “ney” vato, umûmê Çewlîg de şêştî û çar melayî ameyê nefikerdene.⁶⁷ No nefî de Mela Kamîl, nefiyê dewa Rotcûnî ya Dara Hênî bîyo. Çar serrî uca de wezîfe kerdo û dima zî teqawit bîyo, demêk zî esnafîye kerda.

⁶⁶ Mela Mehemed Elî Hunî (Hunij), *Mewlid*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2004, r. 3

⁶⁷ Veroj, çc.

Mela Kamîlê Puexî mewlîdê xo serra 1999 de nûsnayo. O vano ke: “ Mi rojêk zimistanî dest pêkerd, mîyanê des-pancês rojan de mewlîd tamam kerd.” No mewlîd 104 beytî yo. Goreyê weznê heceyî nûsîyayo. Her rêza ci 11 hece yo. W.K. Merdimînî transkrîbe kerdo. 2003 de weşanxaneyê Vateyî ra çap bîyo.

Mewlîd ra teber bi kirmancî xeylî şîrê Mela Kamîlî zî estî.⁶⁸

Mewlîdî Nebî ra beşêk ewnayîn o:

‘Nur to ruaşn da pêro dinya, hemini
Riy erdûn d' tarî nêverda derûn di

Ey ti sînayê hebîbî îns û can!
Qey xatir to virazya erd û ezman

Umîdwarê gunekarûn pîyor ti yî
Ti sulaley Qureşiy Haşîmûn î

Ameşiş to rahîbûn d' heyecûn da
'Way, way!' vatîn derûn û hem deştûn da.”⁶⁹

IV. Mela Muhemedê Muradan û *Mewlîdî Zazakî* (nûsîyayene, beynaterê serranê 1999/2000)

Mela Mehemedê Muradan, Dara Hênî, dewa Muradan ra yo û serra 1952 de ameyo dinya. Pîyê xo melayê dewe bîyo û ey keyê pîyê xo de dest bi wendişî kerdo. Dewa Muedûn de wendo, dima şîyo Mûş û uca de tehsîlê xo tamam kerdo.

Melayê Muradan serra 1976 de dest bi îmamîye kerdo û şîyo Çêrme. Yew serre û nîm uca de wezîfe kerdo, dima şîyo Arzêng, dewa Bongilane, uca de hîrê serrî mendo. Badê darbeya serra 1980 yî Melayê Muradan nefî bîyo Gêxî. Naye ser o îstîfaya xo dayo û şîyo Mêrdîn-Qiziltepe, medreseyê Şêx Selahedînî de hîrê serrî ders dayo. Dima îstîfaya xo peyser girewto û tayînê xo vejîyayo Çorum. Melayê Muradan uca de serrêk ra vêşêr maneno, dima tayînê xo vejîyayo bi Parsîyan, dewa Paliyî. Dewe de

---

⁶⁸ Puexî, Mela Kamîlê, “Werrekîna Inî Melay Mumtazî Biûmênî Yew Ca”, Roportajkerdox: W. K. Merdimîn, Kovara Vateyî, Nr. 18, Wisar 2002

⁶⁹ Puexî, çc.

medreseyêk newe virazeno, tede panc serran ra zêdêr ders dano. Dima qerarê nefiyêye wedarîyeno, Melayê Muradan tepîya agêreno bi Dara Hênî.

Melayê Muradan wexto ke Qiziltepe de yo, dest bi şîran û mewlîdê xo keno. Hem şîranê xo hem zî mewlîdê xo pira-pira dekeno bandan (kaset). Beyntarê serranê 1999-2000 de mewlîdê xo bi nuşteki tamam keno. Nameyê mewlîdê ey “*Mewlîdê Zazakî*” yo.

Mewlîdê Melayê Muradan 7 qisman û 204 beytan ra yeno pê. Weznê ci “Faîlatun, faîlatun, faîlun” o.

Melayê Muradan mewlîd ra teber bi kirmanckî xeylî şîrê xo zî estê.

***Mewlîdê Zazakî* ra beşêk ewnayîna:**

“Hukmî yi qaîm o ta Weqtê qîyam.
Pe yi cehdey xwi şînasnen xas û 'am.

Kûm ko vêr xwi tadû yi ra kafir û.
Kûm benû wa bibû cey yi adir û

Xaliqî dabi hebîb' xwi eqlo tam.
Hes nikerdi ena dunya ra dewam.

Zûnênî warêko veng a, sahir a.

Însûnî xapnena, bîzûn, ey bira!”⁷⁰

V. Bîlal-Feqî Çolîg, Mewlîdê Peximbêr Qey Tutonê Zazon (nûsîyayene serra 2000)

No eser serra 2012 de ameyo çapkerdene. Şaîr, Çewlig ra yo. Eserê xo seba tutanê/domananê zazayan nušto. Bi nê eserîya qayîlo ke domanê zazayan heyatê pêxamberî bimûsê û ziwane xo banderbê.⁷¹

⁷⁰ Mela Mehemedê Muradan; *'Ez Ina Ze Yew Mûsîbetek Vinena'* ; Roportajkerdox: W.K Merdimin-N. Celalî, Kovara Vateyî, İstanbul 2003, r. 4-17

⁷¹ <http://www.haberdiyarbakir.com/cocuklar-icin-zazaki-mevlid-cikti-53307>, wextê girewtene 26/01/2013

Bi terzê edebîyatê klasîkîya ameyo nuştene labelê redaksîyonê ci de problem esto. Redaksîyonê ci goreyê fekê meheli ya virazîyayo. Goreyê peşnîyazanê Grûba Xebate ya Vateyî nêameyo viraştene. Ay semed ra fehmbîyayena ci de zorîyê esta.

Mewlîdê Peximberî ra beşêk ewnayîna:

“ Hemd o sena ez qey zatê tu kena
Şukr o sipas qey nî’metî ca ana

Laîlahe îllellah pê qelb vano
Şerîkî ra pak o munezzeh zano

Ya Homawo tiwê wahar Qur’onî
Ya îlahî tiwê mub’îs Resulî

Ya Homawotiwê mu’îz mumînî
Ya îlahî tiwê muzîl kafirî⁷²

VI. Abdulqadir Mûşekî, *Mewlîdî Nebî*

Nameyê ci Abdulkadir Arslan o. Dewa Çewlîgî Mûşek de ronîşeno. Mewlîdê ci pancês beşan ra pê yeno. No mewlîd bi alfabe ya erebkî ya nûsîyayo. No mewlîd hîna çap nêbîyo. Nuştex transkrîpsîyonê mewlîdê xo nêwazeno. Mewlîd 278 beyît, 15 beşan ra pê yeno.⁷³

---

⁷² Bîlal-Feqî Çolîg, *Mewlîdê Peximber Qey Tutonê Zazon*, Weşanê Dîwan, İstanbul, 2012, r. 7-8

⁷³ Murat Varol, *Zazalardê Mevlid ve Sîyer Geleneği*, II. Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu 04/06 Mayıs 2012, Bingöl, r. 644

BEŞÊ DÎYIN

USMAN ESAD EFENDÎ Û MEWLÎDÊ CI

2. Heyatê Usman Efendî û Eserê ci

2.1. Heyatê Usman Esad Efendî (1852-1928)

Nameyê nê zatî tam Usman Esad Efendîyo Babij o. Babîyê Usman Esad Efendî, Hecî Eyûb Efendî yo û dadîya ci Emîna Xanim a. Hecî Eyûb Efendî muftîyê Sêwregî kan o⁷⁴. Nîsbetê Usman Esad Efendî dewa Babî ra yo⁷⁵. Na dewe nika bi nameyê “Kapıkaya”ya girêdayeya sûka Sêwregî ya. Nika zî na dewe de bi no nameya eşîretêk esta. Na eşîrete dimilî/kirmanckî qisey kena.⁷⁶

Usman Esad Efendî serra 1852 de Sêwregî de maya xo ra beno. Qezaya Sêwregî de mehlaya “Camîkebîr”de roşeno. Usman Esad Efendî tehsîlê xo yê sifteyînî ra tepîya muftîyê Sêwregî Zulfiqar Zuhdî Efendî hete waneno.⁷⁷ Serra 1882 de îcazetê xo yê medreseyî gêno.⁷⁸ Usman Esad Efendî zarê kirmanckî û kirdasî (kurmancî); ziwanê erebkî, fârisckî û ziwanê usmankî zanayêne.

Feqî Huseyn Saxnîç kitabê xo yo “*Dîroka Wêjeya Kurdî*” de vano ke: “Qurano pîroz wend tepîya, diwês îlmî qedênayî. Ey ra tepîya dest bi seydayîye kerd. Na seydayîya xo çend serrî dewam kerd. No çax de muftîyê Sêwregî zî ravêrnayo. Nê merdimê erjîyayeyî çaxo ke feqîyîye kerda helbestê klasîkî zî nûsnayê. Bi zarê kurmancî û kirmanckî ya xeylî şîrê klasîkî zî nûsnayê. Labelê nê şîrî nêresayê ma dest.”⁷⁹ Nê şîran ra di hebî “İstanbul Meşîxet Arşîwî” de kewtî ma dest.

Usman Esad Efendî serra 1884 de memuretîye dest pêkerdo. Na serre de azayê mahkemeya bîdayetî bîyo. Muftîyê Sêwregî Zulfiqar Zuhdî Efendî mamostayê Usman Esad Efendî yo. Serra 1905 de badê mergê muftîyê Sêwregî bîyo muftî. Usman Esad Efendî, vîst û çar serrî muftîyîye kerda.

Ay wext de mabeynê Muteserîfê Sêwregî Cemîl Ezmî Beg û Muftîyê Sêwregî Usman Esad Efendî hewl nêbîyo. Muteserîfê Sêwregî Cemîl Ezmî Beg derheqê Usman

⁷⁴ Mela Selîm Acarlar, *Mewlîdo Dimilî*, Enstîtûya Kurdî ya Amedê, Amed, 2007, eser heme

⁷⁵ Tehsîn İbrahîm Doskî, *Mu'cemuş Şuerai'l-Kurd*, Spîrez, Duhok, 2008, r. 172/173

⁷⁶ Koyo Berz, *Namdarê Sêwregî*, İremet Forlag, Stockholm, 1995, r. 12

⁷⁷ Ali Sankoyuncu, *Millî Mücadelede Din Adamları*, Diyanet Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, c. 2, r. 218/219

⁷⁸ “Babîyê ci sûka Suleymanîye de qadîyêy keno. Usman Esad Efendî Bexdad de zaningeh wendo. Demêke ageyrayo Sêwregî, dima şino Ezher de waneno.” No tewir îdîayêk zî esto ay semed ra ma girewt.

⁷⁹ Feqî Huseyn Saxnîç, *Dîroka Wêjeya Kurdî*, Weşanên Enstîtûya Kurdîya Stenbolê, Stenbol, 2002, r. 341/342

Esad Efendî de îftiranameyêk nûseno û erşaweno walîyê Dîyarbekirî rê. Muteserif ezlê Usman Esad Efendî wazeno. Walî, semedê nê îdîayî heyetêk rişeno Sêwregi labelê no heyet cigêrayîşî ra tepîya yeqîn ano ke nê îdîayî pêro zûrî yî. Qandê cû Usman Esad Efendî ezl nêbeno.⁸⁰ Serra 1917 de rutbeyê mexrecî⁸¹ deyêno ci ke no rutbe îlîm de xeylî rutbeyêko berz o.

Usman Esad Efendî 23 Adar 1929 de 77 serrê bîyo se şîyo rehmet. Tirba ci qebrîstanê Sêwregî de ya. Muftî Usman Esad Efendî, şarî mîyan de bi şaşika zergûna geyrayêne, yew nameyê ci zî “Yeşilbaş Usman Efendî”⁸² bi.

2.2. Eserê ci

Eseranê Usman Esad Efendî kes eşkeno di qismî kero. Qismêk şîrê ci û qismo bîn zî mewlîdê ci yanî “Bîyîşa Pêxemberî” yo. Bê nê eseran Usman Esad Efendî sewbîna eserî nuştê yan nênuştê melumat çin o.

2.2.1. Mewlîdê Usman Esad Efendî:

Usman Esad Efendî mewlîdê xo serra 1903 de nûsnayo. Serra 1908 de qeymaqamê Puturge qezaya Meletî Faîz Begê Bedirxanî⁸³ mewlîdê Usman Efendî⁸⁴ xo reyde qandê çapkerdişî rê berdo Îstanbul, labelê kesî nêşkayo destxetê Usman Efendî biwano, o semed ra zî kitab çap nêbîyo.⁸⁵ Dima no mewlîd serra 1933 de bi destanê Mîr Celadet Alî Bedirxanî ya çap bîyo. Usman Esad Efendî heyatê xo de kitabê xo çapkerde nêdîyo.⁸⁶ Mîr Celadet Alî Bedirxanî peynîya kitabî de winî nuştö: “Min ev Mewlûda ha li ber nivîştö Mela Mihemed Nezîr, kurê Hecî Brahîmê Dêrşewî nivîsand. Celadet Alî Bedirxanî, Şam, 2 Tîrmeh serra 1933.”⁸⁷yanî “Mi no mewlîd sey nuştêyê Mela Mihemed lacê Hecî Brahîmê Dêrşewî nuştö. Celadet Alî Bedirxanî, Şam 2 Temmuz serra 1933.”

⁸⁰ Ramazan Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, Elif matbaası, Siverek, 2006, r. 53

⁸¹ Rutbeyê Mexrecî: Demê Usmanîyan de sinife îlmîye de seba terfî kerdene rutbe û paye yo.

⁸² Yeşilbaş: Bi wateyê sere zergûn ya yeno. Usman Esad Efendî bi şaşikêka zergûnî ya gerayêne ay semed ra şarî no leqeb na bî Usman Esad Efendî ya.

⁸³ No merdim datîzayê Celadet Alî Bedirxanî yo.

⁸⁴ Mehmed Yergîn, *Nûbihar* Kovara Çandî Hunerî Edebî, jimar 119, rîpel 48-49

⁸⁵ Feqî Huseyn Saxniç, *Dîroka Wêjeya Kurdî*, Weşanên Enstîtûya Kurdîya Stenbolê, Stenbol, 2002, r. 341/342

⁸⁶ Zeynelabidin Zinar, *Nimûne ji Gencîneya Çanda Qedexekirî*, Çapa Dijîtal, Stockholm, 1991, r. 16

⁸⁷ Kitabxaneyê Hawar, hûmara 4, Şam 1933, r. 46

Mehemed Malmîsanij no mewlîd sey mewlîdê Melayê Xasî, herfanê erebkî ra açarnayo herfanê latînkî ser û kovara “*Hevî*” di vila kerdo.⁸⁸ No mewlîd tewr peyin, Hezîrana serra 2007î de hetê Weşanxaneyê Enstîtuya Kurdî ya Amedî ra ameyo çapkerdiş.

2.2.2. Şîrê Usman Esad Efendî

Eseranê Usman Esad Efendî ra tewr meşhurê ci “Bîyîşa Pêxemberî”yanî mewlîdê ci yo. Labelê sey ke Saxniç⁸⁹, Doskî⁹⁰ û sewbîna cigêrayoxî melumat danê, bi zîwanê erebkî, fariskî û tirkî ya şîrê ci zî estî. Labelê nê cigêrayoxî duşê şîranê ci nêameyê.

Arşîwê Meşîxetî ke Îstanbul de, eseranê muftîyan kom kenê, uca de ma di heb şîrê Usman Efendî dî (semedê şîran b: Îlawe 1) tedarîk kerdî.⁹¹ Ma şîra dimayên deşîfre kerd. Şîre bi hîrê zîwanana ameyê nuştene. Sifteyê şîre bi zîwanê fariskî, dima erebkî û dima zî bi tirkî ya nûsîyaya. No tewira şîre bi terzê “mulemma” ya nûsîyaya. Ma ewtîya de şîre ci danê:

“Ey qelem feryadi ber ber dergi an muherrem
Mûsa Kazim ke şud ber xelqê o mehzi kerem,
Asîtaneş bûs kun pes ez hezaran îhtîram
Hem bixwan ber an hekîm ez ma duayê dembidem
Dewrêzen ber yek qedem manend pîrê mewlewî
Çak kun der asîtaneş muhbeti dûstarî hem

Fextedî’ fi babîhî we exred lehu bî’l-îbtîhal
Keyfe yuqbelu ma cera wellezeî’l-muhterem
Ey semaî ilm û îrfanin munewwer exterî
Mexzen îlmê Erebb hem mecmeî’ fenni Ecem
Îzz û îqbalin mezîd etsîn Xwudayê lem yezel
Ehlê îhsanin ke oldûr her kese emrê ehem
----- (rêze nêwaneyêna)

⁸⁸ *Hevî*, hejmar 4, 1985, r. 98-110

⁸⁹ Feqî Huseyn Saxniç, *Dîroka Wêjeya Kurdî*, Weşanên Enstîtûya Kurdîya Stenbolê, Stenbol, 2002, r. 341/342

⁹⁰ Tehsîn Îbrahîm Doskî, *Mu’cemuş Şuerai’l-Kurd*, Spîrez, Duhok, 2008, r. 172/173

⁹¹ Hümevra Zerdecî, *Osmanlı Ulema Biyografilerinin Arşiv Kaynakları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2008, r. 225 (nê şîrî goreyê nu marayê arşîwî tedarîk biyê)

Qalmayîm dewrinde Kazim me'yûsu'n-nîem
 Çun qelemden eyledim feryad-ı istimdadımı
 Yazdı küstaxane feryadım sana aciz qelem,
 Qed eredu ma bîbalîke babe şeyxe'l-muslîmîn,
 Fe'ntezîr ya **Es'ed** yufteh leke babu'l-kerem,
 Tewe'l-lahumme umrehu we e'tî îqbalen yedûm,
 We ehsîn Ellahumme fi'l-uxra lehu îzzen etem."⁹²

2.3. Sebebê nuştene mewlîdî

Na mesele de xeylî vatenî estî labelê sebebê nuştene Usman Esad Efendî û Melayê Xasî pêmaneno. Sebebê nuştene, Mela Selîm Acarlar û Tehsîn Îbrahîm Doskî sey pê ya rîwayetî anê.

Mewlîd nuştene û ney fikir kerdene her çiqas heskerdena pêxamberî ra bo zî, hewceyo nê sebebî ra vêşî û ravêr sebebî zî bibê. Suleyman Çelebî camî de waîzêk vînenê. No waîz ayetêk goreyê mezhebê şâyî tefsîr keno. No waîz heskerdena pêxamberî, zaf muhîm nêvînenê. Ay semed ra Suleyman Çelebî bi nameyê “Wesîletu'n-Necat” mewlîdêk nûseno.⁹³

⁹² Tercumeyê şîre no yo:

“ Ey qelem feryadî ber ber berê ê muheremî ra,
 Mûsa Kazîm ke şarî mîyan de o kerîm bi xo yo,
 Bi hezarana hurmetî dîma şê mûge ey maçî ke.
 Her tîm ê hekîmî ra seba ma dûa biwaze,
 Gamêkêka sey pîrê Mewlewîyana çorşmeyê ey de agêre,
 Şê mûge ey de seba dostanê ma zî sohbetêk ake.

Berê ey de ti mil bîname û dûa waştîş xo rê amanc ke,
 Çîyo muhteremo ke vîyerto senîn reyna pey de agêro,
 Ey estareyo roşno asmêne îlîm û îrfanî,
 Mexzenê îlmê ereban û komkerdo xê fenê eceman,
 Îzet û îqbalê to bizêdno Homayo lem yezel,
 Eh lê îhsanî rê ke bîyo gurweyo tewr muhîm,
 ----- (Rêze nêwaneyêna)

Ey Kazîm dewrê to de ez nêmana nîmetan ra bêomid.
 Mî bi qelema feryad û mededwaştene xo teleb kerd,
 Qelema acîz feryadê mi bi kustaxîye tor rê nuşt,
 Halê mi çiçî bî se mi berê şê xê muslumanan rê erz kerd,
 Ey **Esad** bipawe berê keremî yo to rê abîyo,
 Homayê ma emrê ci derg ke û îqbalêko dewamkerde bidi ci,
 Homayê ma axret de şerefêko tamam îhsanê ci ke.”

⁹³ Vassaf, çc, r. 27

Eynî wezîyet Usman Efendî di zî esto. Gore ke Muhemed Emîn Zekî Beg neql keno:

“Rîwayet beno ke, Sêwregî mîyane ra merdimêk xetat esto ke zîwanê tirkî baş zanayena xo ya meşhûr o (Hec Yûsuf Efendî, eslê xo Sêwregî ra yo. Xetat û edîb o) û ey bi zîwanê tirkî ya zî mewlîd nuşt. No merdim mewlîdê xo Îstanbul de çap keno. Şarê Sêwregî zî no mewlîd zaf ecîbnayo û no merdim zaf teqdîr kerdo. Heya şarî vato ke ‘A ya zanayene û fazîlet ewnayîn beno.’⁹⁴ Usman Esad Efendî zî menga rojeyî de kewno îtîqaf û hewteyêk dima vejêno teber. Nê hewteyî mîyan de bi lehçeya kirmanckî ya mewlîdêk nûseno nameyê ci “*Bîyîşa Pêxemberî*” nano pa. Usman Esad Efendî vato ke: “Marîfet o yo ke, çîyo ke çin o kes ey virazo. Çîyo ke her kes zano û her kes eşkeno virazo o huner nîyo.”⁹⁵

Hem o wext de hem zî wextê ma de şarê Sêwregî zîwanê erebkî û zîwanê tirkî zaf nêzanayêne. Ay semed ra şar kom beno û şinê muftî Usman Esadî hete. Vanê ke:

“Muftî Efendî ma ne zîwanê erebkî ne zî zîwanê tirkî zanê. Qandê ney xutbe û weazan bi zîwanê ma ya bidê. Mewlîd zî waniyeno se ma nêzanê çîçî ra behs keno.” Muftî Efendî çend fersend dîyê ke şarî bi zîwanê zikmakî ya qalî kerdê. Bado cû zî mewlîd bi zarê kirmanckî ya nuşt.⁹⁶

Goreyê fikrê ma sebebê nuştena mewlîdî hîsê netewî yî. Usman Esad Efendî demeyo ke Sêwregî de muftî bî, uca de çend heb merdimê neteweperwerî estbî. No dem de Misir de Mehemed Elî Ewnî⁹⁷, Sêwregî de Alî Asim Efendî⁹⁸, Bexdad de Necmedîn Ewnî⁹⁹ estbî. Nê merdimî neteweperwerî bî. Labelê Usman Esad Efendî karê dewlete de wezîfedar bî. Qandê ey rê nêşkayê nê hîsê xo eşkera bikero.

⁹⁴ Zatî şarê Sêwregî hîna zî nê mewlîdî waneno. Sêwregî mîyan de veyvan û şayîyan de mewlîdê Yûsuf Samî waniyêno. Tena cinî mewlîdê dimilî yê Usman Esad Efendî wananê.

⁹⁵ Muhemed Emîn Zekî Beg, *Meşahîrul Kurd û Kurdistan*, Daru'z-Zeman, Dimeşq, 2006, r. 319

⁹⁶ Koyo Berz, çç,

⁹⁷ Nusxeyêko mewlîdê Usman Esad Efendî, Mehemed Elî Ewnî hete de yo. Celedet Alî Bedirxan ney ra behs keno. Ney ra fehm beno ke têkilîya nê merdiman pêya estbî. b: “Celadet Bedirxan, *Lehçeya Dimilkî û Mewlîdê Usman Efendî*, td. Roşan Lezgîn, *Şewçila Kovara Edebî û Hunerî*, İstanbul, 2012, r. 64-72”

⁹⁸ No merdim badê Usman Esad Efendî bîyo muftîyê Sêwregî. No merdim Ezher ra mezûn bîyo. Têkilîya ney bi Mehemed Elî Ewnî ya estbî. Sêwregî de nameyê ci hîna vajîyêno.

⁹⁹ “Yew birayê Mehemed Elî Ewnî bi û nameyê eyi Necmedîn Awnî, 30 serrî Bexdad de cuwiya. Bexdad de wezarêti awdayîşi de xebîtyêni labelê ridê fikiranê eyê sîyasî ra wazîfe ra gêra. Serrê 1976 de Bexdad de wefat kerd.” Wisif Zozanî, *Asmênê Kirdan ra Estareyêko Nimite: Mehemed Elî Ewnî*, <http://www.zazaki.net/haber/asmn-kirdan-ra-estareyko-nimite-mehemed-el-ewn-1192.htm>, wextê resayene, 17/07/2013, nu nuşte kovara Nûbihar de zî neşr bibî.

Usman Esad Efendî demê xo de weazî bi kirmanckîya dayêne. Bi şarê xo ya bi ziwane zikmakîya muxatab bîyêne. Hem Bexdad hem zî Qahîrê de wend bî. Labelê o reyna ageyra bî memlekete xo û uca dê şarê xo rê xizmet kerdbî.¹⁰⁰

2.4. Ziwane Mewlîdî

Mewlîdê Usman Efendîyo Babijî, mewlîdanê kirmanckîyan mîyan de mewlîdê dîyin o. Badê mewlîdê Melayê Xasî eserêk muhîm o. Hem bi fekê Sêwregî ya nûsîyayena ci hem zî bi lehçeyê kirmanckî ya nûsîyayena ci qiyemet dano eserî. Çaxo ke Usman Esad Efendî heyat de beno Sêwregî de mewlîdêna nûsîyêno. Usman Esad Efendî hem nê mewlîdî ra hem mewlîdanê Melayê Bateyî û Suleyman Çelebî ra îlham girewto û mewlîdê xo viraşto.

Mewlîd bi xo metnêk dînî yo, ay sebeb ra çekuyê erebkî tede de xeylî yî. Usman Esad Efendî nê nê çekuyî açarnayê lehçeya kirmanckî ser. ‘*Eqîdeya Îmanî*’ de Ehmedê Xanî sîfetê Homayî açarnayê Kirdasî ser. Mesela sîfetê “îrade”yî bi “vîn”a îfade kerdo. Xanî; sîfetê “heyat” bi “xweşî” ya, sîfetê “qudret” bi “şîn” ya, sîfetê “îlîm” bi “zanîn” ya, sîfetê “sem” bi “bihîstin” ya û sîfetê “beser” bi “dîtin” ya îfade kerdo.¹⁰¹ Labelê Usman Efendî na mesela ser o sereyê xo nêtwênayo.

Usman Esad Efendî beşê mewlîdî tamam kerdî. No xusûsiyet tamam o. Ziwane mewlîdî merdimî rê weş yeno. Wendişê ci zî asan o. Usman Esad Efendî mewlîdê xo de fekê sûka Sêwregî esas girewto. Sêwregî de zî bi fekdê eşîra xo ya mewlîdê xo nûsnayo. Ziwane ci xeylêk pak o. Zaf cayan de fekê dewa ci de çekuyê senî ravêrena winî vato. No weziyet semedê mintiqayanê bînan, beno manîyê fehmbîyayîşî. Labelê çaxo ke merdim mewlîdê Mela Ehmedê Xasî û mewlîdê Usman Esad Efendî ano pêver, kes vînenno ke eynî hal Ehmedê Xasî de zî esto. Dewro ke nê merdimî tede bî, pê ra xeberdar bîyayene hendaye asan nêbî. Hewceyo ke kes nê xusûsiyetî xo çîman vera bigîro.

Derheqê ziwane mewlîdê Usman Esad Efendî de ma eşkenê xeylî çî vajî. Ziwane ci zaf sade yo. Goreyê ziwane mewlîdê Melayê Xasî ziwaneko asan o. Melayê Xasî mewlîdê xo de zaf çekuyê erebkî û fariskî nûsnayê.

Ziwane ci de Usman Esad Efendî tayê çekuyê tirkî zî vatê. Kirmancan mîyan de xusûsen Sêwregî de no hal esto. “Bekçî, yazu, bol, yoxkere...” nê çekuyî Tirkî yî, labelê fekê Sêwregî de vajîyênê. Tayê nusxeyan de nê çekuyî bedilîyayê. Her çiqas bibedîliyê zî mîyanê mewlîdî de estî. Goreyê mintiqayanê bînan Sêwregî hîna nêzdîyê mintiqayê

¹⁰⁰ Tehsîn Îbrahîm Doskî, *Mu'cemuş Şuerai'l-Kurd*, Spîrez, Duhok, 2008, r. 287

¹⁰¹ Kadri Yıldırım, *Eqîdeya Îmanê*, Avesta Yayınları, İstanbul, 2008, r. 128, 129

tirkan a. Qandê cû zaf çekuyî ziwanê tirkî ravêrdê fekê Sêwregi. Mewlîd, winî terzêk pêta nûsîyayo ke hela Sêwregi de waneyêno.

Mewlîdê Usman Esad Efendî heşt pişkî¹⁰² yo û 204 şeş beytî yo. Qite û qaffiyeyê ci sey Melayê Bateyîya yo. Bi wezê erûziya ameyo nuştene. Labelê na xusûsiyeta ci herfanê latînîyan de vindîbena.

2.5. Beşê Mewlîdî

Destpêkê eserê Usman Esad Efendî de qalê yew cinî beno û mewlîd bi ney a dest pêkeno. Raste-rast mewlîdanê tirkîyan de bi na mesele ya dest pêkerdiş edet bîyo. Na mesela ‘Hîkayeya Mewlîdî’ cû name bena.

Badê na mesela Usman Efendî ravêreno mewlîdî û her mewlîd de meselaya tewr meşhûr “Meseleya Deve Qurban” kerdiş û meseleya wîladetê pêxamberî ya. Deve qurbankerdena zî bi na hedîse îspat kenê: “Ez lajê di qurbanan a.”¹⁰³ Sey ke cenabê pêxamber bi na hedîsa qurbankerdena Hezretî Îsmâîlî û pîyê xo Ebdulahî rê îşaret kerdo.

Badê cû hema meseleya wîladetî dest pêkeno û her meng de ameyişê yew pêxamberî qalî beno. Usman Esad Efendî, Hezretî Ademî ra heya Hezretî Îsayî her aşme de ameyişê yew pêxamberî ra behs kenê.

Badê cû behra merheba yena. Na behra “merheba” mewlîdan de xeylî muhîm a. Çünke goreyê bawerî pêxamber ameyo dinya û o dem de pêxambero uca de yanî meclîsê mewlîdî de hadre yo. Ay samed ra bawermendî werzenê pay, destanê xo sey nimaja anê pêser û heya merheba nêqedîyêna nênişenê ro.

Badê cû qalê mîracê pêxamberî beno. Mîrac edebîyatê rojhelatî de beşêka cîya-cîya yî. Labelê xusûsen mewlîdan de mîrac behs beno û na mesela ser o vinderêno. Peynî de zî qismê duayî esto ke nuştux ewtîya de hem qandê xo hem zî qandê musulmanan efû wazeno. Nuştux na beşe de hem nameyê xo hem zî nameyê pîyê xo vano.

Sey ke ma hîna verê zî va, zafane mewlîdan de şeş heb beşê estê.¹⁰⁴ Usman Esad Efendî zî mewlîdê xo sey mewlîdanê bînan, goreyê nê beşan tenzîm kerdo. Nê beşê reyna vajîyê se:

I. *Munacat*: Homayî ver o geyrayiş û xo çekerdişê bextê ey o. Verê na beşe, tayê mewlîdan de destpêk zî esto.

¹⁰² Pişk: bi wateyê beşe ya yo.

¹⁰³ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, Beyrut, 1988, c: 1 s: 199

¹⁰⁴ Mewlîdê Melayê Bateyî ewnayîn nîyo. Mewlîdê Bateyî de beşê sey rîsalet û mîracî ya çin ê.

II. *Wiladet*: Bîyîşê pêxamberê ma, na beş de qal bena. Na beşe de qalê bîyayenda pêxamberî bi terzêk edebî ya vajîyêno. Behra “Merheba” na beşe de ya.

III. *Risalet*: Qalê ameyîşê pêxambereya Hezretî Muhemedî keno. Heyatê pêxamberî sifte ra heya peynî qal beno.

IV. *Mî'rac*: Asmîn vejîyayîşê pêxamberî, cenet û cehenem dîyayîşê ey sey mucîze ya behs beno.

V. *Rihlet*: Mergê pêxamberî bi hawayêko dramatîk a vajîyêno.

VI. *Dua*: Şaîr qandê xo û seba muslumanan duayî keno. Homayî ra efû wazeno. Beşê ka zaf edebî ya.¹⁰⁵

Ma nika rêzeyêk beşan û her beş de beyta tewr vernî û beyta tewr peynî vajîyê se beşê mewlîdî eşkera bê:

I. Munacat: Çekuyêka erebkî ya û bi wateyê “pisepis” kerdene û bi nimitena vatenî ya yena. Homayî rê duayî kerdene, ey ver o ge-rayene û ey ra waştene bi munacat ya îfade beno. Bi no nameya terzêka edebîyatî zî esta. No terz de şîre seba Homayî ver o ge-rayene nûsîyêna.¹⁰⁶ Munacat, edebîyato klasîkî mîyan de bi nameyanê “tazarru’name ü tewbename” ya zi vajiyayo. Şaîrê edebîyatî klasîkî na beşe de bêqewetîye xo îfade kerdo û Homayî ra efû waşto.¹⁰⁷ Xusûsen na beşê mewlîdan de cayê destpêke girewto.

Na beşê mewlîdê Usman Efendî de new beytî ya.

Beyta vernî:

“Bi namê wahîrê no ’ard û azmîn,
Ke ma dest kerd bi no girwedo rengîn.”

Beyta peynî:

“Şelewatî biwanîn rind û bolî,
Biresnin pê dima gandê resûlî.”

---

¹⁰⁵ Dilçin, r. 85

¹⁰⁶ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yayıncılık, İstanbul, 2011, r. 877

¹⁰⁷ Ahmet Mermer ve Neslihan Koç Keskin, *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011, r. 76-77

1b NMSA de “kero” ravêreno.

Badê munacatî vîst û panc beytî hîkayeya mewlîdî ra behs kenê.

II. *Wîladet:* Na çekuyêka erebkî ya û bi tewirê “weladet” ya zî nûsîyêna. Na çekuye dunya ameyene, zayene û bîyîş îfade kena. Roja bîyîşî zî na çekuya îfade bena.¹⁰⁸ Bîyîşê pêxamberê ma, na beşe de qalî bena. Zewijîyayene babî û dadîya cenabê pêxamberî ra heta dunya ameyena ci behs beno. Na beşe de qalê bîyayenda pêxamberî bi terzêk edebî ya vajîyêno. Behra “Merheba” na beşe de ya. Na beşe de qalê bîyayena pêxamberê ma bena.

Na beşe hîri qismî ya. Qismo yewin heştês beytî yo. Qismo dîyin vîst û yew beytî yo. Qismo hîrêyîn vîst û yew beytî yo. Ma do qismê yewinî ra beyta sifteyîn û qismê hîrêyînî ra beyta peynî bidê.

Beyta vernî:

“Goşê xo sernên cema‘et, Rebbê ma,
Kerd xezîne xo miyanî eşkera.”

Beyta peynî:

“Merheba, ey ti îmamê enbiyan,
Merheba, ey ti delîlê welîyan!”

III. *Rîsalet:* Na çekuyêka erebkî ya, dawet kerdene û pêxamberîye îfade kena.¹⁰⁹ Heyatê pêxamberî sifte ra heya peynî qal beno. Na beşe de qalê ameyîşê pêxambereya Hezretî Muhemedî beno. War ameyene Quranî na beşe de behs bena. Na beşe vîst û hîrê beytî ya.

Beyta vernî:

“A şewa ki Ehemmed ame na dinî,
Erd û azmîn mijde da, va jewbînî.”

---

¹⁰⁸ Ayverdi, çc, r. 1314

102b NMH de “welîyan” ravêreno. Labelê nusxeyê binan de “ewlîyan” ravêreno. Tercîhê ma zî no yo.

¹⁰⁹ Ayverdi, çc, r. 1028

103b Erz û azmîn roşna da jewbînî (NCAB, nota esîl)

Beyta peynî:

“Ayet ayet ame Quran bî tamam,
Kilmkî ma zan qisey bes wes-selam.”

IV. Mî'rac: Na çekuyêka erebkî ya. Bi wateyê dewacor vejîyayene, nêrdîwane, berz bîyayene yena. Goreyê bawerîya îslamî Hezretî Muhemed (ssr) bi dawetê Homayî ya hewt qatî asmên ra berz bîyo û Homayî hete şîyo. Her serr goreyê teqwîmê zayînî menga receb roja vîst û hewtin de mîrac yeno pîroz kerdene.¹¹⁰ Edebîyato klasikî mîyan de mîrac û mîracîye zaf cayêko giran tepêşeno.¹¹¹

Na beşe di qismî ya. Qismo sifteyîn hîris û hîrê beytî yo. Qismo dîyin hewtês beytî yo. Ma do qismo sifteyîn ra beyta sifteyîn û qismo dîyin ra beyta peyêne bidê.

Beyta vernî:

“Çunkî îta bî tamam mewlûdê cey,
Mu'cîzatê ey biwana çend qisey.”

Beyta peynî:

“Ya eger jewî terekna ey bira,
Do bibo şarî miyan di rûsiya.”

V. Rîhlet: Na çekuyêka erebkî ya. Bi wateyê koç kerdene, sefer kerdene, dunya ra axret rê koçkerdene, merdene, wefat kerdene û yew ca ra yewna ca şîyayene yena. Na beşe de mergê pêxamberî bi hawayêko dramatik a vajîyêno.¹¹² Zafane na beşe nika mewlîdan de nêwaneyêna. Beşêka zafedebî ya.

Heşt beytî qalê tamam bîyayîşê mewlîdî kenê.

Beyta vernî:

“Çunkî îta bî tamam Mewlûdê cey,
Mu'cîzatê ey biwanîm çend qisey.”

---

¹¹⁰ Ayverdi, çc, r. 827

¹¹¹ Mermer, çc, r. 70-71

¹¹² İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yayıncılık, İstanbul, 2011, r. 1027

Beyta peynî:

“Eger bibose serrê umrê min tamam,
Ez nêşena wesfê cey bida tamam.”

VI. Dua: Na çekuyêka erebkî ya. Zaf wateyê na çekuye estê. Bêqewetîye û ihtîyacê xo zanayene pîya, Homayî ra, bîyayena yew çî waştene û seba ney Homayî wendayene îfade keno¹¹³. Şaîr qandê xo û seba musulmanan duayî keno. Homayî ra efû wazeno. Mewlûdan de zafane na beşe waneyêna.

Şaîr na beşe verê-verkan seba cenabê pêxamberî dima çarîyaran¹¹⁴, padîşahî rê, bawermendan û seba xo duayî keno. Nameyê şaîrî na beşe de ravêreno. Na beşe şîyês beytî ya.

Beyta vernî:

“Ya îlahî hurmetê Pêxemberî,
Ey cenabê Mustefa tacê serî !”

Beyta peynî:

“O ki nuşte kerdo no Mewlûdê ma
Cenneto ‘edn û miyandê ci, dî ca.”

---

¹¹³ Mermer, çc, r. 306

¹¹⁴ Çarîyar: Çar xelîfeyî cenabê pêxamberî yê. No îfade Ebûbekîr, Umer, Usman û Alî îfade keno.

BEŞÊ HÎRÊYIN

MEWLÎDÊ USMAN ESAD EFENDÎ

3. Hetê Şeklî ra Wekenitişê Metnî

3.1. Weznê Mewlîdî û Şemaya Qafiyeyî

3.1.1. Weznê Mewlîdî

Mewlîdê Usman Esad Efendî sey zafê mewlîdan bi weznê “*Faîlâtun, Faîlatun, Faîlun*” ya nûsîyayo. Sey mewlîdê Suleyman Çelebî û Melayê Bateyî zafê mewlîdan de no wezin şuxulîyêno. Çünke behra remel ke no wezn zî tede yo, edebîyato klasîk de zaf tercîh beno.

Erûz seserra VII. edebîyatê erebkî de vejîyayo meydan û dima sewbîna kulturana de zî şuxulîyayo. Her millet erûz goreyê xo bedilnayo û goreyê edebîyatê xo erûzî rê şekl dayo. Weznê heceyî de şair hûmarê heceyan rê dîqet keno labelê weznê erûzî de hûmarê heceyan muhîm nîyo. Hûmarê heceyan ra zêde qîymetê vengana muhîm o.¹¹⁵ Ewtîya de heceyî goreyê akerde-girewte, derg-kilm ûsn. cîya benê û goreyê ney şîre tesnîf bena. Goreyê xusûsîyetê heceyan weznê şîre vejîyêno meydan.¹¹⁶ Qalibanê erûzî de qîymetê vengana (.) û (-) musneyêno û nê şekilî pê ya “tef’île“ anê meydan.¹¹⁷ Yanî tef’îleyî qalibanê erûzî virajenê. Ge-ge sifteyê tef’îleyan de vurînayene beno labelê orte de tef’îleyan de vurînayene mimkun nîyo.¹¹⁸ Mayo vengdergan/akerdeyan bi îşaretê (.) û bêvengana/girewteyan bi îşaretê (-) bimojnê.

Usman Esad Efendî mewlîdê xo *Bîyîşa Pêxemberî* bi weznê “*Fâîlâtun, Fâîlatun, Fâîlun*” nuştio. Destpêkê mewlîdî sewbîna weznêk bi “*Mefailun, Mefailun, Feûlun*” a nûsîyayo. Bi no tewira Usman Esad Efendî mewlîdê xo de hem behra “remel” hem zî behra “hezec” şuxulnayo.

Tayê qîteyan de no wezin bixeripyo zî, ma zanê ke eseranê bêqusuran de zî zafanê şaşîye weznî beno. Çünke weznê erûzî de tayê qusur û kêmanîye estê ke, sey îmale, med, zîhaf, seba weznî problem teşkîl nêkenê. Bi no babeta mewlîdan de zî şaşîye weznî esta. Mewlîdê Usman Esad Efendî de zî qusurê erûzî estê. Seba nê her di weznan tesbît kerdene ma cêr de nimûneyê weznan danê.

¹¹⁵ Ahmet Doğan, *Aruz Bilgisi*, Akçağ Yayınları, İstanbul, 2005, r. 11

¹¹⁶ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yayıncılık, İstanbul, 2011, r. 70

¹¹⁷ Seba zaf melumatî b. Nihad Çetin, “*Aruz*” Diyanet İslam Ansiklopedisi, c. 3, DİB Yayınları, Ankara, 1991, r. 424-437

¹¹⁸ Doğan, çc, r. 11

Ma nika destpêkê mewlîdî ra qismêk sey nimûneya danê û ma dima zî wezê esîlî
ra nimûne danê:

“Mefaîlun, Mefaîlun, Feûlun”

(. - - - / . - - - / . - -)

Bi namê wa hîrê no ard û azmîn,

(. - - - / . - - - / . - -)

Ke ma dest kerd bi no girwe do rengîn.

(. - - - / . - - - / . - -)

Şima hemdê xwe El lay rê biyarin,

(. - - - / . - - - / . - -)

Şew û roj qapîdê ey di biqarin.

(. - - - / . - - - / . - -)

Pêxemberî rê selewatî biwanin,

(. - - - / . - - - / . - -)

Tim û tim derdê cê ver di binalin.

(. - - - / . - - - / . - -)

Mîsalê na dinê zanî ti merdim,

(. - - - / . - - - / . - -)

Ti citêrênî, girwey to jî toxim.

(. - - - / . - - - / . - -)

Ke to zanan kî no dinya senîn o,

(. - - - / . - - - / . - -)

Bizanê a dinê cayê ciwen yo.

(. - - - / . - - - / . - -)

Destpêk û metn hete weznî ra pêra cîya yê . Ay semed ra ma nimûneyan ser ra cîyayîye tesbît kerd. Metn zî na wezna tesîs bîyo:

“Fâilâtun, Fâilatun, Fâilun”

(- . . . / - . . . / - . .)

Ame Nûh menga çeharî bêguman,

(. . - - / . . . - / . . -)

Va kî : “Pîzey to yo wahirê Quran”

(. . - - / . . . / . . -)

Menga pancî ame Hûd, va: “Amîna

(- . . - / . . - . / . - -)

Pîzeyê to yo hebîbê Rebbê ma.” : medd

(- - . . / . . - - / . . -)

Menga şeşî ame Îbrahîm Xelîl,

(- . . - / . . - / - . . -)

Va kî : “Lajê to bîbo ma rê delîl.”

(. . . / . . . / . . -)

Menga hewtî ame Îsmâîl bi min,

(- . . - / . . - / - . . -)

Va kî : “Pîzey to yo Muḥemmed, lajê min.”

(. . - - / . . . - / - . . -)

Menga heştî ame Mûsa va : “Bizan

(- . . - / . . . / . . -)

Lajê to pêgemberê axirzeman”

(. . . / - . . . / - . . -)¹¹⁹

73b NMH de “pîzey” ravêreno.

76b Çapê Hawar de tayê cayan di “peyamber” û tayê cayan di “pêxember” ravêreno.

¹¹⁹ Qandê wezin tesbît kerdene sipasîye xo mamosta Zîwer Îlhanî rê pêşkêş kena.

Weznê erûzî de qîymetê veng an û aheng zaf muhîm o, labelê ge-ge şaîr çekuyanê xo goreyê qaliban nêşkeno bîyaro. Ewtîya de şaîr çekuyanê xo goreyê qalibanê erûzî virazeno yan zî qalibanê erûzî goreyê çekuyan bedilneno. Goreyê edebîyatî nê qusurê erûzî çiqas zêde bê hend qîymetê eserî vînenê.

3.1.1.1. Wesl (Qetab kerdene)

Wateyê na çekuye pêya wendene û pê dima rêz kerdene yo. Eke şîre de di çekuyî pêdima bêrê, çekuya sifteyîn bi herfêka bêvenga biqedîyo û çekuya dîyin bi herfêka vengina dest pêkero; herfa soyin a çekuya sifteyîn û herfa sifteyîn a çekuye dîyin pêya waneyênê. Nê halî rê erûz de wesl vajîyêno.¹²⁰ Wesl erûz de qusurêk nîyo.

Nimûne:

“**Beş** o tewbe bîyarîn hey xedarin,
Dinyay di toximê hewlî bikarin. (7/a)

Çaxo akêrd hurna **çiman** **Amîna**,
Heyretên bol dabî ay girwe hina. (113/a)”

3.1.1.2. Îmale

Îmale dergwendene îfade keno. Seba qalibê weznî tamam kerdene herfêka vengine derg wendene îfade keno. No derg kerdene de zafîye çin a. Yanî herf zaf derg nêwaneyêna.¹²¹ Ewtîya de weznê erûzî goreyê ziwani bedilêno û şaîr goreyê xo û yan zî goreyê wateyî weznî bedilneno.

Nimûne:

“Menga heştî **a** me **Musa va**: “ Bizan
Lajê to pê xemberê **a** xir zeman. (76/a,b)

---

¹²⁰ Doğan, çc, r. 12

¹²¹ Doğan, çc, r. 15-16

Hur ke jew ro niş tî ê kiş tî dê min,
Hem be rê vin der dî jew xiz met di dîn. (89/a)”

3.1.1.3. Med (Îmaleya Memdûde)

Wateya esîla medî derg kerdene û antene yo. No zî tewirêke îmale yo. Îmale û med çaxo ke hewce benê şuxulenê. Labelê ganî kes vajo yew şîre de çiqas med, îmale û zîhaf zêde bo şîra şairî qîymet vindî kena.

Di qis mê medî estê:

- Herfê vengin ê dergî (ê, û, î) mabênê di bêvengan de bê,
- Soyinê hece de di herfê bêvengî do bibê.¹²²

Nimûne:

“ ‘Paşt de to ra’ va ‘yeno lajên teber
O bîbo dinya di raşt û peyamber.’ (66/a,b)

Menga pancî ame Hud, va: “Amîna
Pîzeyê to yo hebîbê Rebê ma. (73/b)”

3.1.1.4. Zîhaf

Zîhaf erûz de heceyê ke derg wendene hewce yo, ê heceyî kilm wendene îfade keno. Zîhaf tersê îmale yo. Zîhaf sey qusurêk erûzî ya qebul beno. Zîhaf ge heceyî kilm wendene ge zî cayê medî de heceyî derg nêkerdene îfade keno.¹²³

Nimûne:

“ Hûrîyê cennet di tim ameyê û şiyîn,
Tayîn temaşa, tayîn xizmet dîyên. (91/a)

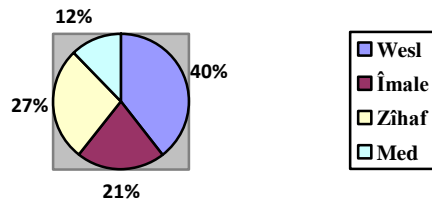
¹²² Doğan, çc, r. 16-18

¹²³ Doğan, çc, r. 18-19

Zeydê vewra serd û sipe tam şeker
Min şimit, kewtan zi xo bêxeber. (93/b)”

Goreyê qusuranê weznî mewlîdê Usman Esad Efendî zaf qusuren nîyo. Xusûsen behra merhebayî de qusur tayn o. Labelê qismanê bînan de qusurî estê. Mewlîdî mîyan de qusuranê erûzî ra zîhaf, îmale û tayê zî med esto. Labelê nê qusurî ahengê metnî nêxeribnenê. Ma cêr de rîpel hîrê û çar sey nimûneya girewt û qusurê erûzî mojnayî.

Rêjeyê Qusuranê Erûzî

Grafîk 1: Grafîka ke “Rêjeyê Qusuranê Erûzî” nawnena

3.1.2. Qafiyeyê Mewlîdî

Qafîye, tewr kêmi di rêzan de tekrar kerdene vengî yo. Şaîr bi qafiyeya muzîkî dekeno şîra xo mîyan bi qafiyeya ahengêk virazîyêno. Şîr de wezîfeyî qafiyeyî dîqetê wendoxî timûtîm candar tepîştene.¹²⁴ Qafîye zafane soyinê çekuyan de beno.

Herfa soyin ê qafiyeyî rê “rewî” vajîyêno. Redîf badê rewî yeno meydan û çaxo ke merdim qayîl bo rewî tesbît kero ganî ke redîfî rêze ra vejo.¹²⁵

Rîdf herfê “ elîf, waw û yê” ke verê rewî ravêrenê rîdf vajîyêno.¹²⁶

3.1.2.1. Qafiyeya Murdef

Qafiyeya murdef, qafiyeya ke ci de herfêka rîdfî esta murdef hesabêna. Herfê rîdfî “elîf, waw û yê” yê. Nê herfî sey herfê illetî yenê hesab kerdene.¹²⁷

¹²⁴ Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyat Tarihi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, c.1, İstanbul, 1998, r. 182-183

¹²⁵ Tahir`ul- Mevlevî, *Edebiyat Lugati*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1994, r. 77-78

¹²⁶ Mevlevî, çc r. 79

¹²⁷ Mevlevî, çc r. 79-80

Nimûne:

Hem mi rê o wext werden bî heram,
Min rehatên nêdî o çağ ra temam. (146/a,b)

‘Da bi to min ummetên’ va ‘Ya Resûl,
Min înan ‘efû kerd û ê kerdî qebul. (178/a,b)

Wahîrê nê zadî Rebbu’l-a‘lemîn,
‘Ef kî ‘emr û maldê ey berket defîn. (199/a,b)’

3.1.2.2. Qafiyeya Mucered

Qafiyeya ke tena tekrar kerdene herfa rewî ra pê yena qafiyeya mucered hesabêna. Ewtîya de tena herfa rewî esta.¹²⁸

Nimûne:

“ Ti bîya estor û hem tac û kemer
Hem bîy vtin çina rew şo bi ser. (139/a,b)

Va girot estor û rew ame bi ser
Da selam û va ki: “ Ya xeyrel beşer!” (153/a,b)’

3.1.2.3. Qafiyeya Muqeyyed

Qafiyeya ke bê herfanê rîdfî (elîf, waw û yê) di herfê bêhereke pêdima tekrar bîyayene rê qafiyeya muqeyyed vajîyêno.¹²⁹

146a Nuxxeyê bînan de “ra” esto. Labelê NMH de çino. Bi ney a hem wate hem zî wezn rast beno.
178b NMH de “û” zî est o. Labelê nusxeyê bînan de na herf çina. Na herf weznî zî xeripnena.

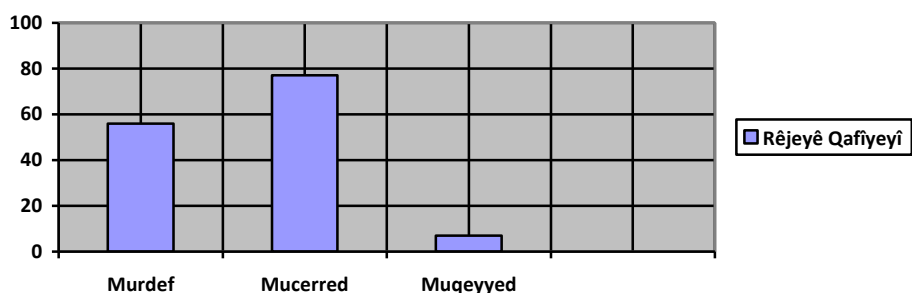
¹²⁸ Mevlevî, çc, r. 80

¹²⁹ Mevlevî, çc, r. 79

Nimûne:

“ Tim bi no fikr o şiyîn û aşt û naşt,
Waneyayen cayêndê mewlîd ame raşt. (17/a.b)

Dabîpêr malêndo bol û veyve kerd,
Kerd û werd û keyandê xo rê berd. (59/a,b)”

Grafîk 2: Grafîka ke tewirê û rêjeyê qafiyeyanê mewlîdê Usman Esad Efendî nawnena

Şemaya qafiyeya mewlîdî zî sey mesnewîyan a. Çünke mewlîd bi xo terzê mesnewî de nûsîyayo. Ay semed ra şemaya qafiyeya ci: aa, bb, cc, dd, ee, ff ûsn ye.

Bi namê wahîrê no ard û azmîn, _____ a

Ke ma dest kerd bi no girwedo rengîn. _____ a

Şima hemdê xwe Ellay rê biyarîn _____ b

Şew û roj qapîdê ey di biqarîn. _____ b

Pêxemberî rê selewatî biwanîn, _____ c

Tim û tim derdê cê ver di binalîn. _____ c

Mîsalê na dinê zanî ti merdim _____ d

Ti citêrênî, girwey to jî toxim. _____ d

3.1.3. Redîf

Redîf bi qafiyeya pîya şuxulîyêno û nê her di unsûrî ahengî şîr tesîs kenê. Wateyê redîfî “peynî ra ameyox” o.¹³⁰ Herf, qertaf û çekuyê ke badê qafiyeyî yenê; nuştene, wate û wendene ci eynî yo redîf vajîyêno. Şîrê ke bi redîfî ya ameyê nuştene “mureddef” cû name benê.¹³¹

Redîfê ke mîyanê mewlîdî de ravêrenê bi çend halana kes eşkeno bihûmarno:

Redîfê ke halê herf de yê:

-o: 9/a,b	-î: 40/a,b
-î: 50/a,b	- ê: 94/a,b
-n: 120/a,b	- î : 132/a,b
-î: 140/a,b	-î: 156/a,b
-î: 181/a,b	- î: 191/a,b
-î: 192/a,b	

Redîfê ke halê qertafî de yê:

-in: 2/a,b	-in: 3/a,b
- rê: 65/a,b	- min: 94/a,b
- ra: 130/a,b	- o: 150/a,b
- an: 180/a,b	- an: 189/a,b

---

¹³⁰ Mermer, çc, r. 86

¹³¹ Mermer, çc, r. 87

Redîfê kes ey çekuya ameyê:

-cey: 30/a,b

- bî: 58/a,b

-bî: 60/a,b

- merheba: 98/a,b

3.2. Ziwan û Uslubê Mewlîdê Usman Esad Efendî

Ziwanê metnî kirmanckîya ewroyî ra dûrî nîyo. Kes eşkeno vajo ke mewlîd bi ziwanêk sade ya nûsîyayo. Ma fehîm kenê ke çekuyê ke nika fekê Sêwregi de vajîyênê, verê ney 110 serrî zî bi eynî babeta este bî. Mesela Usman Esad Efendî çaxo ke “kar”an şuxulneno peynîda karan de “-an” ano. No xusûsîyet ziwananê Îranîyan de esto labelê nika no xusûsîyet fekê Sêwregi de vindî bîyo. Usman Esad Efendî vano ke: “ez şiran, ez vacan”. Labelê mantixê ziwanî de kêmkêrdene esto. Ay semed ra no xusûsîyet êdî fekê Sêwregi de zî nêmento.

Mewlîdê Usman Esad Efendî de xusûsîyetêko bîn zî, nêrî û makîyeya zemîrê ke şuxulîyayê, nika dezenfôrme bîyê. Usman Esad Efendî zemîrê “cey û cay” nêrî û makî rê cîya-cîya şuxulneno. Labelê no zemîr nika bîyo “ci” û ziwanê ma ra xusûsîyetêk na vindî bîyo.

Xusûsîyetêko bîn zî çekuya “fin” de esta. Usman Efendî na çekuye zey “fim” şuxulneno. Hîna na çekuye dewanê babijan de bi no babeta şuxulêna. Labelê no şuxulnayîş zaf hîra nîyo. Mîyanê Sêwregi de na çekuye bedilyaya û “fin” bîya.

Mewlîdî metnê dînî yî. Ay semed ra tede de zaf çekuyê erebkî kar ardene çîyêke normal o. Tena mewlîdan de nê, eseranê dînî hemîne de çekuyê erebkî zaf şuxulênê. Labelê ziwanê fariskî hete edebîyatî ra zaf biqewet û edebîyatî ra musaît o. Qandê cû zafê şairan bi ziwanê fariskî ya şîrî nuştê. *Bîyîşa Pêxemberî* de zî zaf çekuyê erebkî û fariskî estî. Zaf tayê bî zî mewlîdî mîyan de çekuyê tirkî zî estê. Ma cêr de nînan ra tayê nimûneyî danê.

3.2.1. Uns ûrên Erebkî

Mewlîdê Usman Esad Efendî de ziwanê erebkî zaf kar ameyo. Hete rêjeyî ra zî ziwanê erebkî zaf cayêk giran tepêşeno. Usman Esad Efendî mewlîdê xo de ayet û hedîsan ra zî kerame girewto.

Tayê çekuyê ke zıwanê erebkî ra gêrîyayê:

‘Eyan,	Bismîllahîrrehmanîrrehîm,
Ard,	Azmîn,
Berket,	Boraq,
Cema’etên,	Cenab,
Cennet,	Daim,
Derdê,	Din,
Dinya,	Ebed,
Ecel,	Efuw,
Ehed,	Ehlê mewlûdî,
Ehlê yeqîn,	Ehmed,
Ellah,	Erbab,
Erş,	Ezel,
Fakîr,	Furqan,
Gunah,	Hadre,
Hebîb,	Hekîmî,
Hemd,	Heqq,
Hîkayet,	Hisab,
Hurmet,	Încîl,
Kursî,	Lazim,
Mehal,	Mesken,
Mewlûd,	Mîrac,
Mîsal,	Miskîn,
Mubarek,	Mucteba,
Muhammed,	Mustefa,
Name,	Nebî,
Qedr,	Qelb,
Qesem,	Reb,
Rebu’l-alemîn,	Refref,
Rehm,	Rehmet,
Resûl,	Salih,
Selam,	Selewat,
Sîdre,	Sifet,

Sultan,	Sunet,
Şeytan,	Şubhe,
Temam,	Tewbe,
Umr,	Wacib,
Waris,	Xafil,
Xaliq,	Xelîl,
Xelas,	Zikr,
Şafi‘,	Zebûr,

3.2.1.1. Ayet û Hedîsan ra Îqtîbas

Mewlîdî mîyan de tayê ayetan û hedîsan ra îqtîbas bîyo. No hal seba fehmbîyayene û weşîye mewlîdî hewce yo.

“ Kaf û nûn ard pêhet emri kerd” (39/a)

“Nûrdê xo ra kerd bî nûrê Ehmedî” (40/a)

“ Va ki engîştanê ê pêxemberî,

“Aw ard û werd ci ra bol ‘eskerî.” (132)

3.2.1.2. Îdyomê Erebkî

Mîyanê mewlîdî de tayê îfadeyê û îdyomê erebkî ravêrenê.

Rebu’l-alemîn (14/a)

Nîmet-telaq (158/b)

Ya xeyr’el-beşer (153/b)

Ya Nebîye’l-muhterem (168/a)

Ya hebîbe’l-mucteba (172/b)

Cenneti edn (203/a)

3.2.2. Uns ûrên Fariskî

Mîyanê mewlîdî de unsûrên fariskî zî kar ameyê. Heta fêhm beno ke Usman Esad Efendî nê ziwani zî baş zano.¹³²

Tayê çekuyê ke ziwani fariskî ra gêrîyayê:

Çeşm,	Desmal,
Duşenbe,	Sermed,
Pêxemberan,	Serwer,
Peyamber,	Pêxember,
Rind,	Aferîn,
Rû,	Heyret,
Rûsîya,	Nêweş,
Xuda,	Şimşîr,

3.2.3. Uns ûrên Tirkî

Mîyanê mewlîdî de çekuye tirkî zaf nîyê. No xusûsiyet eceb o. çunke fekê Sêwregî de çekuyê tirkî zafê labelê mewlîdê Usman Esad Efendî no hete ra pak o.

Tayê çekuyê ke ziwani tirkî ra gêrîyayê:

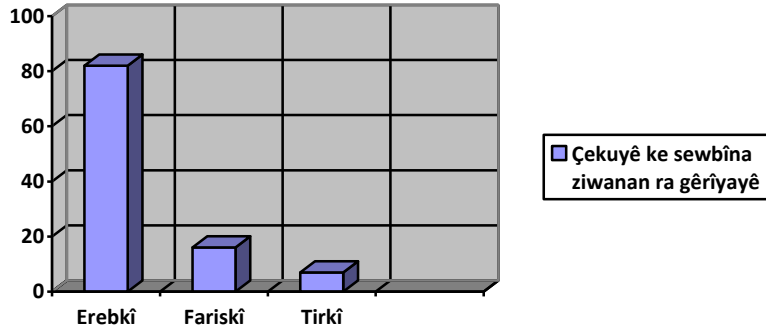
Bekçî,	Beyraq,
Kemer,	Yox, ¹³³
Keskun,	Yazu,
Qundax, ¹³⁴	

---

¹³² Yewna delilê ma ke Usman Esad Efendî şîranê xo de fariskî şuxulnayo.

¹³³ Çekuyê ke ma sîya kerdê tayê nusxeyan de estê.

¹³⁴ Seba tesbît kerdene çekuyanê tirkî b. : Sevan Nişanyan, *Sözlerin Soyağacı*, Everest Yayınları, İstanbul, 2010, r. hemine

Grafîk 3: Grafîka ke mewlîdê Usman Esad Efendî de “Çekuyê ke sewbîna ziwanan ra gêriyayê” nawnena

3.3. Bînayê Çekuyan

3.3.1. Çekuyê Sadeyî (besîtî)

Nê çekuyan qet yew qertaf nêgirewto. Halêko sade de yî. Nê çekuyî di çekuyan ra zî nêameyî pê. Mîsal: ban, dar, hêga, gul, sîpe, kemer...¹³⁵ Nê nameyan qertaf nêgirewto¹³⁶ û halê kokê çekuye de yê.¹³⁷

Çekuyê besîtê ke metnî mîyan de :

“name, wahîr, ard, azmîn, dest, girwe, hemd, Ellay, şew, roj, qapî, pêxember, selewat, derd, mîsal, merdim, citêr, toxim, dinya, ca, tewbe, hewl, gunah, umr, rind, bol, gan, resul, adir, xelas, hîkaye, qedr, Bexdad, cinî, dîn, lajek, salîh, çax, altun, bira, reb, qiyam, cennet, koşk, berz, bekçî, qesr, pere, peye, serr, ecel, ciwan, hekîm, aferîn, va, rişt, mesken, enbrîyan, şima, hina, hurmet, enbaz, xuda, goş, kerd, xezîne, eşkera, germ, serd, nûr, adem, çare, kalik, des, ray, qurban, verd, qur’e, girwe, razî, pî, fîm, deve, se, resa, ard, keyneke, nengû, mal, veyve, berd, werd, miraz, jew, maye, dar, pişt, gile, şewra, emşo, hewn, paşt, perî, dewlet, pîze, selam, meng, wahîr, xaîb, melek, bêraq, ke’be, kişt, çeşm, eceb, hûrî, merheba, melhema, derman, qelb, çim, ummet, îmam, delîl, keyf, aw, mor, qundax, rû, heyret, aşt, تنها, naşt, merd, bado, gird, ayet, parçe, hewr, axû, xurma, engiştane, aşmî, estor, tac, kemer, hendaya, rew, heywan, hezar,

¹³⁵ Munzur Çem, *Türkçe Açıklamalı Kırmancca (Zazaca) Gramer*, Deng Yayınları, İstanbul, 2003, r. 28

¹³⁶ Deniz Gunduz, *Türkçe Açıklamalı Kürtçe Kırmancca/ Zazaca Dil Dersleri*, Vate Yayınları, İstanbul, 2009, r. 43

¹³⁷ Mehmet Hengirmen, *Türkçe Dilbilgisi*, Engin Yayınları, Ankara, 1995, r. 120

rehat, boraq, gurot, aşiq, kil, eger, ser, rona, veng, îns, can, ehed, panc, nimaz, keye, ancax, sadîq, tewrat, încîl, xilman, text, zad, kitab ûsn”

3.3.2. Çekuyê Pêrabesteyî

Çekuyê ke tewr kêmi di heb çekuyan ra yenê pê çekuyê pêrabeste cû name benê.¹³⁸ Nê çekuyan de ge-ge wate vindî beno. Yanî di çekuyan ra yan yew yan zî her di çekuyî wateyê xo vindî kenê. Labelê no şert nîyo, her di çekuyî zî eşkenê wateyê xo biparêznê.¹³⁹ Mîsal: Ded + kena = Dedkena, Xebat +kar = Xebatkar, Qirr + belek = Qirrbelek, Mêr +xas = Mêrxas¹⁴⁰

Çekuyê pêrabesteyê ke metnî mîyan de :

“Gunehkarî, hurke, kerdbi, pêxemberî, rojhelat, tamşeker, serwerê, rûsiyan, axirzeman, pêser, herkes, duşenbe, Umuhanî, peyamber, hember, jewbînî, şakerên, çiçî, hurna, jewndes, sermed, pîrbânê, desmal, serwer, sersem ûsn”

3.3.3. Çekuyê Viraşteyî

Nê çekuyî bi ardimê qertafêka virazîyayî. Lehçeya kirmanckî de qertafî eşkenê hem vernî hem zî peynîya çekuye de bêrê.¹⁴¹ Mîsal: bêtat, bêtedeb, bêxêr, bêsol, nîna, mevaje, nêzana, azadî, şîwan, winasî.¹⁴² Kirmanckî de çekuyî bi prefîks (veredat) û suffîksan a (pey edat) virazîyênê.

Çekuyê viraşteyê ke metnî mîyan de :

“Binalin, biyarin, biqarin, birejnin, bikalin, bibo, biwanin, biresnin, biwanin, bizan, nêdî, bernînan, bêrên , bibo, nêkerdî, bizanin, birasnî, bimin, ronîşt, bêxeyr, binamê, pêhet, bêguman, biwano, bêxeber, nêweşan, nêdî, bêheya, çewresên, nêşimê, binalên, biyarên, biyetîmî, sersey, biyamoran, nêbo, çendên, biyarê, nêçereno, bêdest, biresnan, bivîno, bancî, bêran, biyaro, ronimi, nêşî ûsn”

---

¹³⁸ Gunduz, çc, r. 44

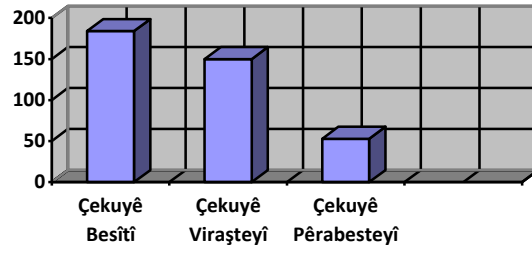
¹³⁹ Hengirmen, çc, r. 121

¹⁴⁰ Çem, çc, r. 29

¹⁴¹ Gunduz, çc, r. 43

¹⁴² Çem, çc, r. 33

Bînayê Çekuyan

Grafîk 4: Grafîka ke bînayê çekuyan nawnena

3.4. Îzafeyê ke Şuxulîyayê

3.4. 1. Îzafeyê Nameyî

Îzafeyo ke di yan hîna zêde nameyan ra pê yeno îzafeyê nameyî hesabêno.¹⁴³ No tewir îzafeyî temambîyaye û tamamkerdoxî ra pêyenê. Îzafeyê nameyî dîyar zî beno nedîyar zî beno. Temambîyaye û tamamkerdox pîya yewhûmar yan zafhûmar benê. Mîsal: Komputorê buroyî, domanê Ferhadî, qîrîna luyan, dest û payê karkeran, kardîya Berîvane, hêgayê Hesenî, çuyê destî, berê keyeyî ûsn¹⁴⁴

Kirmanckî mîyan de nêriye û makîye tewr weş îzafeyan de eşkera beno. Rêz bîyayene îzafeyan kirmanckî de tersê tirkî yo.¹⁴⁵ Ziwanê Tirkî de ver ra hete peynî îzafeyê virazêno labelê ziwanê ma de tersê ne yo. ziwanê ma de peynî ra hete vernî mana deyeno.

Îzafeyê nameyî ke metnî mîyan de yê:

“Wahîrê no ard û azmîn, qapîdê ey, toximê hewlî, hersê çiman, gandê resûlî, qedrê mewlûdî, sûkda Bexdadî, erbabê dîn, lajekêndo salih û ehlê yeqîn, Rebu'l-alemîn, ehlê mewlûdî, mewlûda nebî, sultanê ê hurna dinî, nûrê Ehmedî, pêrê nê pêxemberî, mayêka Ehmedî, wahîrê Quran, hebîbê Rebê ma, Îbrahîm Xelîl, pêxemberê axir zeman, mîru'l-‘Ereb, Perdey çeşmandê mi, sultanê dîn, melhema pîzey kulan, serwerê pêxemberan, kana şefa’et, ricacî rûsiyan, dermanê qelbê nêweşan, mexzenê şer’ê rebî, serwerê hurna dinî, nûrê çimê ummetan, pêxemberê axirzeman, îmamê enbiyan, delîlê welîyan, desmalên herîr, awda kewserî, ganê ê pêxemberî, morê ê pêxemberî, parçêndê

¹⁴³ Hengirmen, çc, r. 118

¹⁴⁴ Çem, çc, r. 306-312

¹⁴⁵ Gunduz, çc, r. 50-55

hewrî, engiştanê ê pêxemberî, keydê Umuhanî, ‘eşqdê wahirî, xaliqê nê ‘erd û azmînî, ummetanê rûsiyan, hurmetê pêxemberî, cenabê Mustefa tacê serî, hersandê çimê sadiqan, adirê kilandê pîzey ‘aşiqan, hurmetê Tewrat û Încîl û Zebûr, Nûrê Furqan, xarê Ehmedî, şahê sermedî, xelîlê Muhemmedî, lajê dedî, Padîşahê dînê Îslamî, textê Ehmedî, dişmenandê dîndê ey, ummetê pêxemberî, ti roja mehşerî, pêr û pîrbane peyanê haziran, enbazê Resûlî, viraşdoxê kitabê xasekî, lajê muftîdê keandê Sewrek, lajê Hac Eyûb Efendî Babijî ûsn”

3.4. 2. Îzafeyê Sifetî

No tewir îzafeyî nameyêk û tewr kêmi sifetêk ra virazîyênê. Sifetê heme halê îzafê de yê. Çünke eke îzafê nê virazê sifetî name hesibênê.¹⁴⁶ Mîsal: Hêliyo belek, doyo tırş, hero gewr, kêneka azebe, Berîvana por zerd, kardîya tuje, kemerê sertî, kêneka sportmene, pîyo rind ûsn¹⁴⁷

Sifetê eslen nameyê labelê çaxo ke nameyana pîya vajîyênê, tayê xusûsiyetanê nameyan îzeh kenê û sifet cû name benê. Îzafeyê sifetan de sifetî tamam kerdox, nameyê zî tamam bîyaye yê.¹⁴⁸ Seba virazîyena îzafeyê sifetî tewr kêmi sifetêk ganî yo. Labelê name bi di yan hîna zêde sifetana zî teswîr beno. Mîsal: Berfîna por sîyaya, bejne derga, lew tenik. No mîsal de hîrê xusûsiyetê Berfîn vajîyayê, labelê Berfîn yew a.

Îzafeyê sifetî ke metnî mîyan de yê:

“No girwe, no dinya, a dinê, selewatî rind û bolî, jew hîkayet, ay cinî, ay cenêk, no fikr, a şew, qesra ‘alî, ey peran, bol goşt û nan, çend peyey, hurke ser, no terzi, a dinî, na dinî, menga new, des lajî, nê pêxemberî, des devey, cayêndo rind, bol rindê, malêndo bol, menga verên, menga didinî, menga hîrinî, menga çeharî, menga pancî, menga şeşî, menga hewtî, menga heştî, menga new, bol dewletên, hîrê cinî, a se’at, jew legan, hurna çiman, ne melek, ne cinî, bol nêşî, çewres serrî, di felqey, çendên xelat, bol ze’îf, o çax, hurke roj, a dinî, nê zadî, panc wext ûsn”

¹⁴⁶ Gunduz, çc, r. 72-73

¹⁴⁷ Çem, çc, r. 314-316

¹⁴⁸ Hengirmen, çc, r. 141

Îzafeyê ke metnî mîyan de şuxulyayê

Grafik 5: Grafîka ke rêjeyê îzafeyan nawnena

3.5. Hûmarê Çekuyanê Metnî û Tekrarê Çekuyane

Metin 2737 çekuyan ra yena pê. Zafê nê çekuyan kirmanckî bo zî tayê çekuyê ke sewbîna ziwanan ra kewtê estê. Usman Esad Efendî xusûsen semedê kirmanckî cehd kerdo û ziwaneş asan û pak veto meydan.

Ma metnî mîyan de kamcîn çekuye çend finî tekrar bîya ney ser o vinderê. Labelê ewtîya de ûsulen ma do her çekuye ser o nêvinderî. Tayê çekuyê ke mîyanê metnî de giraneya ci esta înan ser o vinderê.

Çekuyê ke ma ser o vinderdê:

Ancax: 1 rey

Aşt û naşt: 1 rey

Bekçî: 1 rey

Berket: 1 rey

Ebdilmutalîb: 1 rey

Elîyul Murteza: 1 rey

Gunehkar: 1 rey

Încîl: 1 rey

Mîrac: 1 rey

Tewrat: 1 rey

Umer Faruq: 1 rey

Werekê: 1 rey

Zebûr: 1 rey

Aferîn: 2 rey

Engiřt: 2 rey
Hewa: 2 rey
Nerdîwan: 2 rey
Nimaz: 2 rey
Sîdre: 2 rey
Umuhan: 2 rey
Usman: 2 rey
Adem: 3 rey
Dîn: 3 rey
Refref: 3 rey
Boraq: 4 rey
Çunke: 4 rey
Ebdulah: 4 rey
Fim: 4 rey
Hewn: 5 rey
Hurmet: 5 rey
Ke'be: 5 rey
Girwe: 6 rey
Melek: 6 rey
Dest: 7 rey
Ellah: 7 rey
Muhemmed: 7 rey
Mustefa: 7 rey
Selat: 7 rey
Cebraî'l: 8 rey
Amîne: 9 rey
Ehmed: 9 rey
Hurke: 9 rey
Serwer: 9 rey
Cenet: 11 rey
Dinî, dunya: 11 rey
Mewlûd: 11 rey
Meng: 12 rey
Reb: 13 rey

Merheba: 14 rey

Şew: 14 rey

Cey, cay: 17 rey

Laj: 18 rey

Pêxember: 18 rey

Jew: 24 rey

To, ti: 29 rey

Kerd: 34 rey

Va: 72 rey

3.6. Bînayê Cumleyan

Na beşe de hîrê pişkî estî:

3.6.1. Goreyê Kardaran Cumleyî

3.6.1.1. Cumleyê Nameyî

Cumleyê ke karê ci name, sîfat, zemîr yan zî kokê nameyan ra yew çekuye beno se cumleyê nameyî vajîyêno.¹⁴⁹ Nê cumleyan de heme nameyî kar benê. Her çiqas cumleyê karî estbî zî cumleyê nameyî seba şîre hîna ganî yê.¹⁵⁰ Çunke cumleyê nameyî hîna şîrkî yê. No hal de name, sifet, zemîr, îzafeyê sifetî û îzafeyê nameyî, înterjeksîyonî û zerfî eşkenê karê cumleyî bê.

Mîsal:

No **nan o.** (name)

Deşta Muşî deştêka **hîra ya.** (sifet)

Mêrdeko erdîşin nuştoxê kitabî yo. (îzafeyê nameyî)

Welatê ma de Ferat çemê **girdê-girdan o.** (îzafeyê sifetî)

Kam a ez? (zemîr)

Wextê agêrayene **meşt o.** (zerf)

¹⁴⁹ Deniz Gunduz, *Türkçe Açıklamalı Kürtçe Kirmanca/ Zazaca Dil Dersleri*, Vate Yayınları, İstanbul, 2009, r. 341

¹⁵⁰ Hengirmen, çc, r. 363

Qiseya ma sey **hawar a.** (înterjeksîyon) ¹⁵¹

Metnî mîyan de:

“Bi **namê** wahîrê no ard û azmîn (1/a)

Ke to zana kî no dinya **senîn o,**
Bizanê a dinê cayê cû **nîyo,** (5/a,b)

Ya Xuda, **no yo** rica ma rûsiyan (36/a)

Va ki : “Pîzey **to yo** wahîrê Quran” (72/a)

Va : “Werekê min **bi to,** ya Amîna !” (80/a)

Bê nê cumleyan metnî mîyan de **75/b, 119/a, 150/a,b** ûsn cûmleyê nameyî zî estê.

3.6.1.2. Cumleyê Karî

Cumleyêka karê ci fiilêno yeno antene se, ay cumle cumleyê karî hesibîyena. ¹⁵²
Cumleyê karî de karo ardimkerdox çin o. Nê tewîr cumleyan de kar her tewir ancîyêno. ¹⁵³

Mewlîdî mîyan de seranser cumleyê karî estî. Ay semed ra ma nê cumleyan ra tayê nimûneyî danê.

Mîsal:

Berîwan **şina** zaningeh.

Şilîye nê, torga **varena.** ¹⁵⁴

Aşme binê hewran ra **ve jîyaya.**

Înan dest pêkerdîbî, vaşê merge çînitêne. ¹⁵⁵

---

¹⁵¹ Çem, çc, r. 336-337

¹⁵² Çem, çc, r. 337

¹⁵³ Hengîrmen, çc, r. 363-364

¹⁵⁴ Çem, çc, r. 338

¹⁵⁵ Çem, çc, r. 341

Metnî mîyan de:

“Tim bi no fikr o **şiyîn** û naşt û aşt,

Waneyayen cayênde mewlûd ame raşt. (17/a,b)

Goş dida mewlûdî o rojay tamam

Hewn dî, a şew di **qilayayo** qiyam. (18/a,b)

Ey hina va û **terekna** na dinî

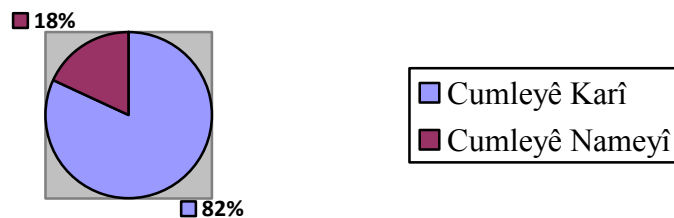
Ganê xo cennet di **resna** ey nebî. (32/a,b)

Çunke mewlûdî rê hurmet **kerdbi** ey,

Bîbî cennet mesken û hem cayê cey. (33/a,b)

Bê nê cumleyan metnî mîyan de **44/a,b, 45/a,b, 62/a,b, 63/a,b, 95/a,b, 96/a,b, 151/a,b, 152/a,b, 193/a,b, 195/a,b** ûsn cumleyî zî cumleyê karî yê.

Goreyê Kardaran Cumleyî

Grafîk 6: Grafîka ke rêjeyê “Goreyê Kardaran Cumleyî” nawnena

3.6.2. Goreyê Rêzbîyayene Cumleyî

3.6.2.1. Cumleyê Qaydeyînî

Eke yew cumle de kar tewr peynî de yeno, cumle qaydeyine hesabîyena.¹⁵⁶ Nê cumleyan ra “Cumleyê duzî” zî vajîyêno. Nê cumleyan de kerdox vernî de kar zî peynî de yeno.¹⁵⁷ Karê nê cumleyan name zî beno fiîl zî beno.

Mîsal:

A roje ez şodir şefağ ra **hîşyar bîya**.

Ez a kêneka bejnderg ra **hes kena**.

Derdê mi derdêko **giran o**.¹⁵⁸

Metnî mîyan de:

“Ez jî kewtan zere” va ay lajekî

Hem uja koşkêndo berz û rind min **dî**” (20/a,b)

Kaf û nûn ard pê het, emri **kerd**,

Bîbî îcad ‘erd û azmîn, germ û serd (39/a)

Ke’be do ronîşt û veynda çend peyan,

Va ki: “Ez do we’de xo ra ca **bidan**.” (47/a,b)

Çağo qurban bî devey Ellay **resay**,

Pêro lajî ta ki no girwe **reyay**. (55/a,b)

Kam kî adir ra xelaşî xo rê waşt,

Wa biwano ê’ Resûlî rê şelat. (56/a)

Bê nê cumleyan metnî mîyan de **58/a,b, 59/a,b, 60/a,b, 90/a,b, 91/a,b, 105/a,b**,
ûsn cumleyî zî cumleyê qaydeyînê.

---

¹⁵⁶ Çem, çc, r. 337-338

¹⁵⁷ Hengirmen, çc, r. 364

¹⁵⁸ Gunduz, çc, r. 341

3.6.2.2. Cumleyê Bêqaydeyî

No babet cumleyan de kar peynîya cumle de nîno. Kar cumle de heme ca de eşkeno bêro.¹⁵⁹ Zafane no babet cumleyî hete edebîyatî ra hîna weş û rind ê. Şîran de no tewir cumleyî zaf ê. Nê tewir cumleyan de cayê karî û kerdoxî dîyar nîyo. Ay semed ra kar cumle mîyan de her ca de eşkeno bibo.

Cumleyê bêqaydeyî zafane qalîkerdene de şuxulênê. Labelê tesîrê nê cumleyan zêdeyo qandê cû şairî zî nê cumleyan tercîh kenê.¹⁶⁰

Mîsal:

Vengê ay **ame** goşê mi.

Veşayî dewî, **veşayî** hêgayî!

Bê hetê ma ra.¹⁶¹

Metnî mîyan de:

“Adem **ame**” -**va**- “mi rê menga verên”

Va: “Amîne to nika dî dewletên.” (69/a,b)

Ame menga didinî di Şît bira,

Pîzedê min rê selamên **ard bi** ca. (70/a,b)

Ame menga hîrinî Îdris deza,

Va: “Werekê min bi to, ya Amîna!” (71/a,b)

Ame Nûh menga çeharî bêguman,

Va ki: “Pîzey to yo wahîrê Quran” (72/a,b)

Menga pancî **ame** Hûd, **va**: “Amîna

Pîzey **to yo** hebîbê Rebê ma.” (73/a,b)

Bê nê cumleyan metnî mîyan de **74/a,b, 75/a,b, 76/a,b, 77/a,b, 183/a,b, 184/a,b, 186/a,b, 187/a,b**, ûsn cumleyî zî cumleyê bêqaydeyin ê.

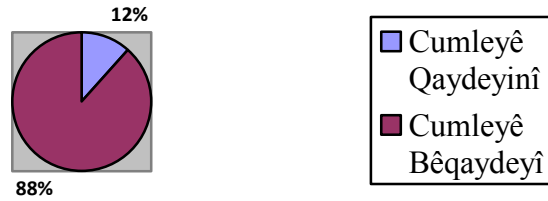
---

¹⁵⁹ Çem, çc, r. 338

¹⁶⁰ Hengirmen, çc, r. 364-364

¹⁶¹ Gunduz, çc, r. 342

Goreyê Rêzbîyayene Cumleyî

Grafik 7: Grafîka ke rêjeyê “Goreyê Rêzbîyayene Cumleyî” nawnena

3.6.3. Goreyê Bînayî Cumleyî

3.6.3.1. Cumleyê Sadeyî

Nê cumleyan de tena yew hukm, yew hal û yew fîl esto. Çunke nê cumleyan de yew kar esto.¹⁶² Nê tewir cumleyan de “karo nêmcet” çin o. Yew kar esto, o zî karê cumleyî yo. Nê cumleyî eşkenê derg yan kilm bibê. Çunke sade bîyayene dergîye yan kilmîye nîyo. Yew çekuyê zî eşkena cumle bo.¹⁶³

Mîsal:

Domanî **şinê** mekteb.

Hemşîra lajekî **terpin kena**.¹⁶⁴

Ti çira welatê xo ra **re mayî?**

Ma corê dewe de, tumî ser ra **roniştî**.¹⁶⁵

Metnî mîyan de:

“Şima hemdê xwe Ellay rê **biyarin**,

Şew û roj qapîdê ey di **biqarin**. (2/a,b)

Pêxemberî rê selewatî **biwanin**,

Tim û tim derdê cê ver di **binalin**. (3/a,b)

¹⁶² Gunduz, çc, r. 343

¹⁶³ Hengirmen, çc, r. 353-354

¹⁶⁴ Çem, çc, r. 353

¹⁶⁵ Gunduz, çc, r. 344

Bibo e fuw gunahê mayê **vêrdo**,
Gunehkarî kî umrê xo di **kerdo**. (9/a,b)

Şelewatî **biwanîn** rind û bolî,
Biresnîn pê dima gandê resûlî. (10/a,b)

Raydê to di ezjewî qurban **keran**,
Ta min rê **verdî** îlahî ê newan.” (45/a,b)

Va : “Mirazê min îlahî an bi an
‘**Efû kerê** nê ummetane rûsiyan.” (177/a,b)

Bê nê cumleyan metnî mîyan de **50/a,b, 146/a,b, 196/a,b, 202/a,b**, ûsn cumleyî zî cumleyê sadeyî yê.

3.6.3.2. Cumleyê Pêrabesteyî

No babet de cumleya bingehîn nete de yew cumle yan hîna vêşî cumleyê ardimkarî estî. Karo ke cumle pa îfade beno yew o. Labelê bê karê bingehînê hebêk yan çend heb karê ardimkarî zî estî.¹⁶⁶ No tewir cumleyan de yew cumleyêka esas/bingehîn esta, tewr kêmi yew cumleya ardimkar estê. Nê cumleyê ardimkaran rê sînorêk çin o.¹⁶⁷

Mîsal:

Eke merdim **bî** her, barkerdox peyda **be no**.

---

* Celadet Alî Bedirxan, destpêk de bi nê hîrê beytana dest pêkerdo. Labelê no şaş o. Çünke Celadet vernî ya mewlîdî de ney rê îşaret keno. Destpêkê Muhemed Elî Ewnî ney ra cîya yo.

Bina mê Hûma ez do kena îbtida,
Xaliqê nê 'erd û azmîn yad kena.

Bibo 'e fû gunayê ma vêrdo,
Gunehkarey ki 'emre xo di kerdo,

Selewatî biwanîn rind û bolî,
Biresnên peydê may resûlî.

177a Nusxeyê bînan de “her zaman” ravêreno.

177b Na beyt nuşte de ma de kêmi bî, ji nuşteyê Muhammed Elî Ewnî Efendî ra ameya girewtene.-NCAB

¹⁶⁶ Gunduz, çc, r. 344

¹⁶⁷ Hengirmen, çc, r. 354-357

Mi ke adir **wekerd**, ti rayîr kewe **bê!**¹⁶⁸

Mi winî **zana** ke o birayê **min o**.

Ez seba ey **şîya** labelê o uca **nêbî.**¹⁶⁹

Metnî mîyan de:

“Kam ki mewlûda nebî da **wendin**”, ey

Va: “**Bibo** na qesra ‘alî cayê cey”. (22/a,b)

Wendini din, “hem **biwanên**” va “Şima

Hurke ser mewlûd **biyarên** rind bi ca” (31/a,b)

Va: “Bi to **kerdo** selam ya Mustefa,

Xaliqê nê ‘erd û azmînî, bira.” (154/a,b)

Çunke şewra **bî**, çîçî **dî** bî nebî,

Kerd sehabî ra hîkayet, zey ki dî. (182/a,b)

Va înan : “Ey ti şeffî’ê rûsiyan!

Wa mubarek **bo** bito mî’ rac!” înan. (183/a,b)

Bê nê cumleyan metnî mîyan de **14/a,b, 20/a,b, 21/a,b, 32/a,b, 38/a,b, 39/a,b, 40/a,b, 92/a,b, 153/a,b, 155/a,b, 156/a,b, 181/a,b, 184/a,b**, ûsn cumleyî zî cumleyê pêrabesteyî yê.

3.6.3.3. Cumleyê Rêzkî

Eslê xo de nê cumleyî yew cumle ra vêşî yî. Labelê goreyê tayê eleqeyan pêya bestîyayê. Karê nê cumleyan zî yewî ra veşî yî.¹⁷⁰ Nê tewir cumleyan de yan kar, yan kerdox ûsn. unsûrêk ortax o. Ay samed ra nê cumleyê pêdima rêz bîyê. Nê cumleyî “Cumleyê rêzkî yê pêrabesteyî” û “cumleyê rêzkî yê xoserîye” cû bi beşî yê.¹⁷¹

---

¹⁶⁸ Çem, çc, r. 352

¹⁶⁹ Gunduz, çc, r. 344-345

¹⁷⁰ Gunduz, çc, r. 346

¹⁷¹ Hengirmen, çc, r. 357-359

Mîsal:

Xelkê nê welatî cemed de **cûyînê**, kincê înan postê heywananê **kovîyan o**, hacetê keyanê înan çerme û astikê **masîyan ê**.¹⁷²

Ma pîya **werd dime**, to xo **şana zime**.

Qalê kutikî **bike**, çuyê xo **hazir bike**.

Dûrî nîyade, xorîn nîyade, hurdî nîyade, gayî medejne.¹⁷³

Metnî mîyan de cumleyê rêzî çinî yî. Çünke mewlîd semedê amacêk nûsêno. Qandê cû mijar zî pêro yew o. Mewlîdî de tewr vêşî cumleyê pêrabesteyî estî. Cumleyê rêzî tede de çinî yî.

Goreyê Bînayî Cumleyî

Grafîk 8: Grafîka ke rêjeyê “Goreyê Bînayî Cumleyan” nawnena

3.9. Hunerê Edebî

Mayo huneranê edebîyan hîrê qisman ser o îzeh bikerê. Nê hîrê qismî; hunerê mecazî, hunerê qiseyab û hunerê wateyî ye.

¹⁷² Çem, çc, r. 353

¹⁷³ Gunduz, çc, r. 346

3.9.1. Hunerê Mecazî

3.9.1.1. Teşbîh

Seba ke qîsa hîna weş bêro îfadekerdiş, di çîyê ke mabeynê înan de eleqe esto; çîyê bêqewetî, bi qewetînî ya îfade kerdene rê teşbîh vajîyêno.¹⁷⁴ Hem edebîyato modern de hem zî edebîyato klasîk de zaf şuxulîyêno. No huner de wateyê her di çekuyan zî rast o. Yanî qet çekuyêk maneyê xo vindî nêkeno. Hunerê teşbîhî zafane şîre de kar ameyo. Labelê ge-ge nesîr de zî şuxulîyayo. Di çekuyê ke mabênê ci de teşbîh virazîyayo ganî ke pîya eleqedar bê. Eke eleqedar nêbê teşbîh nêbeno.¹⁷⁵

Teşbîh bi çar leteyan ra yeno pê:

a. Muşebeh: Di çekuyê ke mabên ci de teşbîh virazîyo bêqewetê ci,

b. Muşebehun bîh: Di çekuyê ke mabên ci de teşbîh virazîyo qewetenê ci,

c. Wechê şebah: Hete, teref, kîştî teşbîhî,

d. Edatê teşbîhî: Edato ke beyntarê muşebeh û muşebehun bîhî girêdano¹⁷⁶

Metnî mîyan de:

“Dî ki darên piştê ey ra vijiya,

Gilî zêft kerdbî no dinya, ey bira. (63/a,b)

O’ resûl o, ê gilî zî şer’ê cey,

Perê **dari zî he me ummetê ey.**” (67/a,b)

Ez biyan teyšan û **pîzey min veşa,**

Min zi înan aw waşt, înan zî da. (92/a,b)

Zeydê vewra serd û sipe, tamşeker,

Min şîmit, kewtan zi xo hem bêxeber. (93/a,b)

¹⁷⁴ Hasan Aktaş, *Modern Türk Şiirinde Edebi Sanatlar*, Söylem Yayınları, İstanbul, 2002, r. 17

¹⁷⁵ Numan Külekçi, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011, r. 30-34

¹⁷⁶ İsa Kocakaplan, *Açıklamalı Edebi Sanatlar*, Türk Edebiyatı Vakfı, İstanbul 2008, r. 163

Merheba, ey melhema pîzey kulan;

Merheba, ey serwerê pêxemberan! (97/a,b)

Bê nê cumleyan metnî mîyan de **98/a,b, 99/a,b, 100/a,b, 101/a,b, 188/a,b**, ûsn cumleyan de zî no huner esto.

3.9.1.2. Îstîfare

Yew çî bêname ci, sewbîna çîyo ke maneno bi eya îfade kerdene rê îstîfare vajîyêno.¹⁷⁷ Wateyê îstîfareyî de mecaz esto. No huner muşebeh yan muşebehun bîhî ya virazîyeno. Cumle de nê her di edetan (muşebeh, muşebehun bîh) ra yew şuxulîyêno. Îstîfareyo akerde û îstîfareyo girewte cû di beşê ci estê.¹⁷⁸ Goreyê tayê edîban îstîfare bêşêka teşbîhî yo. Nê hunerî de xeyal û fikr eşkera yo. Nê hunerî de orîjînalîte wazîyêno.¹⁷⁹ Eke orîjînal nêbo îstîfare qebul nêbeno. Yanî çaxo ke şaîr nê hunerî keno ganî ke teşbîhêko orîjînal bikero.

Hîrê xusûsiyetê nê hunerî estî:

- Çekuye bi wateyê xo yê rastikênî ya sewbîna çî rê bena name.
- Çekuye bi wateyê xo yê rastikênî ya nêşuxulîyena, wateyê xo yê rastikêna şuxulîyayene ci mumkûn nêbeno.¹⁸⁰
- Bi ney a amac teşbîh o.¹⁸¹

Metnî mîyan de:

“Bado, cey Adem xelîqna herri ra
Ame o nûr çaredê bedrê riwa. (41/a,b)

Va bi emrê **Xaliqî ê’ serwerî**

Ame keydê Umuhanî zey verî. (181/a,b)

---

¹⁷⁷ Kocakaplan, çc, r. 68

¹⁷⁸ Aktaş, çc, r. 23-25

¹⁷⁹ Kulekçi, çc, r. 53-54

¹⁸⁰ Kulekçi, çc, r. 51

¹⁸¹ Kocakaplan, çc, r. 74

Va înan : “Ey ti **şefî’ê rûsiyan!**

Wa mubarek bo bito mî’rac!” înan. (183/a,b)

Ûrmetê Tewrat û Încîl û Zebûr,

Nûrê Furqan, cennet û gîlman û hûr.(190/a,b)

Ûrmetê ey yari **garê Ehedî,**

Hem ‘Umer Farûq û **şahê sermedî.** (191/a,b)

Bê nê cumleyan metnî mîyan de **192/a,b** de zî no huner esto.

3.9.1.3. Teşxîs û Întaq

Bê insanî, sewbîna çîyan rê, wazenê wa ganî bo wazenê wa ganî nêbo, sey insanîya mojnayene, hereket kerdene û xusûsîyetê insanî dayene îfade keno.¹⁸² Eke tena bi sey insanî ya hereket kerdene est bo teşxîs; qiseykerdene zî este bo se întaq beno. Labelê her întaq de teşxîs esto çunke qise û qalî kerdene tena xusûsîyetê insanî yo. Her teşxîs de întaq çin o. No huner hem edebîyato klasîk de hem zî edebîyato modern de zaf şuxulîyêno.¹⁸³

Seba însanetîye no tewir hereket kerdene yanî fikrê xo bi zîwanê heywanan îfade kerdene newe nîyo. Çunke însananê verênan ra heta nika no huner zaf kar ameyo. Çunke însanan bi no şekla fikrê xo eşkera kerdê.¹⁸⁴ Metnê mewlîdî mîyan de zî zaf teşxîs û întaq estê.

Metnî mîyan de:

“O resûl o, ê **gîlî zî şer’ê** cey,

Perê dari zî heme ummetê ey.” (67/a,b)

Bado **teyrên** ame dest eşt paşdê min,

-Va- Vilêna paşt û aşî û naştê min. (94/a,b)

191a NMH de “yar” ravêreno. Nusxeya esil de “yarê” zî waneyêno. Bi no şikla wezn zî rast beno.

¹⁸² Kocakaplan, çc, r. 178

¹⁸³ Aktaş, çc, r. 68-73

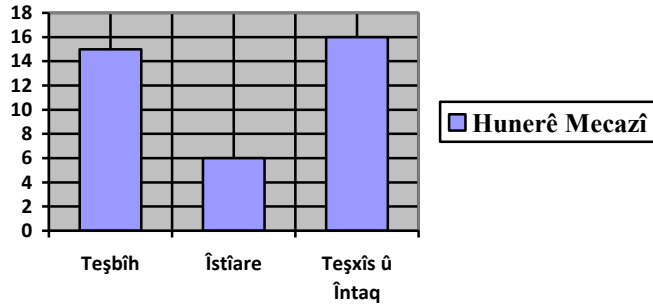
¹⁸⁴ Külekçi, çc, r. 121

“Ke‘be” -va- “Keyfân ra a şew reqs kerd,
Kerdi keyf Ellay rê û secde kerd. (105/a,b)

Verre o pewte bi axû va ci ra:
“Axû tewrê min biyo, mewwê mi ra.” (130/a,b)

Jewî çimî kerdî sipe bermî ra,
Nêçereno, bol ze‘îf kewto bira. (142/a,b)

Bê nê cumleyan metnî mîyan de **143/a,b,144/a,b, 145/a,b, 146/a,b, 147/a,b, 148/a,b, 149/a,b, 150/a,b, 151/a,b, 152/a,b, 153/a,b** ûsn cumleyan de zî no huner esto.

Grafik 9: Grafika ke Huneranê Edebiyan ra rêjeyê “Hunerê Mecazî” nawnena

3.9.2. Hunerê Wateyî

3.9.2.1. Tenasub

Tenasub ferheng de munasib bîyayene îfade keno.¹⁸⁵ Di çekuyê ke mabeynê înan de cîya-cîya cîhetan ra eleqe esto, beytêk mîyan de pîya şuxulnayene îfade kenê.¹⁸⁶ Beyntare çekuyan de nêzdîyîye esta. Eke beyntarê çekuyan nêzdîyîye çin bo tenasub

¹⁸⁵ Kûlekçi, çc, r. 190

¹⁸⁶ Kocakaplan, çc, r. 178

nêvirazêno. Ay semed ra şaîr nînan pîya şuxulneno. No huner xusûsen şîranê klasîkan de zaf şuxulîyayo.¹⁸⁷

Metnî mîyan de:

“Mîsalê na dinê zanî ti merdim,
Ti **citêrênî**, girwey to jî **toxim**. (4/a,b)

Wedaro ey çe kî **citêr** bikaro,
Kî citêr çî **karit ey wedaro**. (6/a,b)

Va: “Min zerrî kerd şiran **koşkî** miyan”
“Îta cayê to niyo” va **bekçiyân**. (21/a,b)

Nûrdê xo ra kerdbî nûrê **Eh medî**,
Ay nûrî ra xelq kerd ta **Muhammedî**. (40/a,b)

Dî ki **darên** piştdê ey ra vijiya,
Gilî zeft kerdbî no dinya, ey bira. (63/a,b)

Bê nê cumleyan metnî mîyan de **82/a,b, 188/a,b, 189/a,b, 190/a,b, 192/a,b, 193/a,b**, ûsn cumleyan de zî no huner esto.

3.9.2.2. Tecahulî Arîf

Rastîyeka yena zanayene, qandê amacêk, nêzanayen ra ameyene îfade keno. Ewtîya de qet nêzanayene çin o. Zanayena xo nimitene esta. Nuştox, şaîr zanayena xo eşkera nêkeno.¹⁸⁸ Raste-rast no huner zaf hunerêko rind o. Çunke şaîr yan nuştox bi nê hunerîya zanayena xo nimneno. Nê hunerî rê ‘nêzanayene ra ameyayene’ vajîyêno.

---

¹⁸⁷ Aktaş, çc, r. 140

¹⁸⁸ Kocakaplan, çc, r. 140

Edebîyatê rojawanî mîyan de nameyê nê hunerî “îronî” yo.¹⁸⁹ Bi nê hunerîya wate û vatene de zerafet tesîs beno.¹⁹⁰

Metnî mîyan de:

“Çunke **me wlûdî rê hürmet kerd**bi ey,

Bîbî cennet mesken û he m cayê cey. (33/a,b)

Kaf û nûn ard pê het, emri kerd,

Bîbî îcad erd û azmîn, germ û serd. (39/a,b)

Zirê ame qe **jî nêdî lajê** xo

Hersî rijnay va: “**No girwe do se bo?**” (115/a,b)

Va ki: “Heywani bi to çiçî resa,

Ya senî kewtê hina bêdest û pa?” (143/a,b)

Va: “Ti **zanî kam o Muħemmed**, ey bira?

Bes o no adirê min ganê min veşa.”” (148/a,b)

3.9.2.3.Husnu Talîl

Waqiaya ke ameya meydan sebebê ci, bi çîyêk weş û başî ya girêdayene îfade keno.¹⁹¹ Xusûsen sebebê waqia, bi xeyala îfade beno. Çunke şaîr sebebê gurwî qayîlo ke sebebêno hîna baş û rindîya îfade bikero.¹⁹² No huner de şaîr waqiyî bi sebebêko adîya îfade nêkeno û bi sebebêko weş û başîya girêdano. Sey ke şaîr vajo: ‘Gulî sûre bîyê’ û ‘Gulê şermê sînayêya mi ra sûre bîyê’. Sebebo yewin sebebêko adî yo labelê sebebo diyin husnu talîl o.¹⁹³

---

¹⁸⁹ Kûlekçi, çc, r. 101-102

¹⁹⁰ Aktaş, çc, r. 64

¹⁹¹ Aktaş, çc, r. 75

¹⁹² Kocakaplan, çc, r. 47

¹⁹³ Kûlekçi, çc, r. 125

Metnî mîyan de:

Kam ki adirî ra xelas xo rê waşt,

Wa biwanîn Eħmedî rê es-şelat. (11/a,b)

A dinî û na dinî û di dî necat

Kam ki wend pêgemberî rê es-şelat. (37/a,b)

Çun devey bî dîz bi se qurbanî rê,

Kerd bi qurban ê devan vanê ci rê. (54/a,b)

Kam ki wend ey serwerî rê es-şelat,

A dinî di adirî ra dî necat.” (56/a,b)

“**Ame dinya** a se ’at sultanê dîn,

Nûr di xerq bî vano erd û azmîn. (95/a,b)

3.9.2.4. Sihrî Helal

Sihrî Helal ferheng de bi wateyê “qisaya weş û baş” yeno. Çekuyêk yan zî koma çekuyan ke hem bi rêza vernî ya hem zî bi rêza peynî ya pîya wendene rê îmkan dano se, uca de sihrî helal esto.¹⁹⁴ Çekuyêk soyinê rêza siftî de bena labelê rêza dîyina zî waneyêna. Ay semed ra no huner zaf zor o.¹⁹⁵ Ewtîya de xusûsîyetêko winasî zî esto, eke yew beyt de sihrî helal beno se ganî ke wateyê her di beytan zî nêxeribîyo.¹⁹⁶ Yanî şaîr seba hunerêke edebî wateyê şîra xo ra fek nêvirado.

Metnî mîyan de:

Goşê xo sernên cema ’et, **Rebbê ma**

Kerd xezîne xo miyanî eşkera. (38/a,b)

---

¹⁹⁴ Kocakaplan, çc, r. 128

¹⁹⁵ Aktaş, çc, r. 147-148

¹⁹⁶ Külekçi, çc, r. 212-213

Amîna va, hurke serr di **mengî ra,**

Amê vengên: To dir esto Muştefa.” (68/a,b)

“Ade m ame” va “mi rê menga verên”

Va: “Amîne to nika dî dewletên.” (69/a,b)

Menga şeşî ame **Îbrahîm Xelîl,**

Va ki: “Lajê to bibo ma rê delîl.” (74/a,b)

Ey û lajî, pêr û pîrbane **verî**

’Ef kerî ti merdîmanê ey berî.” (202/a,b)

Bê nê cumleyan metnî mîyan de **4/a,b, 24/a,b, 70/a,b, 71/a,b, 72/a,b, 73/a,b, 75/a,b, 76/a,b,** ûsn cumleyan de zî no huner esto.

3.9.2.5. Mubalexe

Qandê ke tesîrê çekuye bizêdnê cû çîyê ke qet nêşkeno bibo o tewir îfade kerdeno.¹⁹⁷ No huner de yan zaf tayê musnayene yan zî zaf vêşî musnayene esto. Xusûsiyetêk yan halêk bîyayene, xo ra hîna zêde mojnayene îfade keno. nê hunerî de mecaz zî esto. No huner tewirêke îfrad yan tefrîdî yo.¹⁹⁸ Şaîr hîsanê xo di halana eşkeno îfade bikero. Halo yewin de zaf gird keno yan zaf hurdî mojneno, halo dîyin de bi hunerê teşbîhî ya mubalexe keno.¹⁹⁹

Metnî mîyan de:

“Ke ’be” va “Keyfan ra a şew reqs kerd,

Kerdi keyf Ellay rê û secde kerd. (105/a,b)

Verre o pewte bi axû va ci ra:

“Axû tewrê min biyo, mewwê mi ra.” (130/a,b)

---

¹⁹⁷ Kocakaplan, çc, r. 109

¹⁹⁸ Aktaş, çc, r. 80

¹⁹⁹ Kulekçi, çc, r. 131

**Çaxo dara xurmê ronay ê nebî,
Dest di xurma da û herkes mêwe dî. (131/a,b)**

**Va ki, engîştanê ê pêğemberî
Award û werd ci ra bol ‘eskerî. (132/a,b)**

**Hem bi engîştan îşaret aşmî ra
Kerd û aşmî bî di felqey re w bira. (133a,b)**

Bê nê cumleyan metnî mîyan de **40/a,b, 58/a,b, 68/a,b, 69/a,b, 70/a,b, 71/a,b, 72/a,b, 73/a,b, 75/a,b, 76/a,b, 87/a,b, 88/a,b, 105a,b, 106/a,b, 107/a,b, 108/a,b, 109/a,b, 110/a,b, 111/a,b, 112/a,b, 113/a,b, 114/a,b, 115/a,b, 116/a,b, 117/a,b, 160/a,b, 161/a,b, 162/a,b, 163/a,b, 164/a,b, 165/a,b**, ûsn cumleyan de zî no huner esto.

3.9.2.6. Tezad

Beyntarê di fikran, di hîsan, yan zî di xeyalan de çîyê ke eksê pê yî, pîya îfade kerdeno.²⁰⁰ Germ û serd, nerm û wişk, derg û kilm ûsn pîya kar yeno. Ewtîya de muhîm çekuyî nê, eksey a fikran o. Eke fikrî ekse pê bê, hunerê tezdî virazîyêno. No huner hem edebîyato klasîk de hem zî edebîyato modern de zaf şuxulîyêno.²⁰¹

Eke merdim yew fikrî bi eksê cîya îzeh kero hîna baş feh m beno. çunke heme çî bi zidê xo ya vejîyêno meydan. Nê hunerî de ganî ke wateyêko mecazî zî bîbo.²⁰²

Metnî mîyan de:

**“Tim bi no fikr o şiyîn û naşt û aşt,
Waneyayen cayênde mewlûd ame raşt. (17/a,b)**

---

²⁰⁰ Kocakaplan, çc, r. 187

²⁰¹ Aktaş, çc, r. 53-54

²⁰² Külekçi, çc, r. 76-77

Kaf û nûn ard pê het, emri kerd,
Bîbî îcad erd û azmîn, **germ û serd.**” (39/a,b)

Jewî berd **meğrîb**, jewî zî **rojhelat**,
Jew zî Ke’bî ser di daçikna bî raşt. (84/a,b)

Ûrîyê cennet di tim **amê û şiyîn**,
Him temaşa tayinan xizmet dîyin. (91/a,b)

Bado teyrên ame dest eşt paşdê min,
-Va- Vilêna paşt û **aşt û naştê** min. (94/a,b)

Bê nê cumleyan metnî mîyan de **1/a,b, 154/a,b**, de zî no huner esto.

3.9.2.7. Tekrîr

Tesîrê wateyî bizêdnê cû çekuyêke ya çekuyanê ke wate ser o kom bîyo, pêdima-pêdima tekrar kerdene îfade keno.²⁰³ Çekuyan pêdima tekrar kerdene tesîrê şîre zaf zêdneno.²⁰⁴ Ewtîya de xusûsiyet herfan ser o nîyo, şair no tekrar kerdene ya hîsanê xo îfade keno. Çekuyî çiqas pê ra nêzdî bêrê tekrar kerdene, hîsiyatê şairî hende vejîyêno meydan.²⁰⁵

Metnî mîyan de:

“Va: “No razî kerdo Rebbil-‘alemîn,
Aferîn no haldê nê rê **aferîn!**” (28/a,b)

Çun devey bî dûz bi se **qurbanî** rê,
Kerd bi **qurban** ê devan vanê ci rê. (54/a,b)

---

²⁰³ Kocakaplan, çc, r. 147

²⁰⁴ Aktaş, çc, r. 102

²⁰⁵ Külekçi, çc, r. 163

Hewnê xo qal **kerdbi ê merdimê** rê,

Hewnê cey te' bîr **kerd merdim** ci rê. (65/a,b)

Merheba, ey nûrê çimê ummetan,

Merheba, pêxemberê axirzeman! (101/a,b)

Cebraîlî va **Boraqî**: “Ey **Boraq**,

Bê, mirazê to de ya, meki meraq! (149/a,b)

Bê nê cumleyan metnî mîyan de **28/a,b, 30/a,b, 34/a,b, 37/a,b, 48/a,b, 53/a,b, 59/a,b, 84/a,b, 87/a,b, 97/a,b, 98/a,b, 99/a,b, 100/a,b, 101/a,b, 102/a,b, 150/a,b, 151/a,b, 170/a,b**, ûsn cumleyan de zî no huner esto.

3.9.2.8. Nîda

Wexto ke şaîr zaf ame heyecan û coş, semedê nê heyecan û coşê xo bi çekuyanê veyndayîşî ya sey “Ey, hey” îfade keno, ke ê hunerî rê nîda vajîyeno.²⁰⁶ No huner de tekrîr û teşxîs pîya şuxulîyêno. Şaîr hîsanê xo bi coşêno girdîya îfade keno. No huner de cîya-ciya înterjeksîyonî kar yenê. Şaîr goreyê hîsanê xo veyndano wendoxî û şaîr qayîlo ke wendox zî şîire sey şaîrî ya hîs kero.²⁰⁷ Şaîr eke nê înterjeksîyonan seba îqaz kerdene şuxulneno se no hunerêk nîyo û nîda nêhesibêno.²⁰⁸

Metnî mîyan de:

Ya Xuda, no yo rica ma rûsiyan,

‘Ef kerî ma û birasnî tu bi înan. (36/a,b)

Va: “Bi to kerdo selam **ya Muştefa**,

Xaliqê nê ‘erd û azmînî, bira.” (154/a,b)

---

²⁰⁶ Kocakaplan, çc, r. 115

²⁰⁷ Aktaş, çc, r. 87

²⁰⁸ Külekçi, çc, r. 142-143

No fim ame veng û va: “**Ya Muştefa,**
Ya hebîbe’l-mucteba, xeyre’l-wera! (172/a,b)

“Va înan: “**Ey** ti şefî‘ê rûsiyan!
Wa mubarek bo bito mî‘ rac!” înan. (183/a,b)

Ya îlahî hürmetê pêxemberî,
Ey cenabê Muştefa tacê serî!” (188/a,b)

Bê nê cumleyan metnî mîyan de **36/a,b 44/a,b 71/a,b 80/a,b 96/a,b, 97/a,b, 98/a,b, 99/a,b, 100/a,b, 101/a,b, 102/a,b, 119/a,b, 145/a,b, 153/a,b, 154/a,b, 167/a,b, 172/a,b, 176/a,b, 177/a,b, 178/a,b, 188/a,b, 193/a,b, 1194/a,b, 198/a,b,** ûsn cumleyan de zî no huner esto.

3.9.2.9. Îstîfham

No huner persî pers kerdene îfade keno. Şaîr bi nê hunerîya hîsanê xo wendoxî ra perseno û şaîr qayîlo wendox hîsanê şaîrî bizano.²⁰⁹ Şîr mîyan de tesîrê wateyî bizêdnê cû pers perskerden îfade keno. Nê persan rê cewab nêpawêno. Çunke cewabê persî şaîr zî zano wendox zî zano. Amac balkêşîya wateyî dîyar kerdeno.²¹⁰ Şaîr çaxo ke pers pers keno, cewabî zî ano wendoxî ver, ancî zî vatene xo ra fek nêviradano.²¹¹

Metnî mîyan de:

“Jew zî may ‘Îsayê, Meryem namê ay,
Ez senîn vajan bi to rindayê cay? (88/a,b)

Zirê ame qe jî nêdî lajê xo
Hersî rijnay va: “**No girwe do se bo?**” (115/a,b)

Va ki : “**Heywani bi to çiçi resa,**
Ya senî kewtê hena bêdest û pa ?” (143/a,b)

²⁰⁹ Aktaş, çc, r. 107

²¹⁰ Kocakaplan, çc, r. 81

²¹¹ Külekçi, çc, r. 109

Va: **“Ti zanî kam o Muḥemmed, ey bira?**

Bes o no adirê min ganê min veşa.” (148/a,b)

Va bi Cebraîlî: **“To îta xerîb**

Qandê çîçî ez teriknan ya hebîb ?” (166/a,b)

3.9.2.10. Îltîfat

Îltîfat fêrheng de ewnîyayene, xîtab kerdene, dîqet kerdene ûsn wateyan yeno.²¹² Mabeynê qiseyan de, semedê heyecan û coşî, qisa sewbîna çîyêke rê xîtab kerden o. Şaîr, muxatabê qisa bedilneno û xîtabê xo sewbîna çîyêna girêdano. Ewtîya de şaîr sînore mijarî ra teber nêvejîyêno.²¹³ Muxatabê qisa ganî yan bêganî, hadre yan xaîb ferq nêkeno. No huner vatene şîre rê weşîye dano.²¹⁴

Metnî mîyan de:

"Ame menga hîrinî Îdris deza,

Va: **“Werekê min bi to, ya Amîna!”** (69/a,b)

Ez veşenan ya **Nebiye'l-muḥterem!**

No hina ra to yo, **ya Saḥîb-kerem!”** (168/a,b)

Hurmetê ey yar, **xarê Ehmedî,**

Hem ‘**Umer Farûq û Şahê sermedî.** (191/a,b)

Qedrê ‘**Usman ey xelîlê Muḥemmedî,**

Hem‘**Elîyyu'l-Murteza lajê dedî”** (192/a,b)

Hem viraş dogê kitabê xasekî

Lajê muftîdê keandê Sîweregî. (200/a,b)

²¹² Kulekçî, çc, r. 155

²¹³ Kocakaplan, çc, r. 62

²¹⁴ Aktaş, çc, r. 98-99

Bê nê cumleyan metnî mîyan de **69/a,b 71/a,b, 72/a,b, 73/a,b, 74/a,b, 75/a,b, 76/a,b, 77/a,b, 97/a,b, 98/a,b, 99/a,b, 100/a,b, 101/a,b, 102/a,b, 107/a,b, 153/a,b, , 167/a,b, 168/a,b**, ûsn cumleyan de zî no huner esto.

3.9.2.11. Telmîh

Beyntarê qiseyan de; waqia, bawerî, merdim yan zî çîyanê ke her kes zano vîrardene îfade keno. Telmîh de derga-derg mesela nêvajîyena. Tena bi yew yan di çekuyana behsê mesela beno.²¹⁵ No huner de beyntarê hîso ke vajîyêno û waqia de teşbîhêno nimate esto. Goreyê tayê edîban telmîh tewirênê teşbîhî yo. Ewtîya de meseleyêka meşhûr rê îşaret esto. Şaîr ney bi îfadeyêko wecîzî ya keno.²¹⁶ No huner de amac bander kerdene nîyo, amac vîrardene yo.²¹⁷

Metnî mîyan de:

“Bado, cey **Adem xelîqna** herri ra,
Ame o nûr çaredê bedrê riwa. (41/a,b)

Verre o pewte bi axû va ci ra:

“Axû tewrê min biyo, mewwê mi ra.” (130/a,b)

Çaxo **dara xurmê** ronay ê nebî,

Dest di xurma da û herkes mêwe dî. (131/a,b)

Va ki, **engiştanê** ê pêgemberî

Aw ard û werd ci ra bol ‘eskerî. (132/a,b)

Hem bi engiştan îşaret aşmî ra

Kerd û **aşmî bî di felqey** rew bira.” (133/a,b)

Bê nê cumleyan metnî mîyan de **42/a,b 87/a,b, 88/a,b, 190/a,b, 191/a,b, 192/a,b**, ûsn cumleyan de zî no huner esto.

²¹⁵ Kocakaplan, çc, r. 150

²¹⁶ Külekçi, çc, r. 170

²¹⁷ Aktaş, çc, r. 111

3.9.2.12. Îqtîbas

Tesîrê wateyî bizêdnê û îfadeyî rind û baş bikerê cû ayetan yan hedîsan ra nimûney girewtene îfade keno.²¹⁸ Ayet yan hedîs pêro zî eşkenê bigêrîyî. No huner emanet girewtene îfade keno. No huner de şaîr sewbîna cayan ra (ayet û hedîse, qiseyê girdan/wecîze, şîrê sewbîna şaîran) îfadeyan emanet gêno.²¹⁹ Şertê îqtîbasî mîyanê şîre de derheqê ayet û hedîse de îşaretêk çinbîyayene yo. Şaîr eşkeno goreyê weznî hereket bikero. Îqtîbas di qismî yo: Îqtîbaso tam û Îqtîbaso kêmi.²²⁰

Metnî mîyan de:

“**Kaf û nûn** ard pê het, emri kerd,
Bîbî îcad ‘erd û azmîn, germ û serd. (39/a,b)

Va bi Cebraîlî: “**To îta xerîb**
Qandê çiçi ez teriknan ya hebîb?” (166/a,b)

Va ki Cebraîlî: “**Ya Xeyre’l-wera!**”
No hina bêran eger ez to dima, (167/a,b)

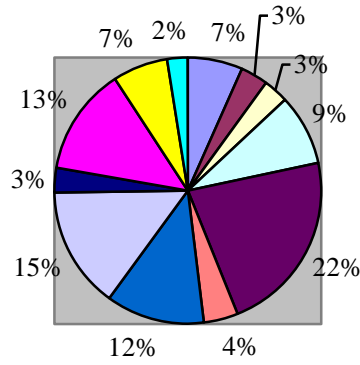
Ez veşenan ya Nebiye’l-muhterem!
No hina ra to yo, ya Şahîb-kerem!” (168/a,b)

---

²¹⁸ Kocakaplan, çc, r. 60

²¹⁹ Aktaş, çc, r. 119

²²⁰ Külekçi, çc, r. 177

■ Tenasûb	■ Tecahulî Arîf	■ Husnû Talîl	■ Sîhrî Helal
■ Mubalexe	■ Tezad	■ Tekrîr	■ Nîda
■ İstîfham	■ İltîfat	■ Telmîh	■ Îqtîbas

Grafîk 10: Grafîka ke Hunerê Edebî ra rêjeyê “Hunerê Wateyi” nawnena.

3.9.3. Hunerê Qiseyan

3.9.3.1. Îştîfaq/ îtîhad

Na çekuye ferheng de bi wateyê zêdyayene yena. Ewtîya de qesdê şairî şîre xemilnayene yo.²²¹ Di çekuyan yan hîna vêşî çekuyê ke yew kok ra zêdiyayê, rêzêk yan zî beytêk mîyan de pîya şuxulnayene îfade keno.²²² Xusûsen no huner edebîyato klasîk de esto.²²³

Metnî mîyan de:

Name da ci Heq te’ala, Amîna,

Ehmed û Mehmed, Muhammed Muştefa.” (82/a,b)

“**Pêr û pîrbane** peyanê haziran,

Ti bi enbazê Resûlî kî înan. (197/a,b)

Bê nê cumleyan metnî mîyan de **202/a,b** de zî no huner esto.

²²¹ Kûlekçi, çc, r. 217

²²² Kocakaplan, çc, r. 86

²²³ Aktaş, çc, r. 185

BEŞÊ ÇARIN METNÊ MEWLÎDÎ

4. Nusxeyî û Metnê Mewlîdî

4.1. Nusxeyê ke Ser o Ameyo Xebitîyayene

Nusxeyê mewlîdê Usman Esad Efendî zafê. Ma destan de xeylê nusxeyî kom bî. Nê nusxeyan ra tayê ci ginayê çap ro labelê tayê ci zî çap nêbîyê. Bêbextîyêka mewlîdê Usman Esad Efendî no yo ke, orte de zaf nusxeyê destxetî estê. Ma tesbît kerd ke bê nusxeyê Celadet Alî Bedîrxanî (nusxeya tewr kan na ya), çar heb nusxeyê destxetî estê.²²⁴ Labelê nê çar hebî zî pê nêgirewênê. Ma destan de yew heb nusxeya destxetî esta. No nusxeyo destxetî beyntarê serran 1950 û 1955 ameyo qeyd kerdene. Ewtîya ra fehm beno ke destxetê Usman Esad Efendî ma destan de çin o.

Nusxeyê ke ma destan de tewr kan û raştê ci nusxeyê Celadet Alî Bedîrxanî yo. Nusxeyo ke Celadet Alî Bedîrxanî tira sûd girewto ma destan de çin o. Celadet Alî Bedîrxan nusxeyêka Muhemed Elî Ewnî destan de yo ey ra behs keno. Ma kênya Muhemed Elî Ewnî ya kewtî îrtîbat. Ma no nusxe ci ra pers kerd labelê ay ma rê cewabêko tetmînkâr nêda.²²⁵

No hal de nusxeyê ke ma destan de yê di tewirî yê. Tewiro yewin nusxeyê destxetî yan çap nêkerdeyî, tewiro dîyin zî nusxeyê çapkerdeyî yê.

4.1.1. Nusxeyê Çap nêkerdeyî

4.1.1.1. Nusxeyê Destxet

No nusxe Ramazan Ozgultekînî hete de bî ma ey ra girewt. Goreyê melumato ke ma Ramazan Ozgultekînî ra girewt no nusxe beyntarê serranê 1950 û 1955 de ameyo nuştene. Labelê tam tarîxê ci o zî nêzano. Nusxeyî ser o zî qeyd yan notêk çin o. Ramazan Ozgultekîn nusxeyê xo bi dedê xo Hafîz Hemzeyî ya girêdano. Dedê ci no nusxe tewr ravey serra 1980 de kaset wendo. Ma eşkenê vajê ke nusxeyanê ma mîyan de, badê nusxeyê Celadet Alî Bedîrxanî, nusxeyo kan o.

---

²²⁴ Ma nê melumatî goreyê nuştexan îfade kenê. Ozusan, Hayîg û Acarlar nusxeyanê xo bi nusxeyê destxetî ya girêdanê. Her yew vano ke ma hete de nusxeyo destxetî esto. Ma hemîne kewtî îrtîbat labelê ma nusxeyê înan destxetî nêşka peyda bikerî. Tena latînzeyê înan ma peyda kerdî.

²²⁵ Ma ser înternetî ta ci rê maîlêk şira wete. Ay ma rê cewab da labelê ma çîyêk peyda nêkerd. Goreyê ay kitabê babîyê ci badê mergê ci vila bîyê.

Derheqê nuştoxê nê nusxeyî de melumat çin o. Labelê nuştox peynîya nê nusxeyî de derheqê xo de melumat dano. No melumat de nameyê pîyê xo û bapîrê xo hûmarneno. Nuştox Homayî ra xo rê, pîyê xo bapîrê xo rê efû wazeno. Labelê nuştoxê no nusxeyî çaxo ke xo dano nasdayene, ziwane tirkî şuxulneno.

Beyta vernî:

“Bi namey wahîrê no erd û azmîn,
Kî ma dest kerdo no gurweymndo rengîn”

Beyta peynî:

“ O ki yazî kerdo no mewlîdê ma,
Cennetê ednî mîyan di bidi ca.”

Nuştoxê derheqê xo de melumatêke winasî dayo:

“Gelmemişdir ruyi dehre,
Ben gibi zar û zelîl.

Ya Xelîl, îbni Xelîl,
Îbnî dexîl, îbnî dexîl.

Şefqetini dûr eyleme,
Benden sen ey nûrî Celîl.”²²⁶

4.1.1.2. Kasetê Hafiz Hemzeyî

No kaset zî Ramazan Ozgultekînî hete de bî ma ey ra girewt. Hafiz Hemze dedê Ramazan Ozgultekînî yo. Hafiz Hemze Sêwregi de dadîya xo ra bîyo û malbata

---

²²⁶ Nuştoxî ewtîya de nameyê xo û nameyê babîyê xo zikir kerdo. Bi şîrêna zî xo rê dua waşto. Na şîrê bi no wateya ya:

“ Rîyê erdî rê nêameyo
Sey min a feryad kerdox û zelîl.

Ey Xelîl lacê Xelîlî,
Ya Rebî dexîl, Ya Rebî dexîl (bi xeletîya dexlîl nûsîyayo),

Şefqetê xo dûrî meke,
Mi ra ey Nûrî Celîl”

Seqawan ra yo. Çimanê ci zaf tayê dîyê. Wendena Tirkî bander nêbîyo vera ney mektebê mehela de quran musayo.

Hafiz Hemzeyî şenikeya xo de quran, qesîdeyî, mewlîdê Usman Esad Efendî, melumatê dînî ezber kerdê. Mîyanê Sêwregî de zaf camîyan de îmametîye kerda. Hafiz Hemzeyî serra 1998 de wefat kerdo.²²⁷

Kaseto ke Hafiz Hemzeyî wendo hetê zanayene û îlmî ra kêmi yo. Kaset tewr rew verê ney 25-30 ser qeyd bîyo. Hem kişta kalîteyî ra hem zî vengî ra zaf kêmi yo. Labelê metno ke waneyêno tede çend xeleteyî bibê zî metnê Usman Efendî yo. No kaset sey destxetî muhîm nêbo zî hete tarîxî ra dokumantêk o. No kaset tesîrê mewlîdê Usman Esad Efendî vejeno meydan. Çunke no eser şarî mîyan de ameyo ezber kerdene û wendene.

Hafiz Hemzeyî şenikeya xo de resayo Usman Esad Efendî û o dîyo. Hafiz Hemze tayê meseleyanê Usman Efendî zî neql keno. Hetê ney ra kasetêk balkêş o.

4.1.2. Nusxeyê Çapkerdeyî

4.1.2.1. Nusxeyê Celadet Alî Bedirxanî

Celadet Alî Bedirxanî²²⁸ çaxo ke Şam de çapxaneyê Hawarî sazkeno, o çapxane de tayê kitabî çap keno. Nê kitabî ra yew zî “*Bîyîşa Pexemberî*” yo. Her çiqas Celadet Alî, kirmanckî nêzano zî qandê kirmanckî ya xizmetêke zaf baş kerdo.

Ma na xebata xo de nusxeyê Celadet Alî Bedirxanî bingeh girewt. Çunke heme nusxeyan mîyan de tewr rast û tewr kana ci no nusxe yo. Çaxo ke ma, no nusxe Celadet Alî wende tayê cayandê ci de xeleteyî estbî. Ma hem ayê xeleteyî kerdî rast hem zî sewbîna nusxeyan ra kerame girewt.

Celadet Alî Bedirxanî, no mewlîd, melayêk Sêwregijî ra girewto ke Şam de şîyo Celadet Alî Bedirxanî hete. Meselaya mewlîdî kovara *Hawar* de çapkerda. Celadet Alî kirmanckî ser o zaf vinderdo. No nuştayê Celadet Alî, Malmîsanijî kovara *Hêvî* de transkrîbe kerdo û çap kerdo.²²⁹ Reyna no nuşte, Roşan Lezgînî açarnayo kirmanckî.

²²⁷ Semedê melumatî Ramazan Ozgultekînî rê sipas kena.

²²⁸ Celadet Alî Bedirxanî (1893-1951): Ziwannas, şaîr, sîyasetmedar. Lajê Emîn Alî Bedirxanî yo. Serra 1922/1923 de şî Misir. Uca ra şî Almanya û huquq de doktora kerd. Serra 1927 de komela Xoybûn ronê. Alfabe yo latinkî bi destanê Celadetî ya hadre bî. Serra 1951 de Şam de şî rehmet. (İbrahim Işık, *A'dan Z'ye Kurtler*, Nûbihar, İstanbul, 2013, r. 91/92)

²²⁹ Nusxeyo ke Celadet Alî Bedirxanî, çapxaneyê Hawar de çap kerda na ya. Ma no nusxe Malmîsanijî ra waşt. Mamosta Malmîsanijî no nusxe ma rê Swed ra erşawit. Qandê ney sipasiye xo, ma Mamosta Malmîsanijî rê pêşkêş kenê.

Celadet Alî Bedirxan nuşte de xo de nusxeyê Muhemed Elî Ewnî ra zî behs keno. Çaxo ke Celadetî mewlûdê Usman Esad Efendî neşr kerdene rê qerar dayo, Misir Qahîre de Muhemed Elî Ewnî ra nusxeyê mewlûdê Usman Efendî waşto. Ewtîya ra fehm beno ke Muhemed Elî Ewnî Sêwregî ra xeberdar o. Muhemed Elî Ewnî, nusxe erşawito. Çunke Celadet Alî vano ke:

“Heto bîn ra mi zanayêne ke verê Mihemed Elî Ewnî Efendî de zî nuşteyêkê Mewlûdî esto. Mi ey rê [xebere] şirawite û nuşteyê ey ard. Mi her di nuşteyî têver de ronayî. Ma dî ke mîyanê înan de kê m û zêde ferqî estê.”²³⁰

Beyta vernî:

“Binamê Homa ez do kena îbtida,
Xaliqê nê 'erd û azmîn yad kena.”

Beyta peynî:

“O ki nuşte kerdo no Mewlûdê ma
Cenneto ‘edn û miyan de ci di ca.”

4.1.2.2. Nusxeyê *Hêvî*

No nusxe M. Malmîsanijî nusxeyê Celadet Alî Bedirxanî ra transkrîbe kerdo. Malmîsanijî no nusxe kovara *Hêvî* de hûmara çarin de dayo çap ro. Labelê no nusxe de tayê kêmanîye estî. Beno ke nê kêmanîye mamosta Malmîsanijî ra, beno zî demeyo ke no nusxe ginayo çap ro îmkanan ra çime bigîro. Sey nusxeyanê bînan, ma nê nusxe yî zî gêne. Ewtîya de tayê cîyayeyî estî.

Beyta vernî:

“Bi namê Hûma ez do kena îbtida,
Xaliqê nê ‘erd û azmîn yad kena.”

Beyta peynî:

“O ki nuşte kerdo no Mewlûdê ma
Cenneto ‘edn û miyandê ci, dî ca.”²³¹

²³⁰ Celadet Bedirxan, *Lehçeya Dimilkî û Mewlûdê Usman Efendî*, td. Roşan Lezgîn, *Şewçila Kovara Edebî û Hunerî*, İstanbul, 2012, r. 66

²³¹ M. Malmîsanij, *Kovara Hêvî*, hejmar 4, Paris, 1985, r. 98

4.1.2.3. Nusxeyê Enstîtuya Kurdî ya Amedî

No nusxe Mela Selîm Acarlar û M. Guzelerî pîya hadre kerdo. No nusxe, Enstîtuya Kurdî ya Amedî serra 2007 de çap kerdo.

No nusxe de xeletîye û şaşîye zaf î. Labelê nusxeyêk winasî esto coka ma no nusxe zî girewt. Nê merdiman no nusxe kotî ra girewto derheqê ey de melumat nêdayo. Ma her di merdimanan zî qiseyî kerdî, labelê ma nêşka melumatêk baş bigîro. No nusxe de tayê şaşîye estî ke ganî nê tesbît bibê, heta tayê cayan de beytê ke mijarîya eleqedar nîyê estê.

Destpêkê mewlîdî de bi herfandê erebkîyana “Înnellahe we melaîketehû yusellûne ‘elennebîyyî” nûsîyayo ke maneya ci: “Bêguman Ellah û Melaîkeyê ci selat û selam anê pexemberî ser” o. Labelê çapa Enstîtu de : “Laîlahe we melaketehû yusellûne ‘elennebîyyî.” vato ke maneya ney zî: “Ne Ellah ne zî melaîkeyê ci tewr selat û selamî anê pexemberî se.” Bi no hala maneyê ayetî têmiyan keweno û mane nêmaneno.

Kitab de îddîayêk pûç esto ke vanê “No mewlîd kirmanckî de kitabo sifteyîn o”²³². Labelê ma zanê ke mewlîdê Usman Efendî badê mewlîdê Xasî mewlîdê dîyin o.

Kitab de nê îdfayan ra cîya vajîyêno ke no kitab heya ewro çap nêbîyo. Labelê no mewlîd verê cû hem çapxaneyê *Hawar* de sey kitabîya ameyo çapkerdene hem zî kovara *Hevî* de çapbîyo.

Destpêke nê nusxeyî winayîn o:

“Înnellahe we melaîketehû yusellûne ‘elennebîyyî

Ya eyyuhellezîne amenu sala aleyhî we sellemu teslîmen

Bismîllahîr-Rehmanîr-Rehîm

Bi namey wahîrê no ard û azmên,

Kî ma dest kerdo no girwe do rengîn.

Beyta peynî:

“O ki yazu kerdo no Mewlidê ma

Cennetê ednî û miyandi bi di ca.”²³³

²³² Mehmed Uzun zî kitabê xo de nê îdfayî ser o vinderêno. Gorê ey zî mewlîdê Usman Esad Efendî kitabo sifteyîn o. (Mehmed Uzun, Kûrt Edebîyatina Giriş, Gendaş Kultur, İstanbul, 2004, r. 45)

4.1.2.4. Nusxeyê Roşan Hayigî

Goreyê melumato ke peynî de nusxe de deyêno, no nusxe verê-verkan Çulçi Mustafâ cû merdimêk nuşto. No merdim kam o, yan çi wext nuşto dîyar nîyo. Dima no nusxe Zerweş Serhat û Îmam Giyasettîn Paloyijî transkrîbe kerdo û Roşan Hayigî (Mahmut Pamukçu) nuşto. Teadrik kerdox Roşan Hayig o. Tewr dima zî nusxe Munîr Kiliçaslan cu yewî kontrol kerdo.

No nusxe hetê zanayen ra zaf rûmetêk îfade nêkeno. Çunke merdimê ke no nusxe transkrîbe kerdo, fekê Sêwregî ra bêxeber biyê. Çekuya “semedê” feke Sêwregi de nêşuxulêna. Tayê cayan de goreyê xo mewlîd bedilnayo. Labelê înan bi asanîye na çekuye şuxulnaya. Ay ra teber goreyê melumato ke Roşan Hayigî da ma, o bi xo herfanê erebkî nêzano û sewbîna merdiman ra ardim girewto. Nê merdimî nusxeyê xo zaf tetqîq nêkerdo. Ay semed ra tede zaf xeletîye estê.

Roşan Hayigî alfabeya Celadet Alî Bedirxanî nêşuxulnaya. Bi alfabeya latînkî ya nuşto. Ma zî alfabeyê ey nêbedilnê.

Beyta vernî:

“B1 namey wahêrê no erd u azmin,
K1 ma dest kerd b1 no girwedo rengin.”

Beyta peynî:

“O yo k1 yazu kerdo (nusto) no mewludê ma
Cennet dê 'edni miyan d1 b1d1 ca.”²³⁴

4.1.2.5. Nusxeyê Remezani Yegînî

No nusxe Cûma Ozûsanî transkrîbe kerdo. Ma no nusxe Cûma Ozûsanî ra girewt. Goreyê melumato ke Cûma Ozûsanî²³⁵ dano, no nusxe serra 1990/1991 Cûma Ozûsanî Şêxmûs Êslanî ra girewto. Soyinê metnî de nuştox Ramazan Yegîn raverêno. Goreyê tarîxî metnî 1961 yan 1966 ameyo nuştene.” Cûma Ozûsanî vervate de vano ke: “Mi no nusxe de Roşan Hayigî ra û Mela Selîm Acarlarî ra ardim girewt.” Îhtîmalê gird nê her di merdimî eynî nusxeyî ser o xebityay. Labelê nê her di merdiman zî cîya-

²³³ Acarlar, *Mewlîdo Dimilî*, Enstîtuya Kurdî ya Amedî, Amed, 2007, r. heme

²³⁴ Roşan Hayig, *Biyayişê Pêxemberi Mewlîdê Nebî*, Kovara Pîya, hûmare 4

²³⁵ Cûma Ozûsanî kitabêk bi nameyê “*Sîyerê Nebî*” zî nuşto. (Mela Cimayo Babij, *Sîyerê Nebî*, Weşanxaneyê Nûbihar, İstanbul, 2009)

cîya nusxeyî vetê meydan. Heta Ozusan ne halî eşkera keno ke ey nusxeyê Usman Esad Efendî raşt kerdo.

Cûma Ozûsanî, nê destxetî ser o xebitîyayo û nusxeyêk newe veto meydan. Labelê no ûsulêk îlmî nîyo. Çunke mewlîdê Usman Esad Efendî serra 1933 de Şam de ginayo çap ro. Ay semed ra karêke ewnayîn de yanî bi amacê rastkerdena newe ra nuştene de êdî mewlîd nêbeno yê Usman Esad Efendî. Ganîyo ke mewlîd bi nameyê redaktorîya bi vajîyo.²³⁶

Peynîya mewlîdî de îbareyêk winayîn esto:

“Ketebehu el fêqir, el haqir muhtacı rehmetullahi, merhum Hesên Siweregî oxli Remezan Yegin. Xefêrellahu Teâlâ weliwalideyhi we'l-mu'minine we'l-mu'minat, kaffeten ammeten birehmetike ya Erhemerrahimin! Sene: 1382. Remezan: 9”²³⁷

Beyta vernî:

“Bî namé wahiré²³⁸ no erd u azmin,
Kî ma dest kerdo no girwedo rengin.”

Beyta peynî:

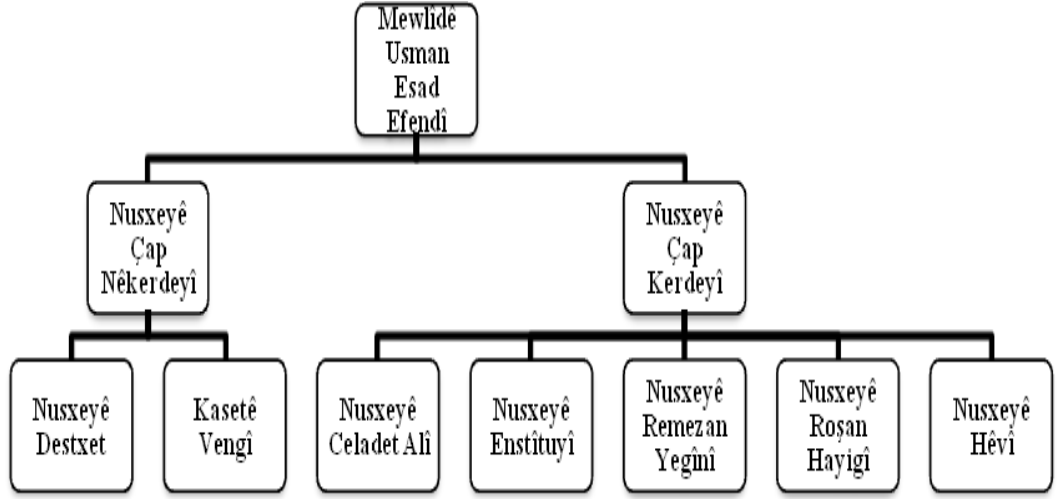
“O yo kî yazu kerdo (nusto) no mewludê ma
Cennet dê 'ednî mîyan dî bîdî ca.”

---

²³⁶ Ma no nusxe Cûma Ozûsanî ra waşt labelê ey no nusxe nêda ma. Goreyê fikrê ey, o bi xo nusxeyî ser o xebitîyayo û nusxeyêko bêqusur veto meydan. Ma nusxe ser internetî ra ey ra girewt.

²³⁷ No nusxe xizan, heqîr (rebene) û muhtacê rehmetê Homayî; lajê merhûm Hesên Siweregî Remezan Yeginî nuştî. Homa Teala ey, babî û dadîya ey, bawermendan biefûwêno umûmîya efû kero, bi merhemetê to ya ya merhemetkarê merhemetkaran. Serr 1382, remezan 9”

²³⁸ Cûma Ozûsanî herfa ê bi şeklê “é” ya nuştî û alfabe ya Bedirxanî nêşuxu lnaya.

Şekil 1: Şekle Nusxeyanê Mewlîdê Usman Esad Efendî

4.2. Virazîyayena Metnî û Hadre Kerdena Metnî

4.2.1. Tesbîtê Metnî, Acigeyrayiş, Rexne, Tamîr

Lehçeya kirmancî mîyan de eserê tewr muhîman ra yew zî eserê Usman Esad Efendî “*Bîyîşa Pêxemberî*” yo. Heya ewro çend rey no eser çap bîyo. Nê çapî her yew goreyê xo qiyetêk îfade kenê labelê rastîyêka wina zî esta, nê nusxeyan têvliheveyêk zî virašta. Çapa ci ya sifteyîn serra 1933 de Şam de bi destanê Celadet Alî Bedirxanî ya bîya. Badê ey xeylî zeman nê eserî ser o xebat nêvirazyayo. Serra 1984 de M. Malmîsanijî, no eser transkrîbe kerdo û kovara *Hêvî* de neşr kerdo. Tewr dima serra 2007 de Mela S. Acarlar û M. Guzelerî Enstîtuya Kurdî ya Amedî de nusxeyêko bîn transkrîbe kerdo û neşr kerdo. Hendayê nusxeyan mîyan de nusxeyêk esil çinbîyayene zaf çiyêno ecêb o.

Xebatê ke virazîyayî heme pêra cîya yî. Sebebê ney nusxeyêk esil çinbîyayîş o. Eke nusxeyêk esasî yê wextê Usman Efendî çap bîyê bibîyayê, meselayo hendayê derg nêbîyayê. Nê nusxeyan mîyan ra nusxeyê Celadet Alî Bedirxanî tewr kan a. Xeletî û şaşîye zî tede de zaf çin ê.

Ronayena metnanê kanan û weşanê ci de rêza xebatî bi no şekla ya: Nameyê ci yo ke şuxulîyêno, tesbîtê metnî, tetqîqê metnî, tenqîdê metnî, tamîrê metnî, weşanê metnî. Amacê na xebate, metnêk pêt viraştene û cigeyrayoxan rê ardim kerden o. Bi no babeta şerhê metnî û tehlîlê metnî beno xebata dîyine. Şerhê metnî seba fehmbîyayena metnî virazîyêno, tehlîlê metnî zî tesbîtkerdena cayê metnî îfade keno.²³⁹

Xebata ronayena metnêke nuşteki bi tesbîtê metniya dest pêkena. No rêze de metin weçîneyêno. Hewceyo ke metnî ser o hîna verê xebatêk nê virazîya bo.²⁴⁰ Gama dîyin metn û tenqîde metnî yo.

Xebata metnan de gama hîrêyine rexnekerdena metnî yo. Amacê ney metno esilî yo ke nuştoxî nušto, ey xo dest vînayen o. Na çekuye verê-verkan rojawan de ameya şuxulnayene (edîsyon krîtîk) dima sewbîna ziwanan de zî şuxulîyaya. Ewro na çekuye tenqîdê metnan de yena şuxulnayene.²⁴¹

Tamîrê metnî, tenqîdê metnî de cayêk giran tepêşeno. Rexnekarê metnî, ganî ziwane deme yo ke metnî pê nûsîyaya rind bizano û metnî nêzdî ra nas bikero.²⁴²

²³⁹ Mine Mengi, *Metin İncelemesi Aşamaları, Terimleri ve Bunlardan Biri: Metin Tahlili*, Volume 2/3, Erzincan: Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları, 2007, r. 407-417

²⁴⁰ Mengi, çc, r. 407-417

²⁴¹ Mengi, çc, r. 407-417

²⁴² Mengi, çc, r. 407-417

Tamîrê metnî, rexnekerdene de zaf cayêk giran tepêşeno. Na game de çekuyê ke kêrnî wanîyayê, tede xeleteye û zoreye esta, yanî wenden û fehîm bîyayena metnî temîn bena. Tamîrê metnî de hunerê edebî, sîmetrîyo ke beyntarê çekuyan de esto, xusûsiyetê zîwanî û şairî verê çîman a gêrîyeno.²⁴³

Wexto ke ronayena metnî, tesbîte metnî, rexneyê metnî û tamîrê metnî bîyê, ey ra tepîya teşkilê metnî dest pêkeno. Amaca na game meydan vetena metno esilî ra zêde, viraştene metnêk pêta.²⁴⁴

4.2.1.1. Tesbîte Metnî

Rexnekerdena yew metnî de, tewr sifte nusxeyê ke estê tedarîk benê. Beyntarê nusxeyan de têvernayîş de amac; nusxeyan de cîyayeya îmla, çekuye, îbare, cumle, rêzîke tesbît kerdene; cêrenot de mojnayîşê beytan, krîtikê cîyabîyayene beytan tesbît kerdene û metnî rastkerdene îfade keno. Xusûsen eke nusxeyê destxetî bibê se, metîn hîna rast fehîm beno û metîn vejîyeno meydan. Cîya-cîya nusxeyê destxetî estî se, têvernayena înan tamîrkerdena metnî de zaf muhîm o.²⁴⁵

Verê-verkan nusxe çî tewr tesbît beno, qîymetê ci senîn fehîm beno ganî kes ney ser o qalî bikero. Nusxeyan mîyan de nusxeyo tewr muhîm û qîymetin, nusxeyê nuştoxî yo²⁴⁶. Labelê nusxeyêko ewnayîn ma destan de çin o. Eke ma destan de nusxeyê Usman Esad Efendî bibîyayê heme nusxeyî bêwate mendê.

Qîymetê her nusxeyî tesbît kerdene û halê nusxeyan tayîn kerdene wezîfeyê cigeyrayoxî yo. Nê tesbît kerdene de tayê qaydeyî estê ke, ma nê qaydeyan ser o xebîyayê û metnê xo goreyê nê qaydeyan înaş kerd. Nê qaydeyî:

- *Nusxeyê tamî, nusxeyanê kêrnîyan ra zêde qîymetin ê²⁴⁷*: Na xebata ma de nusxeyî kêrnî çin bî. Ay semed ra goreyê na qayde heme nusxeyê ma sey pêya bî. Heme nusxeyî hendê pê qîymetinî bî.
- *Nusxeyê ke waneyênê, nusxeyê ke nêwaneyênê ra zêde qîymetin ê²⁴⁸*: Nusxeyanê ma mîyan ra di heb nusxeyî bi alfabeya erebkî ya nûsiyayî bî. Nê her di nusxeyî

²⁴³ Mengî, çc, r. 407-417

²⁴⁴ Mengî, çc, r. 407-417

²⁴⁵ Mine Mengî, *Metin İncelemesi Aşamaları, Terimleri ve Bunlardan Biri: Metin Tahlili*, Volume 2/3, Erzincan: Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları, 2007, r. 407-417

²⁴⁶ Gotthelf Bergstrasser, *Metin Tenkidi ve Yazma Eserleri Yayınlama İlkeleri*, td. Eyüp Tanrıverdi, Kitabevi, İstanbul, 2011, r. 3-4-5

²⁴⁷ Gotthelf Bergstrasser, *Metin Tenkidi ve Yazma Eserleri Yayınlama İlkeleri*, td. Eyüp Tanrıverdi, Kitabevi, İstanbul, 2011, r.1

zî waneyayê. Heta ke nusxeyê Celadet Alî Bedirxanî çapxane de çap bîbî. Ay semed ra zafasan waneyayê.

- *Nusxeyê kanî, nusxeyanê neweyan ra zêde ehemîyetin ê*²⁴⁹: Nusxeyanê ma mîyan ra nusxeyê Celadet Alî Bedirxanî tewr kan a. Qandê cû no nusxe zaf muhîm o. Dima nusxeyê destxet qeyd bîya. Zatî nê her di nusxeyî bingehê teza ma ya. Dima zî nusxeyê bîn î yenê.
- *Nusxeyê ke sewbîna nusxeyana ameyê pêvernayene hîna bi qîymet ê*²⁵⁰: Goreyê nê qaydeyî nusxeyê Celadet Alî Bedirxanî tewr nusxeya muhîm a. Çünke Celadet Alî Bedirxanî destpêkê mewlîde de, tewr kêmi, di heb nusxeyan ra behs keno. Labelê nusxeyê bînî no qaydeya nênisîyayê. Her yew bi yew nusxeya ameyo nuştene.

Goreyê nê qaydeyan nusxeyê mewlîdî ra tewr muhîmê ci nusxeyê Celadet Alî Bedirxanî yo. Nê çar heme qaydeyan rê munasîb o.

Cigeyrayox hewceyo ke kamcî nusxe kamcîn ra kopya bîyo vejo meydan²⁵¹ Nusxeyê *Hêvî*, nusxeyê Celadet Alî Bedirxanî ra kopya bîyo/transkrîbe bîyo. Nusxeyê Acarlarî, nusxeyê destxetî ra kopya kerdo. Nusxeyê Remezan Yegînî, Cûma Ozûsanî newe ra nušto. Labelê kes eşkeno vajo ke her yew nusxe, nusxeyêko xoserî yo.

4.2.1.2. Tenqîdê Metnî

Nusxeyan orte vetene de qaydeyo bîn zî edîsyon o. Edîsyon seba çapkerdene eserî newe ra dest girewtene îfade keno. Edîsyon ge-ge bidestanê nuštoxîya beno, zafane zî badê nuštoxî beno.²⁵² Xebata ma de edîsyono ke bi destanê Usman Esad Efendîya bîyo çin o. Edîsyonê ma xebata xo rê çime kerdî nusxeyê bêkrîfîk ê. Ma nê nusxeyî ardî pêver û krîfîkê nînan kerd. Derheqê her nusxe zî ma melumat da.

Tenqîd kokê “neqd” ra yeno û şîr de xirab û rindî pê ra abirnayene îfade keno.²⁵³ Nê xebatî de amac, metnî bi her halê cîya meydan vetene yo. Xebata tenqîde de metnî daşinasneyene amac nîyo. Ewtîya de amaco sereke metnî mîyan de xirab û rindî pêra abirnayene yo.

²⁴⁸ Bergstrasser, çc, r. 1

²⁴⁹ Bergstrasser, çc, r. 1

²⁵⁰ Bergstrasser, çc, r. 1

²⁵¹ Bergstrasser, çc, r.12-13

²⁵² Bergstrasser, çc, r. 15-16

²⁵³ Mine Mengi, *Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine*, Dergah Dergisi, 2007, r. 4

Na xebata de verê heme çî nusxeyî pêverdeyênê. Cîyayîya nusxeyan cêrenotan de tesbît beno. Bi ney a metnêko pêt însa kerdene hedef beno. Çunke nusxeyanê cîyayayan ra metnêko ortax û hemwate meydan vetene seba şerh û tehlîlê metnî hewceyo.²⁵⁴ Ma na xebata xo de heme nusxeyî nayê pêver, şaşîye nusxeyan cêrenotan de tesbît kerdî.

Tenqîd de qaydeyo sifteyîn û tewr muhîm no yo: “Metnêk heta fêhm nêbo, tenqîd nêbeno”. Bi nê qaydeyîya heta raşt û xeletê metnî meydan nêvejîyê, metnî ser o kes nêşkeno şîrove bikero.²⁵⁵

Fehmbîyayene metnî bi di şertana girêdeyaya. Nê şertî:

- *Mijarê eserî zanayene*²⁵⁶: Eke merdim mijarê eserî bizano, çaxo ke metnî însa keno çekuyan rê goreyê mijarî ca dano. Metnê ma mewlîdo, ay semed ra çekuyê ke tede bişuxuliyê bellî yê. Çaxo ke ma nusxeyê mewlîdî tetqîq kerdî, ma vîna ke zaf nusxeyan de no xusûsiyet çin o. Beyta corên de sewbîna çîyêk ra behs beno, beyta cêrên de sewbîna çîyêk ra behs beno.
- *Ziwan û Uslûb*: Ziwanê nuştoxî, fikrê ci, uslûbê ci, çekuyanê mintiqayî zanayene seba tetqîq û tenqîdî zaf muhîm o. Bi ney a metnî mîyan de yewîye tesîs bena. No tewira naqîd/edîtor xeletîye ra xelisêno. Cigeyrayox nusxe ser o vûrînayîş ra ganî dûrî vîndero.²⁵⁷ Ma na xebata xo de ziwan û uslûbê Usman Esad Efendî ser o vînderdî. Çekuyê ke ziwananê mewlîdan de ravêrenê tesbît kerdî. Çekuyê ke fekê Sêwregî de nêravêrenê ma nêgirewtî nusxeyê xo mîyan.

4.2.1.3. Tamîr û Teşkilê Metnî

No merhele de amac metnê nuştoxî peyda kerdene yan orijînal metnê nuştoxî viraştene nîyo. Amac metnêko pêt orte vetene yo.²⁵⁸ Eke cigeyrayox uslûbê nuştoxî taqîb bikero xeletîye û şaşîye nusxeyan eşkeno tesbît bikero û nê xelet û şaşîyan teshîh bikero.²⁵⁹ Cigeyrayox goreyê fikr, ziwan û uslûbê nuştoxî hereket bikero, metnî vurinayene ra parêzno. Labelê eke goreyê nê krîteran hereket nêkero, karê ci hem asan nêbeno hem zî metnêko pak û pêt tesîs nêbeno.

²⁵⁴ Mine Mengi, *Metin İncelemesi Aşamaları, Terimleri ve Bunlardan Biri: Metin Tahlili*, Volume 2/3, Erzincan: Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları, 2007, r. 407

²⁵⁵ Gottfried Bergstrasser, *Metin Tenkidi ve Yazma Eserleri Yayınlama İlkeleri*, td. Eyüp Tanrıverdi, Kıtabevi, İstanbul, 2011, r.42-43

²⁵⁶ Bergstrasser, çc, r. 44-46

²⁵⁷ Bergstrasser, çc, r. 51

²⁵⁸ Mengi, r. 411

²⁵⁹ Bergstrasser, r. 67

Ewtîya de xeletîye ke qeydkerdoxî kerdê ganî taqîb bê û teshîh bê.²⁶⁰ Metnê ma mîyan de no tewir xeletîye û şaşîye zaf ê. Heta kes eşkeno vajo ke nusxeyê Celadet Alî Bedirxanî û nusxeyê bîn î nêmanenê pê. Nusxeyê Celadet Alî Bedirxanî bi destpêkêko cîyaya dest pêkeno. Raşte-raşt no destpêk goreyê ma sey Mela Ehmedê Xasîya yo. Nusxeyanê bînan de no tewir destpêk çin o. Goreyê tetqîqanê ma mîyanê şarî Sêwregî de zî destpêk sey Celadet Alî Bedirxanî ya nîyo. Ay semed ra ma tamîrê metnî de ma destpêk sey nusxeyê bingeyîn ya nêkerd.

Texrîf yanî xeribnayene seba heme ziwanan esto. Seba zarê kirmanckî zî û xusûsen nusxeyanê mewlîdê Usman Esad Efendî kes ney eşkeno bi asanîye vajo. Nusxeyê ke ma destan de ye ca-ca texrîf bîyê. Nusxeyê Acarlarî û nusxeyê Remezan Yegînî kes eşkeno bihûmarno. Ma ney ser o zaf vinderdî û texrîfat ra dûrî vinderdî.

4.2.1.4. Tehlîlê Metnî

Xebata virazîyayene metnî de merheleyo peynîye tehlîlê metnî yo. Tehlîl goreyê şerhî termêko newe yo. Şerh û şerh kerdene edebîyatê klasîkî mîyan de cayêk giran tepêşeno. Labelê şerh kerdene û tehlîl pêra cîya yê. Tehlîl goreyê şerhî hîna umûmî yo. Şerh tena metn û îzehê metnî ser o vinderêno. Labelê tehlîl şeklê metnî, wezn, qafîye, huneranê edebî, mijarê metnî, fikrê nuştoxî ûsn. çîyan ser o vinderêno û nînan bi xorînîya tetqîq keno.²⁶¹ Bi no tewira tehlîl tena bi şerhî ya nê, bi rexneyê edebî ya zî eleqedar o.

Tehlîl de yewîye metnî amac o. Çünke cigeyrayox xebata xoya qayîlo ke metnêko yew parçe vejo meydan. Şerh ewnayîn nîyo. Şerh de metn lete-lete beno. Tehlîl no semed ra edebîyato newe de hîna zêde şuxulîyêno. Raştîyêka winasî zî esto ke şerh zafane bi destanê zanayan nêameyo nuştene. Seba tehlîl kerdene zaf xusûsîyetî hewce yê.

Metnî pêvernayene tehlîl de zerûrî yo. Nika metna pêvernayene goreyê verî asan o. Cigeyrayox ancax metno ke bi çimanê xoya dîya tesdîq keno.²⁶² Ma na xebata xo de heme nusxeyî pêver ardî.

Ma na xebata xo de tehlîlê metnê mewlîdê Usman Esad Efendî viraşt. Ma mewlîdê Usman Esad Efendî goreyê gramerî, çekuyan, bînayê çekuyan, huneranê edebî ûsn. xusûsîyetan tetqîq kerd. Karo ke ma kerdo, şerh nîyo. Goreyê nê îzehatan tehlîl o.

---

²⁶⁰ Bergstrasser, r. 72

²⁶¹ Mengi, r. 412-413

²⁶² Bergstrasser, r. 98-101

4.2.2. Nusxeyê ke Ser o Ameyo Xebitîyayene

Ewtîya de ma kunyeya nusxeyan danê. Metnê pêverardeyî de vera nameyê nusxeyan mayo kilmnuşteyê nusxeyan bidê.

Nusxeyê ke ser o xebat bîya tewirê kunyeyan de cîya nê yê:

- Celadet Alî Bedirxanî, *Mewlûda Nebî, Bîyîşa Pêxemberî*, Metbaaî Tereqî, Şam, 1933, kilmnuşteyê ci: NCAB
- M. Malmîsanij, *Bîyîşê Pêxemberî, Mewlûda Nebî*, Hêvî hûmare: 4, Parîs, 1985, kilmnuşteyê ci: NMH
- S. Acarlar, *Mewlîdo Dimîlî (Zazakî)*, Enstîtuya Kurdî ya Amedê, Amed, 2007, kilmnuşteyê ci: NMSA
- Ramazan Yegîn, nusxeyêko destxet, bê ca, 1961/1966, kilmnuşteyê ci: NRY
- Lajê Xelîlî, nusxeyêko destxet, bê ca, beyntarê serranê 1950-1955, kilmnuşteyê ci: NLX
- Roşan Hayig, *Bîyayîşê Pêxemberî*, ser înternetî ra gêrîyayo, kilmnuşteyê ci: NRH
- Hafiz Hemze, kasetê vengî, bê tarîx

Nê nusxeyan ra ma nusxeyê Celadet Alî Bedirxanî bingeh girewt. Her nusxe ra zî ma kerame girewt. Labelê tayê nusxeyî raste-rast zaf kêmi bî. Ay semed ra ma hend goş nêkuwit nînan ro. Mamosta Malmîsanijî kovara *Hêvî* de nusxeyê Celadet Alî transkrîbe kerdbî. Na nusxe de zî tayê şaşîye estbî. Ay semed ra ma nê nusxeyî pêro ardî pêser û xebata xo winî dom kerd.

4.3. Metno Pêverardeyî û Metodê Ma

Ma cêr de nuqta bi nuqta metodê metnê pêverardeyî rêz kenê:

1. Ma no nusxe de bingeh nusxeyê Celadet Alî Bedirxanî girewt. Çünke nusxeyan mîyan de nusxeyo tewr rast û hetê çapbîyayene ra tewr kan no bî. Ay semed ra ma o nusxe esas qebul kerd. Nusxeyo ke Malmîsanijî *Hêvî* de dayo vilakerdiş, ma ey ra zî kerame girewt. Nusxeyanê bînan ra zî ma naf girewt. Labelê hewceyo ma vajî ke nusxeyê bingeyî nê her di nusxeyî bî.
2. Ma no nusxe de, nusxeyê ke ma destan de bî pêro ardî pêver. Edîsyon krîtkê nînan ma kerd. Kamcîn çekuye kamcî nusxe de û çî babeta ravêrda se ke, ma bi cêrenota tesbît kerdî.

3. Tayê çekuyî cîya-cîya nusxeyan de bedilyayê. Ney ser o ma zaf vinderdî. Çünke tayê nusxeyan de çekuyê tirkî hîna zaf asayê. Her nuştoxî goreyê xo çekuyî bedilnayê. Hele kasetê Hafîz Hemzeyî de mewlîd sey ke newe ra binûsîyo. Çünke kaset de metîn o orjînal nê, goreyê vatene senî asano se winî vajîyayo.

4. Ma ewtîya de her beyt rê numreyêk da ke no qaydeyêke îlmî yo. Bi no tewira beytan vînayene hîna asan o. Ma tercumeyê îdyomanê erebkî, ayet û hedîsan zî cêrenotan de da.

5. Ma dûrîyîya nusxeyan cêrenotan de nîşan da û ma û ma her nusxeyî rê nameyêk da.

6. Latînzekerdîşê metno orjînal ê kurdo-erebkî de herfê ke kurdî ya latînî de ca nêgirewênê, goreyê alfabeyê transkrîpsiyonê mîyannetewî ma şuxulna.

Alfabeya Transkrîpsiyonê

ء : ʾ

ض : Ẓẓ ẓ

ث : Ṣṣ

ط : Ṭṭ

ح : Ḥḥ

ظ : Ẓẓ

ذ : Ẓẓ

ع : ʿ

ص : Şş

غ : Ğğ

6. Beytê ke tede de zîhaf esto ma bi herfa *italîk* a nîşan dayê.

7. Weznê destpêkê mewlîdî û weznê beşanê mewlîdî pê ra cîya yê.

BÎYÎŞA PÊGEMBERÎ

Bismîlla hîrreḥmanîrreḥîm

r. 1*

1 Bi namê wahîrê no 'ard û azmîn,
Ke ma dest kerd bi no girwedo rengîn.

Şima ḥemdê xwe Ellay rê biyarin,
Şew û roj qapîdê ey di biqarin.

Pêgemberî r' selewatî biwanin,
Tim û tim derdê cê ver di binalin.

Mîsalê na dinê zanî ti merdim,
Ti citêrênî, girwey to jî toxim.

5 Ke to zanan kî no dinya senîn o,
Bizanê a dinê cayê ciwen yo.

Wedaro ey çî kî citêr bikaro,
Kî citêrî çî karit ey wedaro.

Bes o tewbe biyarîn hey xedarin,
Dînyay di toximê hewlî bikarîn.

---

* NCAB de destpêk cîya yo. Ay semed ra rîpelo verên derg aseno. Xusûsîyetêko ewnayîn zî esto ke çaxo ke ma rîpelê nusxe reqem kerdî tayê cayan de reqem ameyê mabênê beyt. Qandê cû ma reqem girewt rêzeyaya cêrên.

1b NMSA de "kero" ravêreno.

3a NRH de "biyarin" ravêreno.

4a NRH de "nayin" ravêreno. Na çekuye û mesela pêya eleqedar nîyê.

5b Na rêze NRH de "Bizane a dinî cayê ciwênîyo.", NRY de "Bizani a dinî cayê ci nîyo."

7a Nusxeyê bînan de "biyarên" ravêreno.

7b NMH de "to hemî hewl" ravêreno.

Gunahdê xo rê arê bin binalin,
Birejnîn hersê çiman ra bikalin.

Bibo ‘efiw gunahê mayê vêrdo,
Gunehkarî kî ‘umrê xo di kerdo.

10 Selewatî biwanîn rind û bolî,
Biresnin pê dima gandê resûlî.

Kam ki adirî ra xelaş xo rê waşt,
Wa biwanîn Ehmedî rê es-şelat.

Jew hîkayet qal keran to rê bira,
Qedrê Mewlûdî bizanê ti ci ra.

Sûka Beğdadî miyan di bî cenên,
Zeydê cey nêdîbî kes erbabê dîn.

8a NRH de “gunadê”, NRY de “gunandê” ravêreno.

9a NMH de “‘efêw” ravêreno.

* Celadet Alî Bedirxan, destpêk de bi nê hîrê beytana dest pêkerdo. Labelê no şaş o. Çünke Celadet vernî ya mewlûdî de ney rê îşaret keno. Destpêkê Muhemed Elî Ewnî ney ra cîya yo.

Bina mê Hûma ez do kena îbtida,
Xaliqê nê 'erd û azmîn yad kena.

Bibo 'e fîw gunayê ma vêrdo,
Gunehkarey ki 'emre xo di kerdo,

Selewatî biwanîn rind û bolî,
Biresnên peydê may resûlî.

11a NMSA de nê her di beytî çinê. Vera abimayene selawat şuxulnayo. No hal yew nusxe de çin o.

11b NMH de na beyt çina.

12b Oedrê Mewlûdî bizanî sufti ra. (NCAB, nota esîl)

r. 2

Ay cinî rê da bî Rebbu'l-‘alemîn.

Lajekêndo şalih û ehlê yeqîn

- 15 A cenêk merd û lajek bî warisey,
Çago mayî merdi mend altunê cey.

Labelê vatin : “Bi ney çiçî bira
Ez berînan şaş biyan, ya Rebbena !”

Tim bi no fikr o şiyîn û aşt û naşt,
Waneyayen cayênde mewlûd ame raşt.

Goş dida mewlûdî o roj ey tamam,
Hewn dî a şew di, qilayayo qiyam.

Jew zî vatîn ehlê mewlûdî şela,
Rew şima bêrên bi cennet ca bi ca.

- 20 “Ez jî kewtan zere” va ey lajekî
Hem uja koşkêndo berz û rind min dî.”

14b Na beyta ci nuştayê Muhemed Elî Ewnî Efendî de pêş û paşê pê yê. NCAB. Nusxeyê bînan de zî winî yê. (NCAB, nota esîl)

15a Weqta may merd, mend altunêndê cey,

Lajî altunî girewt bî wahirey(warîsey). (NCAB, nota esîl)

16b Labelê vatin : «Bi nê çiçî» bira

«Ez b'erînan, şaş biyan ya sekeran?» (NCAB, nota esîl)

17b NMH de “Waneyaya”, NRH de “waneyayê” ravêreno. Goreyê weznî “waney” hîna rast o.

17b Goreyê nusxe “cayêndo” beno.

18a NMH di “rojay” ravêreno.

18b Goreyê nusxe “qilaya o” waneyêno.

20a NMH de “ay” ravêreno.

20b NMSA de “koşeyên” ravêreno.

r. 3

Va : “Min zerrî kerd şiran koşkî miyan”
“Îta cayê to niyo” va bekçîyan.

“Kam ki mewlûda nebî da wendin”, ey
Va : “Bibo na qesra ‘alî cayê cey”.

Çağo aya bî, erîna bi ey peran,
Qandê mewlûda nebî bol goşt û nan.

Hzre kerde zad û vanda çend peyey,
Wend înan mewlûd, va “No vist berey”

25 “Hurke ser no çerzi” va ey serwerî,
Wendî mewlûd, kerdî şa pêğemberî.

Çağo ecel ame, dî, ey haziran,
O’ bi keyf û bi huwate, dabî gan.

r. 4

Kesî ferq nêkerdi key merd o ciwan,
Jew rişt do va, hekîmê ard înan.

21b «Utiya cay to niyo» va bekçîyan. (NCAB, nota esîl)

22b Va : «Bibo qesr û malê hemnişîn»(NCAB, nota esîl)

23b Weqta hêşyar bî erîna bi ay peran,

Qandê mewlûd berx û beran. (NCAB, nota esîl)

24b Hadir kerd newale veynda çend peyey

Wend înan mewlûdê weş hemû serre. (NCAB, nota esîl)

Bi no şikla zî nusxeyan dî ca girewto:

Hadre kerd zad û veynda çend çendina,

Ruhê şahê Enbîya ey kerdî bi şa.

25b Emr no terza va, ê serwerî. (NCAB, nota esîl)

26b Nusxeyê bînan dî “Ey” ravêreno.

26b Peyni ecel ame, dî.ey haziran (NCAB, nota esîl)

Nuşteyê Muhammed 'Elî Efendî des beytê cêrênî kemî yê. -Celadet Alî Bedirxan-

27a Nusxeyê bînan de beytêk zêde esta:

“Çun hekîmî dî ki merdo, va şima

Pey bizanên merdo no merdim bira.”

27b Nusxeyê bînan de “werişt”. *NMH* de “rişt” ravêreno.

Va : “No razî kerdo Rebbî'l-‘alemîn,*
Aferîn no haldê ney rê aferîn !”

Çimî akerd lajekî, va ey dima:
“Meskenê xo dî mi cennet di nika.

30 Çunke hurke serî min mewlûdê cey
Wend, biyan cennet di enbîranê cey.

Wendene din, “hem biwanên” va “Şima
Hurke ser mewlûd biyarên rind bi ca”

E’y hina va û terikna na dinî,
Ganê xo cennet di resna ey nebî.

Çunke mewlûdî rê hürmet kerdbi ey,
Bîbî cennet mesken û hem cayê cey.

Ey cema’etên şima zî ser te ser.
Qedrê mewlûdî bizanîn serr bi serr.

r. 5

35 Şa kerên sultanê ê hurna dinî,
Ta bibî cennet di enbazê nebî.

Ya Xuda, no yo rica ma rûsiyan,
‘Efkerê ma û birasnî tu bi înan.

27b Goreyê nusxe “hekîmî” zî waneyêno.

27b NMH de “eynan” ravêreno.

* Perwerdekarê Aleman

28b NMH de “nê” ravêreno. Labelê nusxeya esil de “ney” zî waneyêno.

32b NMSA de “kan” ravêreno.

32b Goreyê nusxe “rasna” waneyêno.

34a Goreyê nusxe “cima’etên” waneyêno.

A dinî û na dinî di dî necat,
Kam ki wend pêgemberî rê es-şelat.

Goşê xo sernên cema‘et, Rebbê ma,
Kerd xezîne xo miyanî eşkera.

Kaf û nûn ard pêhet, emri kerd,
Bîbî îcad erd û azmîn, germ û serd.

40 Nûrdê xo ra kerdbî nûra Eħmedî,
Ey nûrî ra xelq kerd ta Muħemmedî.

Bado cey Adem xeliqna ħerrî ra
Ame o’ nûr çaredê bedrî riwa

Bado Ĥewa bîbî peyda, ame rew,
Çare di vinderdî zeyda menga new.

r. 6

Bado ame peydê ma o nûr resa,
Kalikê Eħmed di nûr bî eşkera.

Kalikê ey va ki ‘Ebdulmutelîb
“Bi min dê des lajî, ya Rebb, ya Ĥebîb!

36b NMH de “b’înan” ravêreno.

38b Kerdo xezna xo miyanî eşkera.

40b NRH de “Ê”, NMH de “Ay” ravêreno.

41b NMH di “Ame o nûr çaredê bedrî riwa” ravêreno.

41b Nusxeyanê bînan de “ey de” ravêreno.

41b Ame o nûr çaredê ey dî jewa (NCAB, nota esîl)

42b Goreyê nusxe “vindirdî” waneyêno.

44b NRH de “bisemedê” ravêreno. Labelê no xelet o. Çunke fekê Sêwregi de semedê çino.

45 Raydê to di ez jewî qurban keran,
Ta min rê verdê îlahî ê newan.”

Ez keremdê xo ra da E'llay bi e'y,
Pêdima, va, bî ci rê des lajê cey.

Ke'be di o ronîşt û venda çend peyan,
Va ki : “Ez do we'ê xo ra ca bidan.”

“Qur'e berzê” va cema'tî ci rê
“Ta ki no girwe bi qur'e sag kerê”

Qur'e eşt û kewt bi 'Ebdullahî ser,
Razî nêbî, va, cema'ato bixeyr.

r. 7

50 Ya senîn razî bî ney rê serwerî
O' do bibo pêrê nê pêgemberî.

Va peyanê haziran, destê bi ey
“Caydê ey di ronimî ma des devey.”

Des fimî no terz a qur'e e'zriya
Hurke des di namedê e'y vijiya.

Fima jewndes kî eşto qur'e înan
Qur'e no fim kewt binamê ê devan.

45b NMH de “Ta” ravêreno.

46a Nusxeyê bînan de “ey” ravêreno.

47a Ke'be di ronîşt û veynda çend peyan. (NCAB, nota esîl)

48b Ta tu no girwe biqur'e hewl kerî. (NCAB, nota esîl)

49b NMH de “bêxeyr” ravêreno. Labelê no xelet o. Rastê ci “bixeyr” o.

49b Razî nêbi ney rî cema'eto bixeyr. (NCAB, nota esîl)

50b NRY de “serweran û pexemberan” ravêreno. Zafhûmar şuxulîyayişê ci xelet o. Çünke Ebdulay ra tena pêxamberê ma bîyo. Nusxeyê NMH hîna rast û durust o.

52a Nusxeyan de “fin” zî şuxulîyayo.

53a Fima jewndes ki eşt qur'e înan. (NCAB, nota esîl)

Çun devey bî, dûz bi se qurbanî rê,
Kerd bi qurban ê devan, vanê ci rê.

55 Çago qurban bî devey Ellay resay,
Pêro lajî ta ki no girwe reyay.

Kam kî adir ra xelaşî xo rê waşt,
Wa biwano ê ' Resûlî rê şelat.

r. 8

Ta ki ' Ebdullah resa û waşte keyn,
Ard e 'y rê cayêndo rind ra keynekên.

Name Amîna, bi xo bol rindê bî
Nêresa nengûdê ca ra kam bîbî.

Da bî pêr malêndo bol û veyve kerd
Kerd û werd, û werd keyandê xo rê berd.

60 Pêhet amey û şewêndo xeyrî bî,
Va mirazê xo girotin jew bîbî.

54a Qey devey va, duz bî se qurbanî rê(NCAB, nota esîl)

55b Pêr û laja va ki no girwe reyay(NCAB, nota esîl)

56b "Kam ki adir ra xo re xelaşî waşt,
Wa Resûlî rê buwano esselat." (NCAB, nota esîl)

57a NMH de "waşte keyn" ravêreno.

58b Nêresa nengûdê ay keyney ki bîbî. (NCAB, nota esîl)

59a NMH de "Da bî pêr" ravêreno û xelet o.

59a Da bî pêr malêndo vêş (vîş) û veyve kerd. (NCAB, nota esîl)

59b Nus xeyanê bînan de "Gird û werdî werd, keyandê xo rê berd" ravêreno.

60a NMH de "şewêndo" . nusxeyê bînan de zafhûmar "şewande" ravêreno.

60b "Pê het amey ê şewêndê xeyrî'di.

Va mirazê xo girewt jewbîni di." (NCAB, nota esîl)

Amîne va : “A şew ame veng mi rê,
Va : “Nika ti mayêk a Eħmedi bê”

Ney ser ra vêrdî weqtên, ey bira!
Dîşewên, hewnêndo xeyrî ‘Ebdulla.

Dîki darên piştê ey ra vijîya ,
Gilî zêft kerdbî no dinya, ey bira.

r. 9

Çunke şewra bî, şî ‘Ebdullah jewî
Va ci rê : “Min e ’mşo hewnên xeyrî dî.”

65 Hewnê xo qal kerdbi e ’y merdimî rê,
Hewnê cey te ‘bîr kerd merdim ci rê.

“Paşt dê to ra” va “yeno lajên teber,
O bibo dinya di raşt û peyamber.

O ’resûl o, ê gilî zî şer‘ê cey,
Perê darî zî heme ummetê ey.”

Amîne va “Hurke serr di mengî ra,
Ame vengên: To dir esto Muştefa.”

“Adem ame” va “mi rê menga verên”
Va: “Amîne to nika dî dewletên.”

61b “Va di ganîyê to Eħmedî rê.” (NCAB, nota esîl)

63a Goreyê nusxe “vijîya” waneyêno.

63b Gile ey eşt ser bi ser dinya bira. (NCAB, nota esîl)

64a Lêkî (lê ki) şewra bî, şî Ebdulah jewî.(NCAB, nota esîl)

66b NMH de “rast o” ravêreno. Nusxeyê binan de serdê ci di “O do” ravêreno. Sifteyî rê çekuye zêdnayîşe ra, çekuye cîya wendene hîna rind o. Ay semed ra mi vera “raşt o” yî “raşt û” tercih kerde.

68a NRH de “Emîna” şuxulîyayo.

70 Ame menga didinî di Şît bira,
Pîzedê min rê selamên ard bi ca.

Ame menga hîrinî Îdris, deza,
Va : “Werekê min bi to, ya Amîna!”

r. 10

Ame Nûh menga çeharî bêguman,
Va kî : “Pîzey to yo wahirê Quran”

Menga pancî ame Hûd, va: “Amîna
Pîzeyê to yo hebîbê Rebbê ma.”

Menga şeşî ame Îbrahîm Xelîl,
Va kî : “Lajê to bibo ma rê delîl.”

75 Menga hevtî ame Îsmâil bi min,
Va kî : “Pîzey to yo Muhemmed, lajê min.”

Menga heştî ame Mûsa va : “Bizan
Lajê to pêgemberê axirzeman”

Menga new di ame ‘Îsa ba edeb,
Va kî: “Lajê to bibo mîr‘ ul-ereb.*”

Kam ki wazeno gunay ‘efû bi wa
Wa biwano Ehemdî rê es-şela.

73b NMH de “pîzey” ravêreno.

76b Çapê Hawar de tayê cayan di “peyamber” û tayê cayan di “pêxember” ravêreno.

77a Goreyê nusxe “new dê” waneyêno.

77a Bi wateyê “bi” ya şuxulîyayo.

* Emîrê Ereban

Va Amîne: “Ta bî new mengî tamam
Ame xaîb ra melekên, da selam.”

r. 11

80 Va : “Werekê min bi to ya Amîna !
Ha bi to bol dewletên e’ mşo deya.

E’ mşo yeno to ra menga çaresî,
Zeydê cey dinya di nêdî qet kesî.

Name da ci Heq te’ ala, Amîna,
Ehmed û Mehmûd , Muhammed Muşefa.”

Va : “Min dî hîrê melek bî eşkera,
Her jewî destên di beyraqên, bira.

Jewî berd megrîb, jewî zî rojhelat,
Jew zî Ke’ bî ser di daçikna bî raşt.

85 Bol melekî zî înan dir bî bizan
Key min zey Ke’ bî tewafkerdên înan.

r. 12

Ez di no hal di biyan amey min dî
Qapi ra kewtî zere hîrê cinî.

79a Va, Amîna qedîna new mengî tamam. (NCAB, nota esîl)
80b Ha bi to wêş (vîş) dewletên emşo deya. (NCAB, nota esîl)
81a Emşo yenna to ra menga çaresî. (NCAB, nota esîl)
82b Nus xeyê bînan de “û” ravêreno. Labelê no ‘û’ weznî xeripneno.
83b Hurki jewî dest di bêraqên bira. (NCAB, nota esîl)
85b “Vêş melek zî înan dir bi bizan
Heme zî (zey) Ke'bey tewafkerdin înan.” (NCAB, nota esîl)

Jew ci ra Hêwa cinî Adem nebî,

Jew zî Asiya cinî Fîr'ewn bî.

Jew zî may 'Îsayê, Meryem namê ay,

Ez senîn vajan bi to rindayê cay.

Hurke jew ronîştî ê kiştêndê min,

Hemberê vinderdî jew xizmet dîyin.

90 Perdeyê çeşmandê min kû werziya,

Bol 'ecebî dî mi, o çağ eşkera.

Hûrîyê cennet di tim amê û şiyîn,

Him temaşa tayinan xizmet dîyin

Ez biyan teyšan û pîzey min veşa,

Min zi înan aw waşt, înan zî da.

Zeydê vewra serd û sîpe, tamşeker,

Min şimit, kewtan zi xo hem bêxeber.

r. 13

Bado teyrên ame dest eşt paşdê min,

Va: "Vilêna paşt û aşt û naştê min."

88b NMH de "rindaye" ravêreno. Labelê nusxeyê bînan de "rîndeya" ravêreno.

89b NCABde "dîdîn" ravêreno. Labelê cênot de "diyên" zî ravêreno.

90a Nusxeyê bînan de "çiman" ravêreno.

90b Vêş 'ecêb mi dî o weqt eşkera. (NCAB, nota esîl)

91b NMH de "Tayîn temaşa, tayîn xizmet dîyên." ravêreno. Celadetî nê her di şeklî zî qeyd kerdê.

92b NMH de " ra" çino. Nusxeyê bînan de est o. Hem qandê wateyî û hem zî seba weznî hewce yo.

92b Aw înan ra waşt mi, înan zî da. (NCAB, nota esîl)

94b "Ba'dê teyrên ame dest eşt paşdê min,

-Va- vilêna paşt û aşt û naştde min." (NCAB, nota esîl)

95 Ame dinya a sa^çet sultanê dîn,
Nûr di xerq bî va no erd û azmîn.

Ûeme mexlûqî dinê veynda û va:
“Merheba to rê Muhemmed Muştefa !

Merheba, ey melhemê pîzey kulan,
Merheba, ey serwerê pêgemberan!

Merheba, kana şefa^çet merheba!
Ti bi xeyr amey, to rê bo se merheba.

Merheba, ti yê ricacî rûsiyan,
Merheba, dermanê qelbê nêweşan!

100 Merheba, ey mexzenê şer^çê Rebbî,
Merheba, ey serwerê hurna dinî!

Merheba, ey nûrê çimê ummetan,
Merheba, pêgemberê axirzeman!

r. 14

Merheba, ey ti îmamê enbiyan,
Merheba, ey ti delîlê welîyan !”

A şewa ki Ehemmed ame na dinî,
Erd û azmîn mijde da, va jebwînî.

95b NMH de “nur” ravêreno. Nusxeyê bînan de “nurê” ravêreno, kişta weznî ra no hîna rast o.

97a NMH de “melhemâ” ravêreno. Hem esil nusxe de hem zî NMH de makî revereno. Labelê no xelet o.

98a NMH de “kana” ravêreno. Nusxeyan de “kanî” ravêreno.

98b NMH de “to rê bo” ravêreno. Labelê Hayig de û destxeta ki mi hete di “bo” çin o.

102b NMH de “welîyan” ravêreno. Labelê nusxeyê bînan de “ewlîyan” ravêreno. Tercîhê ma zî no yo.

103b Erz û azmîn roşna da jebwînî (NCAB, nota esîl)

Va, înan keyf kerd û vatên hurke jew
“Hemdûlîllah k' ame ma rê menga new.”

- 105 Ke‘be, va, Keyfan ra a şew reqs kerd,
Kerdi keyf Ellay rê û secde kerd.

Ame azmîn ra melekîn bêguman,
Ard înan ra jewwî îbrîq, jew legan.

Jew girotbî dest di desmalên herîr,
“Barekellah fike ya bedre'l-mûnîr!”*

r. 15

Ay melekî va bi awda Kewserî,
Pakî şutdî ganê ê pêğemberî

“Ard înan” va “morê ê pêğemberî
Na miyandê qolinc ey di vist berî”

- 110 Ta înan mor kerdo, cayê mor bira,
“La îlahe îllallah” va neqşî ra.

Bi çinay cennet di pişt qundağê cey,
Eşti desmalên bi serdê rûdê ey.

104a “Va, înan şad bi'w va no hurkijew.” (NCAB, nota esîl)

104b Nusxeyê bînan de “ k' ” çino.

105a “Ke‘be a şew xo bi xo kay kerd,
Kay mîyan di Ellay rê secde berd.” (NCAB, nota esîl)

106b Va : «înan ardjewî îbrîq, jewîzemî legan.- (NCAB, nota esîl)

* Ey aşmîya çaresî ya roşn, Homa to rê mubarek kero.

108a NMH de “Ay” ravêreno. Nusxeyê bînan de “Ey” ravêreno. Rast zî “Ey”o. Çunke nerî û makî de xeletîye esto.

109a Hem NMH de hem zî NRH de “pêxemberî” ravêreno.

109b NMSA de “nuqşî” ravêreno.

109b “Va :«înan ard muhrê ê pêxemberey,

Na miyandê qolincî nêvist berey.” nusxeya esil de nê her di beytî zî estê.

111a Nusxeyê bînan de “pêçek” zî ravêreno.

111a Bi çinay cennetî pişt pêçekê cey (NCAB, nota esîl)

Caydo ronay ey bi ‘îzzet, ey bira,
Nêdî dor çoşmeydê , xo ra kes bira.

Çağo akerd hurna çiman Amîna,
Heyretên bol da bî ay girwe hina.

r. 16

Ne melek mend û ne merdim, ne cinî,
Nêdî dor çoşmê hoyna ey nebî.

115 Zirê ame qe jî nêdî lajê xo
Hersî rijnay va : “No girwe do se bo ?”

Naşt û aşt di çimî çarnay dî nebî,
Cado تنها kerdo secdeyê Rebbî

Va : “Ruyê xo hetê Ke‘bî kerdbî o,
Rebbî ra kerdên rica ummetê xo.”

Hey xedaran, ya şima vanê ki “Ma
Ummetê pêgemberî mê” zûrî ra.

112b NMSA de bi no şikla ravêrena: “ Heyretên bol dabî min girwey hina.”

112b Nusxeya esil di bi xeleuya “koşmê” nûsîya yo.

112b “Cayên di ronay ey bi ‘îzzet, ey bira,

Heyretên bol da bigirwey hina.” (NCAB, nota esil)

113a “Weqta akerd hewriî ra çiman Amîna,

Nêdî dor-koşmedê xo kesên bira.” (NCAB, nota esil)

113b Nusxeyê bînan de rêza beyta vermî û na rêza pêynî bedilyaya.

114b Nusxeya esil de îbareyêk ravêreno. M.Malmîsanijî nê îfadeyî re (?) ronayo. Na beyit ne NRY de ne zî Hayig de est a. Labelê goreyê desxetî û wateye rêz awna hina rast bena.

115a NMH de “ Zirî ,zîrî” ravêreno.

116b NMH de “secde ê” nusîyayo. Tercîha ma pîya wendene yo.

116b “Naşt û aşt çimê xo çamay nebî,

Cayêndo تنها kerdo secde nebî.” (NCAB, nota esil)

117b Nusxeyê bînan de “ummeta” ravêreno.

Ya senîn zûrî niyo, ey bêheya !
Çewresên kerdî rica ma, Rebbî ra.

120 ‘Emrê ma resna bi çewres zalimîn
Nêşimê ma raydê raştî ser fimên.

Arê bin pêser, binalên, ey bira !
Hem biyarên tewbe, ta ‘efû bê şima.

r. 17

Ey dima bol nêşî, -va kî- pêrê cey,
Ecel ame merd û peyamber û bî sey.

Bado may zî merd, pira -va- ey dima,
Biyetîmî gird bî, ta çewres resa.

Ta bî çewres serrî, Ellay da bi ey
Kerd bi en‘am va ci rê pêgemberey.

125 Ayet ayet ame Quran bî tamam,
Kilmkî ma zan qisey bes wes-selam.

Kam ki wend ey serwerî rê es-şelat,
A dinî dî adirî ra dî necat.

Çunkî îta bî tamam mewlûdê cey,
Mu‘cîzatê ey biwana çend qisey.

119b NMH de “çewresên” ravêreno. “çewresin” zî ravêreno.
120b NMH de “femîn” ravêreno. Metno esil bi no şikla zî waneyêno.
121b NMH de “ bî” ravêreno.
122b NMH de “peyambero” ravêreno.
123a NMH de “pira” ravêreno. “Bira” zî beno.

Ganê ey, va, çunkî nûr bî, nêdî kes
Serseya ey mu'cîzat, no to rê bes.

Hurke roj parçêndê hewrî ey ser a
Kerdi sersey ey rê, geşayên dima.

r. 18

130 Verre o pewte bi axû, va ci ra :
“Axu tewrê min biyo, mewwî mi ra.”

Çağo dara xurmê rona ê nebî,
Dest di xurma da û her kes mêwe dî.

Va ki, engîştanê ê pêğemberî
Aw ard û werd ci ra bol' eskerî.

Hem bi engîştên îşaret aşmî ra
Kerd û aşmî bî di felqey rew bira.

Ger bibo se serrî' emrê m xiram,
Ez biyamoran bi to nêbo tamam.

135 Çunkî îta kerd tamam ma mu'cîzat
Arê bin pêser, biwanin es-şelat.

129a Nusxeyê bînan de “wext” ravêreno

130a NMH de “Verre o (û)” nusîyayo. Labelê tarîx ra ma zane ke yew cênî pêxamberî rê verekê pewto. Verrekî vato ki: “Mi de axû esto, mi mewî.” Ay semed ra ma do “verrek” bigîrê. NRH de zî “verek” ravêreno.

130b NMSA de tewdê” ravêreno.

131b NMH de “ xurmê” ravêreno.

Dest di xurmey mêwe da, herkes zî dî. (NCAB, nota esîl)

134b “Ger bibo se serrî emrê'm tamam,

Ez b'amoran ancîna nêbo tamam.” (NCAB, nota esîl)

135a Ma tiya kerd tamam no mu'cîzat. (NCAB, nota esîl)

135b Nusxeyê bînan de “arêbên” ravêreno.

135b NRY de “buwanên” ravêreno.

r. 19

Çun temam bî mu^c cîzatê ê nebî,
Qal keran mî^c racê ci to rê, se bî.

Va şewa duşenbe min dî o ' Resûl,
Ame keydê Ummuhanî kerd qebul.

Va bi Cebraî'î Ellay a se^c at,
Şo bi cennet, ti bîye çendên xelat.

Ti bîya estor û hem tac û kemer,
Hem bîy vatin çina rew şo bi ser.

140 Nê hedayan ti berê pêğemberî,
Rew biyarê ti mi rê ê serwerî.

Şî bi cennet Cebraî'l dî ki uja,
Xeylin estorî çerenî ca bi ca.

Jewî çimî kerdî sipe bermî ra,
Nêçereno, bol ze^c îf kewto bira.

Va ki: "Heywani bi to çiçî resa,
Ya senî kewtê hina bêdest û pa?"

137a NMH de "şewado şenbe" ravêreno. Labelê nusxeya esil de "şewa duşenbe" zî yeno waneyenê. Nusxeyê bînan de zî no şikla ravêreno.

138b NMH de "şew" ravêreno. Nusxeya esil de "şo" nusfayayo. Kes şeno bi no şikla zî biwano. NRY de "şorî" ravêreno.

139a NMH de "biba" ravêreno. Labelê nusxeya esil de "bîya" ravêreno.

139a Nusxeyê bînan de bi no şikla ravêrena: "Bîya estorên û tacên, jew kemer".

139b NMH de "Hem bey vatin çinar û şew bi ser."

140b Rew bîbo bêrî (?) mi rê ê serwerî. (CAB, nota esil)

141a NMH de "cinnet" ravêreno. Eslê xo "cennet" o.

r. 20

Ĥesretên ant û Boraqî va ci ra,
“Se hezar serr bî bi min no ĥal resa.”

- 145 Ame vengên : “Ya Muĥammed!” va jewî
“Ez biyan sersem bi ‘eşqdê wahîrî.

Hem mi rê o wext werden bî ĥeram,
Min rehatên nêdî o çag ra tamam.

Çend kî cennet biyo min rê mekan,
Labelê adirdê ‘eşq di ez veşan.”

Va: “Ti zanî kam o Muĥammed, ey bira?
Bes o no adir di ganê min veşa.”

Cebraîlî va Boraqî: “Ey Boraq,
Bê, mirazê to deya, meki meraq!

- 150 Muhemmedo ki vanê ti, pêgember o ;
Na dinî û a dinî di serwer o.

Qandê cey Ellay xeleqna na dinî,
Hem ti yê Sultanê nê hurna dinî.

145b NRH de “tewş” zî ravêreno.

145b NMH de “qestê” ravêreno. Labelê cêmotê ki Celadetî nûsnayo “eşq” zî est o. Ay semed ra ma na çekuye tercîh kerd.

145b Ez biya sersem bi 'eşqdê wahîrî. (CAB, nota esîl)

146a Nusxeyê bînan de “ra” esto. Labelê NMH de çino. Bi ney a hem wate hem zî wezn rast beno.

148a NMH de û nusxeya Celadetî de “ey bira” ravêreno.

148a Nusxeyê bînan de na rêze ewnayîn a: “Vaji zanê kamo Muhemmed ti bira?”.

148b NMH de “adîrê min” ravêreno. Labelê nusxeya esil de “adîr de” ravêreno.

149a Cebraîlî va Boraqî re «Boraq !» (CAB, nota esîl)

149b NMH de “muradê” ravêreno. Labelê nusxeya esil de “mirazê” ravêreno.

150a NMH de “Muhemmedo” ravêreno. Labelê nusxeyê bînan de “Muhemmed” ravêreno.

r. 21

Kerdo de‘ wet Xaliqî e’ mşo bi e’ y,
Bê, biresnan to beran ningandê cey.”

Va girot estor û rew ame bi ser,
Da selam û va ki : “Ya xeyrel beşer !”*

Va: “Bi to kerdo selam ya Muşţefa,
Xaliqê nê erd û azmînî, bira.”

155 Va kî: “Wa bêro, mi kerdo de‘ wet ey,
Çendê weqt o ez biya ‘ aşiqde cey.

Wa bivîno cennet û hem adirî
‘ Erş û kursî û qelem, lewhê serî.

Nê heme wazenno hurke roj mi ra,
Tozê ningan bancî çiman zey kila.

Mi zî ardo to rê cennet ra Boraq
E’ mşo Şewa Qedrî* yo nî‘ met- telaq.*”

Cadê xo ra rew werişto peyamber,
Tacî na ser, do gira do hem kemer.

151b O yo hem sultanê nê huma dinî (NCAB, nota esil)

153b NMH û NRH de “xeyrul beşer” ravêreno. Labelê goreyê rêziwanê erebkî badê nîdayê mudaf, nasb beno.

* Ey Bixeyrê Însanan

156b NMH de “wû” ravêreno. NRY de zî “yu” ravêreno.

157a Nusxeyê bînan de “wazenê” ravêreno.

157a NMH de “roz” ravêreno.

157b NMH de “no zî” ravêreno. Labelê nusxeya esil de “tozê” zî waneyêno. Nusxeyê bînî zî ewnayîn ê.

158a NMSA de “nûrê” ravêreno.

** Şewa ke Quran tede ameyo war.

158b NMH de “yû”, NRY de “qedrîya” ravêreno.

*** Pêvînyayênêno çiqas weş û baş.

159a Nusxeyê bînan de “pêxember” ravêreno. Labelê esil nusxe de “peyamber” ravêreno.

159b NMH de “Tacî na ser, do gira do hem kemer” ravêreno.

r. 22

160 Ništo e'stor Cebraî'l zî kewt bi ver,
Va ki amey, ta resay nê Qudsî ser.

Ame rûhê enbîyan hember tamam,
Ê cema'et bîbî, o serwer îmam.

Mescida Qudsî di du rik'et nemaz,
Kerd û înan ard bi Ellay bol niyaz.

Ništo estor ame ta cayo verîn,
Nerdîwanên dî uja ta azmîn.

Nerdîwan ra kewt bi rayî şî nebî,
O resa cayên ki name Sîdre bî.

165 Çun resa Sîdre, bira va Muştefa,
Cebraî'l nêşî dima, o mend ci ra.

Va bi Cebraî'î: "To îta xerîb
Qandê çiçî ez teriknan ya hebîb?"

Va ki Cebraî'î: "Ya xeyre'l wera!"*

No hina bêran eger ez to dima,

Ez veşenan ya Nebiye'l- muhterem!
No hina ra to yo, ya Şahîb-kerem!"

160b NMH de "resaynî" ravêreno. Goreyê tercîhê ma, cîya wendene hîna rast o.

163a NMH de "cao". Nusxeyê bînan de "cado" ravêreno. Labelê ma herfa pabeste cû "y" şuxulnê.

163b NMH de û nusxeya esil de "ra" çino. Labelê goreyê wateyî û weznî no qertaf hewce yo.

164b NMH de "sedre" ravêreno. Labelê ma ayetan ra zanê ki "sîdre" rast o. Ay semed ra ma sîdre şuxulna.

167a NMH de "xeyru l wera" ravêreno. Labelê goreyê rêziwanê Erebkî badê nîdayê mudaf, nasb beno.

* Tewr rind û baş ê xo pawitoxan

168a NMH û NRH de "nebîyul muhterem" ravêreno. Sebebê weçînayene da xo, ma vernî de va.

r. 23

Na dinî û a dinî di dî necat,
Kam ki wend pêğemberî rê es-şelat.

170 Çago Cebraî'î dir kerdin selam,
Ame Refref Eħmedî rê da selam.

Va uja ra rew gurot ê Refrefî
Berd bi 'erşî ser di rona o nebî.

No fim ame veng û va: “Ya Muştefa,
Ya ħebîbe'l-mucteba, xeyre'l-wera!”

Bê, bi to rewna yo ez 'aşiq biyan,
Kerdo koley to min çendê ins û can!

Şî bî nezdî o va Refref ca di mend,
Eħmedî ra mîm werişt û mend Eħed.

175 Bêhes û herf, a şew ê neway hezar
Muştefay dir kerdî qise ey kanî yar.

“Çi mirazê to yo nê hurna dinî
E'sto vajî ez bi to dan, ya Nebî!”

---

169 “Kam ki adir ra xo rê xelasî waşt,

Wa biwano Eħmedî rê esselat.” (NCAB, nota esîl)

170a Nusxeyê bînan de “kelam” ravêreno. NMH de “selam” ravêreno.

171b NMH de “banî” nusîyayo. Labelê nusxeya esil de “nebî” zî yeno wendene.

173a NMH de “wo” ravêreno.

173b NRH de “hemme”, NRY de “çendin” ravêreno.

174a NMH de “wû” ravêreno.

174b NMH de “werişt” ravêreno. Labelê nusxeya esil de “werişt” nusîyayo.

175b Nusxeyê bînan de na rêz ewnayîn ravêren: “Mustefay dir kerdî qisey girdîgar”.

r. 24

Va : “Mirazê min îlahî an bi an
‘Efû kerê nê ummetane rûsiyan.”

“Da bi to min ummetên” va “Ya Resûl,
Min înan ‘efû kerd û ê kerdî qebul. “

Labelê, va, “Hurke roj panc wext nimaz
Wa biyarê, bikerê min rê niyaz.

180 Ta bi o me‘na înan ez şa keran,
Cennetê xo ez înan ra ca keran.”

Va bi e ‘mrê Xaliqî ê ‘serwerî,
Ame keydê Ummuhanî zey verî.

Çunke şewra bî, çiçî dîbî nebî,
Kerd sehabî ra hîkayet, zey ki dî.

Va înan: “Ey ti şeffê rûsiyan!”
Wa mubarek bo bi to mî‘rac!” înan.

Va kî: “Mî‘racê şima zî bî nîyaz,
Da şima û kerdî bî panc wext nimaz.”

r. 25

185 Kam kî nê pancî biyaro rind bi ca,
Mehşerê Kubra di ancax o bî şa.

177a Nusxeyê bînan de “her zaman” ravêreno.

177b Na beyt nuşte de ma de kêmi bî, ji nuştayê Muhammed Elî Ewnî Efendî ra ameya girewtene.-NCAB

178b NMH de “û” zî est o. Labelê nusxeyê bînan de na herf çîna. Na herf weznî zî xeripnena.

180a NMH de “ti bî” ravêreno labelê nusxeya esil de “ta bî” nusîyayo.

* Şefatkarê rî sîyayan

184b NMH de “wû” ravêreno.

Ya eger jewî terikna ey bira,
Do bibo şarî miyan di rûsiya.

Kam ki wend û pê dima resna şelat,
A dinê di adirî ra dî necat.

Ya îlahî hürmetê pêğemberî,
Ey cenabê Muştefa tacê serî.

Hürmetê hersandê çimê sadiqan,
Adirê kilandê pîzey aşiqan.

190 Hürmetê Tewrat û Încîl û Zebûr,
Nûrê Furqan, cennet û gîlman û hûr.

r. 26

Hürmetê ey yari garê Ehedî,*
Hem Umer Farûq û şahê sermedî.

Qedre Usman ey xelîlê Muhammedî,
Hem Elîyyul-Murteza* lajê dedî.

185b NMSA de "Meşherê Kubran" ravêreno.

185b Mehşerê Kubra di îlla o bî şa. (NCAB, nota esîl)

187a NMH de "pey di ma" ravêreno.

187 Nuxeyo esil de na beyta ki ma tercîh kerde cêrênot de nuşt bî labelê na beyt hîna rast a. Nuxeyê bînan de zî na beyt ravêrdê. Mi na beyt girewt cor û beyta ki nuxeyo esil de cor de ravêrena, a zî girewt cêrênot.

187 " Kam ki wend pey di dima resna selat,

Ê nebî ra, adirê ra dî necat." (NCAB, nota esîl)

188b Ey Cenabê Ehedî tacê serî. (NCAB, nota esîl)

189b NMH de "kilande" ravêreno. Nuxeya esil bi no şikla zî waneyêna.

191a NMH de "yar" ravêreno. Nuxeya esil de "yarê" zî waneyêno. Bi no şikla wezn zî rast beno.

* Hezretî Ebûbekir o ke şikefte Sewrî de cenabê pêxamberî rê emba zîye kerda.

** Elî yo ke homa tira razî bîyo.

Padişahê dînê îslamî bi ma,
Verdê ya Rebbî bi may û lajî ya.

Ey di textê Eḫmedî di ya Xuda !
Ti bi se serrî kerê ya Rebbena !

195 Roj bi roj tûj kerê şimşîrê cey,
Kor kerî ti dişmenandê dîndê e 'y.

Ey dima ti ummetê pêğemberî
Şa kerî ya Rebb ti roja mehşerî.

Pêr û pîrbanê peyanê ḫaziran,
Ti bi enbazê Resûlî kî înan.

Hem peyanê ḫaziran ya Rebbena,
Ti bi cennet şa kî înan ya Xuda.

Wahîrê nê zadî Rebbu'l-a' lemîn,
‘Ef kî ‘emr û maldê ey berket de fîn.

r. 27

200 Hem viraşdo gê kitabê xasekî,
Lajê muftîdê ke[h]landê Sîweregî.

Yanî ‘Uşman Es‘ed û ti ey qijî,
Lajê Ḥac Eyûb Efendî Babijî.

193b NMH de “laj ya” ravêreno. Nusxeyê bînan de “lajîya” ravêreno.

195a NMH de “kerî” ravêreno. Labelê nusxeya esil de “kerê” zî waneyêno.

Nusxeyê bînan de “keskun” ravêreno. NMH û esil nusxe de “tuj” ravêreno. Wate eynî yo labelê “keskun” a wezn beno rast.

195b Nusxeyê bînan de bi no şikla ravêrena: “Yox kerê ti duşmenandê dîndê cey”.

195b Ti v inî kerî dişmenandê dîndê ey. (NCAB, nota esil)

201a NMSA de “Yanî Osman Es’ad Efendî qijî” ravêreno.

Ey û lajî pêr û pîrbane verî,
‘Ef kerî ti merdimanê ey berî.

O ki nuşte kerdo no Mewlûdê ma,
Cenneti ‘edn û miyandê cidi ca.

A dinî û na dinî di dî necat,
Kam ki wend pêğemberî rê es-şelat.

202a NRH de “pîrbabê”, NRY de “pîrbaban” ravêreno.

202 “Ey û lajê pêr û pîrbaban verî
‘Ef kerî û şa kerî nê ay berî” (NCAB, nota esîl)

203a Nusxeyê bînan de “yazu” ravêreno. NRH de “nusto” zî ravêreno.

203b NMH de “ci dî” ravêreno.

203b NRY de beytêke veşî est a:

“Çunkî îta bî temam mewlûdê cey,
Eff kerê wahîrê nê yazudê ey.”

204a NRH de na beyt bi no şikla ravêrena:

“Kam ki wend û pêdima resna selat,
Adirê Ca ’hnimî ra o bî necat.”

ENCAM

Ziwanê Kirmancî mîyan de eser o tewr muhîman ra yew zî eserê Usman Esad Efendî *Bîyîşa Pêxemberî* yo. Mewlîdê Usman Efendîyo Babijî, mewlîdandê kirmancan mîyan de mewlîdê dîyin o. Badê mewlîdê Melayê Xasî eserêk muhîm o. Heya ewro çend rey no eser çap bîyo. Nê çapî her yew goreyê xo qiymetêk îfade kenê labelê rastîyeka winayên zî esta ke nê nusxeyan tēmîyankewtenêk zî viraşta. Çapa ci ya sifteyîn serra 1933 de Şam de bi destanê Celadet Alî Bedirxanî ya bîya. Badê cê xeylî zeman nê eserî ser o xebat nêbîya. Serra 1984 de M. Malmîsanijî no eser transkrîbe kerdo û kovara *Hêvî* de zî çap kerdo. Roşan Hayigî nusxeyêk ey transkrîbe kerdo û ser înternet ra vila kerdo. Tewr dima serrra 2007 de bi nameyê Acarlarî ya hetê Enstîtuya Kurdî ya Amedî ra ameyo çap kerdiş. Hendayê zaf nusxeyan ra çinêbîyayîşê nusxeyêk esilî zaf çîyêdo ecêb o.

Ma na xebata xo de çend nusxeyê ke ez resaya ci, komkerdî. Ma nê nusxeyî nayî têver û ez her çekuye ser o vinderdî. Amaca ma di nusxeyan ser o vinderdene û nusxeyanê bînan zî îşaret kerdene bî. Her çiqas ma destan ra ame ma balê xo da nê gurwî.

Xebatê ke bîyê heme pêra cîya yî. Sebebê ey çinbîyayîşê nusxeyêk esilî yo. Eke nusxeyêk esilî yê wextê Usman Efendî bibîyayê mesela do hendayî derg nêbîyayê. Nê nusxeyan mîyan ra nusxeyê Celadet Alî Bedirxanî tewr kan o. Xeletî û şaşîye zî tede zaf çin o.

Derheqê ziwanê mewlîdê Usman Efendîyo Babijî de ma eşkenê xeylî çî vajî. Ziwanê ci zaf sade yo. Goreyê Melayê Xasî ziwanêko asan o. Melayê Xasî mewlîdê xo de zaf çekuyê erebkî û fâriskî nûsnayê. Ziwanê mewlîdê Usman Esad Efendî hîna pak û sade yo. Usman Esad Efendî erebkî û fâriskî zî zanayê û ey sey Melayê Xasî ya mulema zî nuşta.

Mewlîdî metnê dînî yî. Ay samed ra tede vîyardena çekuyanê Erebkî çîyêk normal o. *Bîyîşa Pêxemberî* de zî zaf çekuyê erebkî û fâriskî estî. No xusûsîyet seba mewlîdan kêmanîye îfade nêkeno. Çünke mewlîdî metnêk dînî yê. Usman Esad Efendî zî muftî yo û perwerdeyêko dînî ya perwerde bîyo. Nê her di xusûsîyetî seba ziwan zaf muhîm ê. Çünke merdim çî babet bander bo, ziwanê xo o babeta şuxulneno.

Ziwanê Usman Esad Efendî ziwanê eşîra ci yo. Bi nê fekî ya nûsnayo. No ziwan sûka Sêwregî de hîna vajîyêno. Tayê çekuyê ki nika nê vajîyenê estî, labelê zafê çekuyan nika zî şuxuliyênê. Ziwanê Usman Esad Efendî orîjînal o. Her çiqas metnî

mîyan de sewbîna ziwanan ra çekuyî estbî zî no hal zaf wateyêk îfade nêkeno. Çünke şarî cîya-cîya ke pîya ciwîyayene bêguman pê ra çekuyî gênê û pê rê çekuyî danê.

Ziwanê Usman Esad Efendî de tayê çekuyê tirkî zî estî. Kirmancann mîyan de û xusûsen fekê Sêwregî de no hal esto. “Bekçî²⁶³, yazu, bol²⁶⁴, yoxkere...” nê çekuyî tirkî yê labelê fekê Sêwregî de vajîyenê. Tayê nusxeyan de nê çekuyî bedilîyênê. Her çiqas bibedilîyê zî mîyanê mewlîdî de estî. Goreyê mintiqayanê bînan Sêwregî hîna nêzdîyê mintiqayê tirkan a. Qandê ey zaf hebî çekuyî ravêrdê fekê Sêwregî.

Mewlîd bi xo metnêk dînî yo û çekuyê erebkî tede xeylî vêşîyî. Usman Esad Efendî nê çekuyî nêaçarnayê kirmancî ser. ‘*Eqîdeya Îmanî*’ de Ehmedê Xanî sifetê Homayî açarnayê kirdasî ser. Mesela sifetê “îrade”yî bi “vîn”a îfade kerdo. Labelê Usman Esad Efendî na mesela ser o sereyê xo nêtewêna yo. Usman Esad Efendî beşê mewlîdî tamam kerdî. No xusûsîyetê mewlîdî tamam o.

Ziwanê metnî, kirmancî ya ewroyî ra dûrî nîya. Ma winî fehîm kenê çekuyê ke nika fekê Sêwregî de vajîyenê, verê ney 110 serrî zî bi eynî babeta estbî. Labelê tayê xusûsîyetî nika vindî bîyê. Mîsal, wexto ke Usman Esad Efendî karan şuxulneno peynîda karan de “-an” ano. No xusûsîyet ziwananê Îranîyan de esto, labelê nika no xusûsîyet fekê Sêwregî de vindî bîyo. Usman Esad Efendî vano ke: “ez şîran, ez vacan” labelê mantixê ziwani de kêmkêrdene est o, ay semed ra no xusûsîyet êdî fekê Sêwregî de zî nêmendî. Tayê kokimî hîna no tewir îfadeyî şuxulnenê.

Mewlîdê Usman Esad Efendî de xusûsîyetêko bîn, semedê nêrî û makîyêye zemîrê ke şuxulîyayê nika dezenforme bîyê. Usman Esad Efendî zemîrê “cey û cay” zî nika bîyê “ci yan cû” û fekê Sêwregî ra xusûsîyetêna vindî bîyo. Reyna zî merdimê ke dewan de Sêwregî de ciwîyayene cey û cay vanê.

Xusûsîyetêko bîn zî çekuya “fin” de esto. Usman Efendî na çekuye “fim” şuxulneno. Hîna na çekuye dewandê babijan de bi no babeta şuxulêna. Labelê no şuxulîyayiş zaf vila nîyo. Mesela çekuya “riwa yan riwayene” zaf vila nîya. Çaxo ke darî newe ra bişkokî danê, na çekuya îfade benê. Labelê na çekuye nika hema-hema vindî bîya.

Hem nusxeyê Celadet Alî Bedîrxanî mîyan de hem zî kovara *Hevî* tayê çekuyê ke xelet û şaş ameyê nuştene mi raşt kerdî. Mîsal badê edatê nîdaya erebkî îzafê fetha (herekeyê ‘e’) waneyêno. Labelê no xusûsîyet çinê bî. Tayê cayan de wezn xirab bîbî.

²⁶³ Birêz Seîd Veroj vano ke na çekuye kurdî ya. Sevan Nişanyan ‘Sözlerin Soyağacı’ de na çekuye tirkî raydano. Çünke koke çekuye ‘bek’ o. Mi na çekuye tirkî qebul kerd.

²⁶⁴ Birêz Seîd Veroj na çekuye zî kurdî qebul keno. Labelê Sevan Nişanyan kokê çekuye Kıpçak Türkçesi cû nişan dano.

Mi nê cayî nîşan dayî. Çekuya “Sîdre” bi “sedre” nûsîyê bî. Mi na çekuye raşt kerd. Çekuya “beyraq” bi babetê “bêraq” amêbî nuştene. Na çekuye ser o vinderda. Cêrenotan de mi nê xusûsîyetî nîşan dayî.

Ma nusxeyê Celadet Alî Bedirxanî bingeh girewt. Ma metnî ser o xebatêk kerd, hunerê edebî îzeh kerdî û heme cêrenotê xo goreyê ey nuştî. Metnî ser o xebata xo de ma metin hete edebîyat û gramerî ra tetqîq kerd. Qaydeyê edebîyatê klasîkî ma nê eserî ser o tetbîq kerdî

Mewlîdê Usman Esad Efendî 204 beytan ra pê yeno. Metnê mewlîdî hete huneranê edebî ra zaf dewlemend o. Beytan hemîne de qafiye û redîf esto. Mewlîd de weznê erûzî bi hawayêko serkewte ya ameyo tetbîq kerdene.

ÇİMEYÎ

Aclûnî: *Keşfu'l-Xafa*, Beyrut, 1988, c: 1

Akdağ, Soner: “Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i Üzerine” Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 36, Erzurum, 2008

Aksoy, Hasan: “Mevlid” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 29, DİB Yayınları, Ankara, 2004

Aktaş, Hasan: *Modern Türk Şiirinde Edebi Sanatlar*, SöylemYayınları, İstanbul, 2002

Alyılmaz, Semra: “Mevlid ve Türk Edebiyatı'nda Mevlid Türü”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, s.13, Erzurum, 1999,

Ayverdi, İlhan: *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yayıncılık, İstanbul, 2011

Babij, Usman Esad Efendî: *Mewlîdo Dimilî*, amd: Selim Acarlar, Enstîtuya Kurdî ya Amedê, Amed, 2007

Banarlı, Nihad Sami: *Resimli Türk Edebiyat Tarihi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, c.1, İstanbul, 1998

Bedirxan, Celadet Alî: *Lehçeya Dimilkî û Mewlûdê Usman Efendî*, td. Roşan Lezgîn, Şewçila Kovara Edebî û Hunerî, İstanbul, 2012,

Bedirxan, Celadet: *Lehçeya Dimilkî û Mewlûdê Usman Efendî*, td. Roşan Lezgîn, Şewçila Kovara Edebî û Hunerî, İstanbul, 2012

Bergstrasser, Gotthelf: *Metin Tenkidi ve Yazma Eserleri Yayınlama İlkeleri*, td. Eyüp Tanrıverdi, Kitabevi, İstanbul, 2011

Berz, Koyo: *Namdarê Sêwregî*, İremet Forlag, Stockholm, 1995

Çem, Munzur: *Türkçe Açıklamalı Kırmancca (Zazaca) Gramer*, Deng Yayınları, İstanbul, 2003

Çetin, Nihad: “Erûz” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 3, DİB Yayınları, Ankara, 1991

Dilçin, Cem: *Örneklerle Türk Şiiri*, TDK Yayınları, Ankara, 2000

- Doğan, Ahmet: *Erûz Bilgisi*, Akçağ Yayınları, İstanbul, 2005
- Doğan, D. Mehmet: *Doğan Türkçe Sözlük*, Acar Matbaası, İstanbul, 2001
- Doskî, Tehsîn İbrahîm: *Mu 'cemuş Şueraîl Kurd*, Spîrez, Duhok 2008
- Durmuş, İsmail: “*Mevlid*” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 29, DİB Yayınları, Ankara, 2004
- Ekinci, Ramazan: “*Erzurumlu Osman Siraceddin ve Mevlid-i Şerifi*” Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c.9, s.2
- Erdem, Turan: *Ferheng Zazaki-Tırki Tırki-Zazaki*, Doz Yayınları, İstanbul, 1997
- Es-Sîweregî, Muhemed Alî: *Mucemu 'Elamîl Kurd*, Banga Jîn, Suleymanîye, 2006
- Êzdarî, Mustefâyê Mela Elîyê: *Mewlûda Nebî*, İhsan yayınları, İstanbul, 2005
- Farqînî, Zana: *Ferhenga Kurdî-Tirkî*, Enstîtuya Kurdî, İstanbul, 2010
- Geçer, Hezîn Mela Husnî: “*Reng û Rûyê Peyxember*” Weşanên Nûbihar, İstanbul, 2009
- Gunduz, Deniz: *Türkçe Açıklamalı Kürtçe Kirmancca/Zazaca Dil Dersleri*, Vate Yayınları, İstanbul, 2009
- Hengirmen, Mehmet: *Türkçe Dilbilgisi*, Engin Yayınları, Ankara, 1995
- Hevî*, hejmar 4, Paris, 1985
- Heyderî, Muhemed Emîn: *Mewlîdî Nebî*, Alfa basin, bê ca, bê tarîx
- Hunî (Hunij), Mela Mehemed Elî: *Mewlid*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul 2004
- Hunî, Mela Mehemed Elî: *Mewlid & Yusuf û Zelîxa & Qesîdeye Kerbelayî*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2004
- Işık, İbrahim: *A'dan Z'ye Kürtler*, Nûbihar Yayınları, İstanbul, 2013
- İbnî Manzûr, Mûhemed bîn Mukerem: *Lîsanu'l-Ereb*, Daru'l Kutubî'l İlmîye, Beyrûd, 1996
- İzoî, D: *Ferheng Kurdî-Tirkî Tirkî-Kurdî*, Weşanên Deng, Amed, 2007

- Kitابخaneyê Hawar, hûmara 4, Şam 1933,
- Kocakaplan, İsa: *Açıklamalı Edebi Sanatlar*, Türk Edebiyatı Vakfı, İstanbul, 2008
- Komisyon: Edebîyatê Kirmanckî ra Nimûneyî, Weşanê Enstîtuya Ziwananê ke Tirkîya de Ciwîyenê ya Unîversîteya Artuklu ya Mêrdînî, Mêrdîn, 2012
- Komisyon: *Ferhengê Zazaki-Turkî*, Vate Yayınları, İstanbul, 2009
- Komisyon: *Rastnuştişê Kirmanckî (Zazakî)*, amd. Grûba Xebate ya Vateyî, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2005
- Komisyon: *Türkçe-Kirmanca (Zazaca) Sözlük*, Vate Yayınları, 3. baskı, İstanbul, 2009
- Kurnaz, Cemal: *Eski Türk Edebiyatı*, Bizim Yayın Dağıtım, Ankara, 2001
- Kurşun, Mela Silêman: *Mewlîda Pêxember*, Beroj Yayınları, İstanbul 2010
- Külekçi, Numan: *Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011
- Lezgîn, Roşan: *Mela Ehmedê Xasî*, <http://www.zazaki.net/haber/ehmed-xas-93.htm>, wextê resayene 22/01/2013
- M. Malmîsanij: *Ji Bo Rastnîvîsînê Ferhenga Kurdî-Tirkî*, Weşanên Rûpel, İstanbul, 2012
- Malmîsanij, Mehemed: *Zazaca-Türkçe Sözlük*, Deng Yayınları, İstanbul, 1992
- Mazıoğlu, Hasibe: *Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler*, Türkoloji Dergisi
- Mengi, Mine: *Eski Türk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2009
- Mengi, Mine: *Metin İncelemesi Aşamaları, Terimleri ve Bunlardan Biri: Metin Tahlili*, Volume 2/3, Erzincan: Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları, 2007
- Mengi, Mine: *Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine*, Dergah Dergisi, 2007
- Mermer, Ahmet ve Koç Keskin, Neslihan: *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011
- Mevlevî, Tahir'ul: *Edebiyat Lugati*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1994

- Muradan, Mela Mehemedê: “*Ez İna ze yew Mûsîbetek Vinena*”, Roportajkerdax: W.K Merdimin-N. Celalî, Kovara Vateyî, Stenbul, 2003
- Necdet Şengün, “*Hız. Fatıma mevlidi ve Vesiletü'n-Necat ile mukayesesi*” C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, XII/2- 2008, r. 423
- Nişanyan, Sevan: *Sözlerin Soyağacı*, Everest Yayınları, İstanbul, 2009
- Özcan, Nuri: “*Mevlid*” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 29, DİB Yayınları, Ankara, 2004
- Özel, Ahmet: “*Mevlid*” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 29, DİB Yayınları, Ankara, 2004
- Özgültekin, Ramazan: *Siverek Evliya ve Alimleri*, Elif Matbaası, Siverek, 2006
- Özgültekin, Ramazan: *Siverekli Hacı Yusuf Sami Hayatı ve Eserleri*, Elif Matbaası, Siverek 2005
- Paşa, Ahmet Cevdet: *Belağatı Osmanıyye*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000
- Pekolcay, A. Necla: “*Mevlid*” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 29, DİB Yayınları, Ankara, 2004
- Puexî, Mela Kamîle: “*Werrekîna İnî Melay Mumtazî Bûmênî yew ca*”, Roportajkerdax: W. K. Merdimîn, Vate, Stockholm 2002, nr.18
- Sadînî, M. Xalid: *Mela Huseynê Bateyî*, Weşanên Nûbihar, Stenbol, 2010
- Saxniç, Feqî Huseyn: *Dîroka Wêjeya Kurdî*, Weşanên Enstîtuya Kurdîya Stenbolê, Stenbol, 2002
- Sarikoyuncu, Ali, *Milli Mücadelede Din Adamları*, Diyanet Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007
- Seyîd Bedredîn lajê Mola Salîhê Hesenî: *Mewlûda Kurdî bi Zimanê Gundî*, bê ca, bê tarîx

- Sîrdî, Mela Xelîlê, “*Mehsûlu ’l-Mewahibî’l-Ehedîye, fî’l-Xesaîsî we ’ş-Şemâilî’l-Ehmedîyye*”, Weşanen Seyda, Dîyarbekir, 2010
- Şemsettin Sami: *Kamusul Alam*, Şifa Yayınevi, İstanbul, 2012
- Şengün, Necdet: “*Hz. Fatıma mevlidi ve Vesiletü’n-Necat ile mukayesesi*” C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, XII/2- 2008
- Turgut, Harun: *Türkçe-Zazaca Sözlük*, Do yayınları, İstanbul, 2008
- Turgut, Harun: *Zazaca Dilbilgisi*, Tij Yayıncılık, İstanbul, 2009
- Turgut, Harun: *Zazaca-Türkçe Sözlük*, Tij Yayınları, İstanbul, 2006
- Uzun, Mehmed: *Kürt Edebîyatına Gîrîş*, Gendaş Kultur, İstanbul, 2004
- Varol, Murat: *Zazalarda Mevlid ve Siyer Geleneği*, II. Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu 04/06 Mayıs 2012, Bingöl,
- Veroj, Seîd: *Yew Bêjê Edebiyatê Klasik ê Dînî û Çimeyê Sereke yê Nûstişê Dimilî (Zazakî): Mewlîd*, <http://www.kovarabir.com>, wextê resayene: 20/06/2013
- Vassaf, Hüseyin: *Mevlid*, amd. Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999
- Werqanîsî, Şêx Fethullah: “*El Hemaîlu fîş ’Şemâilî*”, Weşanên Dozê, İstanbul, 2007
- Xasî, Mela Ehmedê: *Mewlîd*, Hivda İletişim, İstanbul, bê tarîx
- Xasî, Mela Ehmedê: *Mewlîd*, Mektebtu’l-İslamîyye, Destxet Zeynelabîdîn Amedî, 1982
- Xasî, Mela Ehmedê: *Mewlîdê Kirdî*, transkrîpsiyon: Roşan Lezgîn, www.zazakî.net. wextê resayene 10/05/2011
- Yergîn, Mehmed: *Nûbihar Kovara Çandî Hunerî Edebî*, jimar 119
- Yıldırım, Kadri: *‘Eqîdeya İmanê*, Avesta Yayınları, İstanbul, 2008
- Zekî Beg, Muhemed Emîn: *Meşahîrul Kurd û Kurdîstan*, Derûz Zeman, Dimeşq, 2006
- Zerdeci, Hümeyra, *Osmanlı Ulema Biyografilerinin Arşiv Kaynakları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2008

Zinar, Zeynelabidîn: *Nimûne ji Gencîneya Çanda Qedexekirî*, Çapa Dijîtal, Stockholm, 1991

Zozanî, Wisif: *Asmênê Kirdan ra Estareyêko Nimite: Mehemed Elî Ewnî*,

[http://www.zazaki.net/haber/asmn-kirdan-ra-estareyko-nimite-mehemed-el-ewn-](http://www.zazaki.net/haber/asmn-kirdan-ra-estareyko-nimite-mehemed-el-ewn-1192.htm)

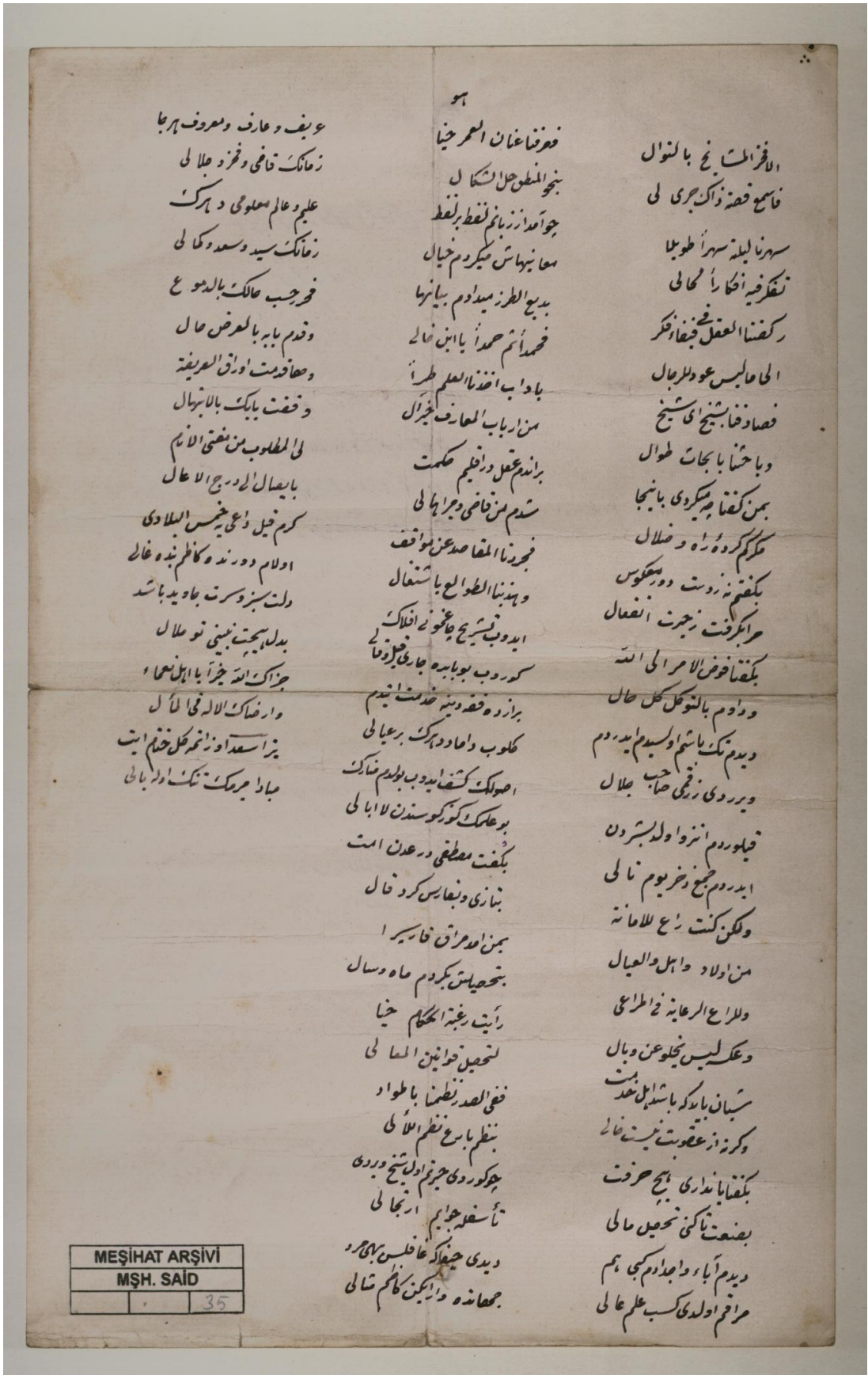
1192.htm, wextê girewtene, 17/07/2013

<http://193.255.138.2/takvim.asp?takvim=2&gun=1 &ay=4&yil=1320>

<http://www.zazaki.net>

İLAWEYÎ

Îlawe 1: Şiûrê Usman Esad Efendî ke Îstanbul Meşîxet Arşîwî de yê.

MEŞİHAT ARŞİVİ
MŞH. SAİD
35

ای قلم فریاد بر بر در که آن محترم
 موسی کاظم که سید بخلق او محض کرم

آستانش بوس کن پس از بزان احرام
 بهم بخوان بر آن حکیم از ما دعای دهم
 دوره زن بر یک قدم مانند بر مولوی
 پاک کن در آستانش بجبهه دستار هم
 فاختضع فی بابہ و اغضض له بالانوال
 کیف یقبل ما جری واللہ علی المحترم
 ای سمار علم و عفتانک منور آخری

مخزن علم و عرب هم مجمع فن عم
 عز و ذبالتک خرید نیسون فدای لم زین
 ایل احسانک اولدر حوکه امر احم

دوت الم بر دم پلادول سن کجا فریاد
 قالمیم دوزخ کالم بنده ما بوس نسیم
 چون فامدن ایلدم فریاد استمد اوبی
 یازدی کسنا خانه فریادم سکا عجز فام
 فدو ضفت ما بابا لکت باب شیخ المسلمین
 فاشتر با اسعد بفتح کت بابا لکرم
 طول اللهم عمره و اعطه اجالا بدوم
 و احسن اللهم فی الاخری له عز انم

کتابخانه اداري
هزار
۶

مولود انبى

بيبا بيهمبر

بکروی با دومی، زار آواپی سیورکی

مطبعة الترفی بدمشق
۱۹۳۳-۱۳۵۳

عەسکێ عەر و مەل دێ ای برکت دڤین
هه هه فراشه و غی کتانی خاصکی
لاژی هفتی د کاندی سبورکی
بهانی عثمان اسعد و ت ای قزی
لاژی حاج ابوب الفندی با بزی
ای ولاژی پیرو پیر بهانی قری
عەسکری ت مردمانی ای بری^(۵۶)
اویکی نوشته کردو نو مولود ما
جنت و عدن و میان د جیدی جا
آدی و نادنی د دی نجات
کلم کی و ت د پیغمبری ری الصلات

من آف مولوداها ایبر نقشه ملامحمد نزی کزی
حجی براهیسی دیرشوی نقیساند
جمهورت عالی بره مان
شام : ۲ تیرمه ۱۹۳۳

(۵۶) ای ولاژا پیرو پیر بابان قری
عفو کزی و شاکری نی آی بری

ب
ا

بِنَايَتِ وَاَجْرِي مِثْلَ عَرْضِ اَلْعَلَمِ
 بِشَاخِمْسِ هُوَ اَللَّهُ بِبَارِئِ
 يَتَقَبَّلُ بِرِصْلَتِ بَوْلَانِ
 مِثَالِ نَادِيهِ ظَانِ بِنِ مَرْدِي
 كِي بِنِ ظَانِ كِي نُو دُنْيَا سَتِي نُو
 وُدَارُو اُو جِيئِي جِيئِي بِيكَارُو
 بِسَوْتَقِي بِيَارِي اَبِي عَدَارِي
 كُنَانِدْخُورِي اَرِي بِنَا لِي
 بِبُو عَفِ نُو كُنَابِي شَارِكِ كَرْدُو
اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ
 زُو جِيكَايَتِ قَالِكِرَانِ نُو بِي
 سَوَا بَقْدَارِي مِيَانِدِي زُو جِي
 دَابِ اَجْرِي رَبِّ اَلْعَالَمِي
 جَانَعُو مَاهِي مَرْدِ مَسْئِي اَلتَّوَنِي جِي
 لَابِي مَانِي بِنِي جِي بِيكِرَانِ

كِي مَا دَسْتِ كَرْدِي نُو كَرُو بِنْدُو زَنْكِي
 شُو رُو زُو مَانِي اَبِي بِيكَارِي
 بِمَدِيئِي دَزْدِي بِنِ قَرْدِي بِيئَارِي
 بِنِ جِيئِي نُو كَرُو نُو بِنِ نُو
 بِظَانِ اَبِي جِيئِي جِيئِي نُو
 كِي جِيئِي جِيئِي كَارِي اَبِي وُدَارُو
 دِيئِي نُو جِيئِي لَقُولِي بِيكَارِي
 بِرِشْتِي هَرِي جِيئِي لَقَمِ بِنَا لِي
 كُنَانِدْخُورِي كِي عَمْرُ خُودِ مَا كَرْدُو
وَعَلَى اَلرَّسُوْلِ مُحَمَّدٍ
 حَدَرِي مَزَلِي بِظَانِي بِنِ جِيئِي
 زُو بِنِ اَبِي بِيئَارِي كَمِي اَزْ بَابِ دِيئِي
 لَا زَكِيئُو صَالِحِ اَفْلُ بِيئِي
 لَا زَكِي اَلنُّونِ كَرُو بِنِ وَاَرِيئِي
 زُو بِيئَارِي شَانِ بِيئَارِي

Îlawe 5: Fotografê Usman Esad Efendî

T.C.
Mardin Artuklu Üniversitesi
Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü
Kürt Dili ve Kültürü Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

OSMAN ESAD EFENDİ’NİN MEVLİDİ
“BÎYÎŞA PÊXEMBERÎ”
(METİN VE İNCELEME)

AHMET KIRKAN
10711001

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. ABDURRAHMAN ADAK

Mardin-2014